

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
ERAÕIGUSE INSTITUUT

Kadi Kark

**PIIRATUD TEOVÕIMEGA TÄISEALISE ISIKU HUVIDE KAITSE EESTKOSTE
SEADMISEL EESTI KOHTUPRAKTIKAS**

Magistritöö

Juhendaja: Andra Olm

Tallinn 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 EESTKOSTET VAJAVA ISIKU HUVIDE KAITSE MENETLUSE AJAL	8
1.1 Eestkoste mõiste ja piiratud teovõime eestkoste seadmise eeldusena	8
1.2 Alternatiivid eestkoste seadmisele	13
1.3 Eestkoste seadmise menetlus	15
1.4 Huvide kaitset tagavad regulatsioonid menetlusõiguses	18
1.4.1 Teadlikkus menetlusest ning kaebeõigus	18
1.4.2 Esindaja	21
1.4.3 Ekspertiis	24
1.4.4 Ärakuulamine kohtu poolt	28
2 EESTKOSTET VAJAVA ISIKU HUVIDE KAITSE EESTKOSTJA MÄÄRAMISE OTSUSTAMISEL JA KOHTU JÄRELEVALVE KAUDU	33
2.1 Eestkoste seadmine	33
2.1.1 Eestkostet vajav isik	33
2.1.2 Eestkoste seadmise tähtaeg	39
2.1.3 Eestkoste ulatus	41
2.1.4 Eestkostja	46
2.2 Eestkostja kohustused	49
2.2.1 Eestkostetava õiguste ja huvide kaitse	49
2.2.2 Kohtu nõusolek eestkostetava nimel tehingu tegemiseks	50
2.2.3 Aruandlus	53
2.2.4 Kohustuste rikkumise tagajärjed	56
KOKKUVÕTE	62
SUMMARY. PROTECTION OF INTERESTS OF ADULT PERSONS WITH RESTRICTED ACTIVE LEGAL CAPACITY UPON ESTABLISHMENT OF GUARDIANSHIP IN ESTONIAN JUDICIAL PRACTICE	68
KASUTATUD ALLIKAD	74
Kasutatud kirjandus	74
Kasutatud normatiivmaterjal	75
Kasutatud kohtupraktika	75
Kasutatud muud materjalid	77

SISSEJUHATUS

Viimase saja aasta jooksul on märkimisväärselt kasvanud inimeste keskmine eluiga. Kui perioodil 1950-1955 oli keskmine eluiga 46,5 eluaastat, siis perioodil 2000-2005 oli see juba 66 eluaastat. Aastaks 2050 prognoositakse globaalselt keskmiseks elueaks 76 eluaastat.¹ Paraneva elukvaliteedi ning ravivõimalustega kaasneb see, et aina suurem hulk inimesi elab kõrge eani. Paratamatult toob see aga kaasa ka selle, et aina rohkem inimesi, eriti vanemas eas, vajavad abistavaid ning kaitsvaid meetmeid, et oma elukorraldusega toime tulla.

Võimalusi, mille kaudu oma huve kaitsta, on mitmeid. Abivajaduse tekkimise korral on inimest võimalik aidata hooldajate kaasabil, kelleks võivad olla nii pereliikmed kui professionaalsed abistajad, samuti võib abivajaja anda oma asjade ajamiseks volituse usaldusväärsele isikule. Ka riigi poolt on loodud erinevaid elukorraldust toetavaid süsteeme. Välja toodud lahenduste puhul on aga oluliseks eelduseks, et isik mõistab, et ta oma asjade ajamisega hakkama ei saa ning tunnistab vajadust kõrvalise abi järele, et tema huvid oleks kaitstud.

Veel üheks kaitsva iseloomuga meetmeks, mis peaks isiku vaba eneseteostust riivava iseloomu tõttu kasutusele tulema viimase võimalusena, on eestkoste seadmine isiku üle. Eestkoste seadmise korral hakkab isiku eest ja tema huvides tegutsema ning otsuseid vastu võtma teine isik.

Kuna eestkoste kujutab endast märkimisväärset piirangut eestkostetava jaoks, on eestkoste seadmise õigus Eesti Vabariigis vaid kohtul. Kohus peab menetluse käigus koguma tõendeid sellisel määral, et eestkostevajadus ning selle vajaduse ulatus oleks võimalikult täpselt kindlaks tehtud ning eestkoste seadmisel ei rikutaks eestkostetava õigusi ja huve ega riivataks tema põhiõigusi rohkem kui tema huvide kaitseks vaja.

Lisaks nn traditsioonilisele menetlusele, mille kohus viib läbi eestkoste seadmise otsustamisel, on kohtul ka eestkostjate tegevuse üle järelevalve teostamise roll. Kohus jälgib eestkostetava huvide kaitstust eestkostjate poolt iga-aastaste aruannete ning teatud

¹ Nimetatud statistika on välja toodud kogu maailma lõikes, arenenud riikides on muutus olnud väiksem, vähem arenenud riikides suurem. ÜRO raport „World population growing: 1950-2050“, New York, 2001, p 6. Arvutivõrgus: <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/8chapteri.pdf>, 20.03.2013.

riskantsemateks tehinguteks nõusoleku andmise kaudu. Nimelt jõustus 01.07.2010 uus perekonnaseadus² (edaspidi ka PKS või uus PKS), millega muu hulgas muudeti eestkoste seadmise ning järelevalvega seonduvat regulatsiooni. Eestkostjate tegevuse üle teostatav järelevalve anti kohalikele omavalitsustele üle kohtutele ning eestkostjate negatiivne meelestatus uue järelevalve teostamise süsteemi osas näitab, et eelnevalt on kontroll eestkostjate tegevuse üle jäänud pinnapealseks või puudunud üldse.

2012. aasta alguses kajastas ka Eesti meedia korduvalt kohtu poolt nõutavate aruannetega seonduvat – kõlama jäi seisukoht, et perekonnaseaduse eestkostet puudutav regulatsioon sunnib eestkostjaid esitama keerulist aruannet ning massiliselt tõendeid eestkostetavale tehtavate kulutuste kohta. Peamiseks argumendiks oli, et eestkostetavale riigi poolt makstav summa ei kata isiku kulusidki, veel vähem oleks võimalik summat kasutada mingil moel kuritarvitavalt.³ Teema leidis suurt ning eelkõige negatiivset vastukaja ning 07.07.2012 kehtima hakanud perekonnaseaduse redaktsiooniga täpsustati aruandlusega seonduvat selliselt, et igapäevaseid kulutusi tõendama ei pea ning piisab ühes kuus kuluva summa väljatoomisest.

Seoses muutunud eestkoste regulatsiooniga uues perekonnaseaduses, peab töö autor asjakohaseks uurida piiratud teovõimega isikute huvide kaitse tagatust eestkoste seadmisel. Lähtudes kaalutlusest, et eestkostetava huvid peavad olema kaitstud ka pärast eestkoste seadmist, leiab lisaks käsitlemist eestkostja kohustuste ning nende kohustuste rikkumise temaatika, mille vältimisele ning avastamisele peaks kaasa aitama kohtu poolt teostatav järelevalve. Teema on aktuaalne, kuna uue regulatsiooni kehtima hakkamisest on möödunud peaaegu kolm aastat ning tekkinud on teatud määral kohtupraktikat, samas aga ei ole see piisavalt pikk aeg, et kohtupraktika oleks ühtlustunud ning selle kaudu regulatsiooni võimalikke puudujääke silunud. Autori hinnangul seisneb teema aktuaalsus ka selles, et rahvusvahelisel tasandil on muutunud märkimisväärselt eestkoste olemus – aina olulisemaks on muutunud põhimõte, mille kohaselt tuleb eestkoste seadmisel isiku õigusi piirata nii vähe kui võimalik. Eeltoodust tulenevalt peab autor oluliseks ka uurida, kas Eesti seadusandlus ja kohtupraktika sellest põhimõttest lähtuvad.

Täisealiste piiratud teovõimega isikute eestkoste teemal on Ellu Rusi 2010.a kirjutanud magistritöö teemal „Täisealiste isikute eestkoste sotsiaalõiguslikud aspektid Eesti ühiskonnas“

² Perekonnaseadus. - 18.11.2009. RT I 2009, 60, 395 ... RT I, 27.06.2012, 12.

³ A. Lill. Uus perekonnaseadus: eestkostja kogugu tšekke. November 2011. Arvutivõrgus: <http://www.vedur.ee/puutepunkt/?op=body&id=10&cid=874&cgid=/>, 10.02.2013.

ning Eve Grass 2007.a bakalaureusetöö teemal „Piiratud teovõimega täisealistele isikutele eestkostja määramine hagita menetluses“. Nimetatud tööd on kirjutatud enne uue perekonnaseaduse jõustumist ning erinevad käesolevast magistrیتööst ka oma lähenemisnurga osas – käesoleva töö põhiohk uurib regulatsioone eestkostet vajava isiku huvide kaitse tagatuse seisukohast.

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida, kuidas praegu kehtiv regulatsioon kaitseb täisealise piiratud teovõimega isiku huve eestkostte seadmise kohtumenetluses, eestkostte seadmisel ja kohtu järelevalve kaudu eestkostja kohustuste täitmisel ning kas huvide kaitseks sätestatud regulatsioon on piisav. Autor käsitleb ka eestkostja kohustusi ning selle raames on eesmärgiks välja selgitada kas ning millisel viisil on järelevalve funktsiooni üleandmine kohtutele toonud kaasa positiivseid mõjusid eestkostetavate huvide kaitsele ning kohustuste rikkumise avastamisele ja ennetamisele. Eesmärgi saavutamiseks analüüsib autor ka paari juhtumit, kus eestkostja ei ole käitunud eestkostetava huvidest lähtuvalt.

Kuigi eestkostet seatakse nii alaealistele kui piiratud teovõimega täisealistele isikutele, käsitleb autor magistrیتöö mahtu silmas pidades vaid piiratud teovõimega täisealiste isikute eestkostega seonduvat. Alaealiste eestkostet puudutavat käsitleb autor vaid niivõrd kui see kattub täisealise eestkostte temaatikaga⁴.

Töös kasutatakse kohtupraktikana lisaks Riigikohtu lahenditele ka esimese astme kohtu lahendeid. Viimasel juhul on autor ajaliselt piirdunud kohtulahenditega, mis on tehtud pärast uue perekonnaseaduse jõustumist 01.07.2010. Töös ei analüüsita kohalike omavalitsuste järelevalvega seonduvat. Autor on tulenevalt kohtuasjade rohkusest kasutanud peamiselt Harju Maakohtu menetluses olnud tsiviilasjade materjale.

Töö autori hinnangul on käesoleval magistrیتööl praktiline väärtus, kuna autor toob välja probleemkohad eestkostte menetlust reguleerivate seaduste rakendamisel ning pakub omapoolseid võimalikke lahendusi. Käesoleva töö raames analüüsib autor põhjalikumalt ka Harju Maakohtu eestkostte seadmise või pikendamise määrusi, mis on tehtud perioodil 01.07.2010-20.11.2012⁵. Analüüsitud lahendite põhjal toob autor välja statistika piiratud teovõimega isikule eestkostja määramise eelduseks olevate psüühiliste häirete esinemise,

⁴ Perekonnaseaduse § 201 kohaselt kohaldatakse täisealise eestkostele lapse eestkostet reguleerivaid sätteid, kui sellest peatükist või täisealiste eestkostte sisust ei tulene teisiti.

⁵ Autor on kasutanud lahendite analüüsiks Kohtute Infosüsteemi, mistõttu ei ole analüüsis kasutatud kinniseks kuulutatud menetlustes tehtud lahendeid, millele autoril puudub ligipääs.

eestkostja isiku, eestkoste tähtaja ning ulatuse osas. Statistika võimaldab teha üldistavaid järeldusi kohtupraktika kohta ning esitada hinnanguid praktika õigustatuse kohta. Samuti võimaldab statistiline uurimine selgitada, milles seisnevad erinevused üldisest praktikast ning analüüsida erinevuste põhjuseid.

Töö läbivaks hüpoteesiks on, et eestkostet reguleerivate seaduste regulatsioonid ei ole sedavõrd täielikud, et kohtu poolt oleks igakülgset tagatud piiratud teovõimega isiku huvide kaitse eestkoste seadmisel ning järelevalve teostamisel. Juhul, kui hüpotees leiab kinnitust, toob autor välja omapoolse nägemuse võimalikest lahendustest.

Kui regulatsioon osutub ebatäielikuks, ei pruugi see autori hinnangul automaatselt tähendada seda, et järelevalvefunktsiooni üleandmine kohtutele oleks kujutanud endast ekslikku sammu. Lähtudes asjaolust, et kohtu roll eestkostetava huvide tagamisel ei lõppe eestkoste seadmisega vaid on seotud ka eestkostja hilisema tegevusega, esitab autor lisaks teise hüpoteesi, et järelevalve teostamine kohtu poolt aitab kindlustada eestkostetavate huvide paremat kaitset pärast eestkostja määramist ning ennetada ja avastada eestkostetava huvide kahjustamist eestkostja tegevuse tõttu. Hüpoteeside kontrollimiseks kasutab autor seaduses sätestatud regulatsioone, kohtupraktikat ja üldisi seisukohti õiguskirjanduses ning annab omapoolse hinnangu seadusesätete ja kohtupraktika osas.

Kohtupraktika analüüsi raames selgitab autor muu hulgas välja, milliseks tähtjaks ning millises ulatuses kohtud enamasti eestkostet seavad. Nimetatud andmete põhjal püstitab autor täiendava kõrvalhüpoteesi, et kohtud määravad isikule eestkostja reeglina maksimaalseks tähtjaks ning maksimaalses ulatuses (st kõikide asjade ajamiseks). Juhul, kui hüpotees leiab kinnitamist, tuleb täiendavalt eestkoste olemust silmas pidades uurida, kas selline praktika on alati õigustatud ja kooskõlas rahvusvaheliste printsiipidega.

Töös püstitatud eesmärkide saavutamiseks on autor kasutanud süsteemset ning kvantitatiivset uurimismeetodit kohtupraktika analüüsi näol.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk käsitleb piiratud teovõimega isiku huvide kaitset eestkoste seadmise menetluse ajal. Peatükis analüüsib autor esmalt eestkoste seadmise regulatsiooni nii materiaalselt kui menetlusõiguslikult ning seejärel seda, milliste regulatsioonidega on tagatud isiku huvide kaitse kohtumenetluse ajal. Pikemalt tulevad käsitlele isikule kohtumenetluse ajaks esindaja määramise ning ekspertiisi määramise

temaatika, samuti isiku õigus olla ära kuulatud ning teadlik menetlusest ja esitada kaebus eestkoste seadmise kohtumäärusele.

Teises peatükis analüüsitakse eestkoste seadmisega seonduvat. Autor käsitleb eestkostja isikule seatud nõudeid, ülesannete ringi ning eestkoste tähtaega. Eelnimetatud alateemade puhul võtab autor lähenemisnurgaks selle, kuidas eestkostja määramisega, samuti eestkoste ulatuse ja tähtaja määratlemisel, oleks tagatud eestkostetava huvide maksimaalne kaitse minimaalse põhiõiguste riivega pärast eestkoste seadmist. Kuivõrd eestkoste teostamise eesmärgiks on eestkostetava huvide kaitse tagamine, toob autor välja eestkostja kohustused (sh kohtuga seonduvad nõusoleku saamise ning aruande esitamise kohustus) ja kohustuste rikkumise tagajärjed.

Töös on peamiste allikatena kasutatud Eesti kehtivaid õigusakte, eeskätt tsiviilkohtumenetluse seadustikku⁶ (edaspidi ka TsMS) ja perekonnaseadust, võõrkeelseid teadusartikleid ning Harju Maakohtu praktikat, millele autoril on ligipääs seoses teenistusega Harju Maakohtus.

Autor soovib tänada oma juhendajat Andra Olmi abistavate kommentaaride ja toetuse eest.

⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - 20.04.2005. RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 21.12.2012, 18.

1 EESTKOSTET VAJAVA ISIKU HUVIDE KAITSE MENETLUSE AJAL

1.1 Eestkoste mõiste ja piiratud teovõime eestkoste seadmise eeldusena

Eestkoste näol on tegu seaduses defineerimata mõistega. Kõige üldisemalt saab väita, et eestkoste on ühiskondliku nõusoleku alusel tegutsemine kellegi teise huvides, mille eesmärgiks on kaitsta isikuid, kes ei ole võimelised võtma vastu otsuseid enda asjades⁷. Täisealise eestkoste on tegelik ja/või õiguslik hoolitsus täisealise isiku kõikide või mõnede asjade eest, mida isik ei saa ise haiguse või puude tõttu ajada⁸.

Perekonnaseadus käsitleb erinevaid perekondlike suhete tekkimisele, lõppemisele ning reguleerimisele suunatud valdkondi nagu abielu, lahutus ja abikaasade ühisvara, vanemate ja laste vahelised suhted, lapsendamine, alaealistele eestkostja määramine. Samuti on perekonnaseadusega reguleeritud täisealise piiratud teovõimega isiku eestkostega seonduv, mis esmapilgul ei tundu kuuluvat perekonnaõiguse valdkonda. Perekonnaõiguslikke õigussuhteid iseloomustab see, et nende aluseks on põlvnemine või perekond⁹. Reeglina mõistetakse perekonnana vanemaid ning lapsi (nn tuum- ehk väikeperekond), kuid ajalooliselt on perekonnana mõistetud suurperet, s.o mitme põlvkonna otse- ja küljjoones sugulastest ja hõimlastest koosnevat gruppi¹⁰. Täisealiste piiratud teovõimega isikute eestkoste kui perekonnaõiguse alla kuuluva valdkonna alged peituvad ajas, mil perekonnapea kaitsevõim laienes naisele, lastele ja muudele sugulastele ning tema kaitsele allutatud isikutele¹¹.

Eestkostega seonduv kaks peamist ja põhimõtteliselt erinevat suundumust: paternalistlik lähenemine (ingl k *paternalistic approach*) ja autonoomne lähenemine (ingl k *autonomy approach*). Esimene lähenemine lähtub põhimõttest, et ühiskond, kui isikule kaitse pakkuja, teab, mis on abi vajavale isikule kõige kasulikum. Teine lähenemine rõhutab ka abi vajava isiku iseseisvust ja tema huvi olla ühiskonna liige, samuti asjaolu, et vaimse tervise häire esinemine ei tähenda automaatselt, et isik ei ole võimeline otsuseid vastu võtma.¹² Nimetatud kahe suundumusega seonduvad kaks küsimust: esiteks, kas vaimse tervise häirega isiku

⁷ L. Jurickova, K. Ivanova, P. Kliment. Adult guardianship system in the Czech Republic in comparison with selected European Union Countries. – Sociologia, 2011, vol 43 issue 3, p 267.

⁸ A. Lüderitz. Perekonnaõigus: õpik: Günther Beitzke alustatud teose 27., ulatuslikult ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura 2005, lk 3, äärenumber 7.

⁹ T. Uusen-Nacke, T. Göttig. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. – Juridica, 2010, II, lk 86.

¹⁰ A. Lüderitz (viide 8), lk 19-20, äärenumber 49.

¹¹ A. Lüderitz (viide 8), lk 2, äärenumber 3.

¹² L. Jurickova, K. Ivanova, P. Kliment (viide 7), lk 269-270.

teovõime peaks olema piiratud või ära võetud, ning teiseks, kas teovõime piiramine või äravõtmine peaks olema otsustatav kohtu poolt või tulenema eelkõige isiku faktilisest seisundist¹³. Autonoomset suundumust iseloomustab teovõime piiratus kui isiku faktiline seisund, mille tuvastab kohus; paternalistliku suundumuse tunnuseks on teovõime äravõtmine kohtu poolt.

Eestkoste seadmise näol on tegu, olenevalt eestkoste ulatusest, isiku põhiõiguste vähem või rohkem intensiivse riivega, kuna piiratakse isiku õigust võtta vastu otsuseid oma elu korraldamiseks, teha tehinguid või osaleda muul viisil õiguskäibes. Autonoomse lähenemise üheks eesmärgiks on selliste piiravate mõjude leevendamine. Autonoomne suundumus toetab lähenemist, et ka vaimse tervise häirega isikutele peavad olema tagatud teatud õigused, mida ta saab teostada iseseisvalt¹⁴.

20. sajandil on suundumus on olnud paternalistlikult lähenemiselt autonoomsele, mõtteviisi muutus tipnes Puuetega inimeste õiguste konventsiooni¹⁵ vastuvõtmisega¹⁶. Konventsiooni eesmärk on artikkel 1 kohaselt edendada, kaitsta ja tagada inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt ning edendada lugupidamist nende loomupärase väärikuse suhtes. Konventsiooni üheks kandvaks põhimõtteks on austus inimeste loomupärase väärikuse, individuaalse autonoomia (kaasaarvatud vabadus ise oma valikuid langetada) ja iseseisvuse suhtes (artikkel 3). Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 otsusevõimetute isikute õiguskaitse kohta¹⁷ (edaspidi Ministrite Komitee soovitus R (99) 4) on toodud välja aluspõhimõttena iga inimese väärikuse austamine. Sellest tulenevalt peab piiratud teovõimega täisealiste kaitseks õiguskord, menetlus ja praktika tuginema inimõigustele ja põhivabadustele (põhimõte 1).

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikkel 12 lõige 2 rõhutab, et puuetega inimestel on õigus- ja teovõime kõigis eluvaldkondades teistega võrdsetel alustel. Kuni 31.06.2002 kehtinud tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁸ järgi tunnistati isik, kes vaimuhaiguse või

¹³ P. Varul, A. Avi, T. Kivisild. Restrictions on Active Legal Capacity. – Juridica International, 2004, IX, lk 102.

¹⁴ P. Varul, A. Avi, T. Kivisild (viide 13), lk 102.

¹⁵ Puuetega inimeste õiguste konventsioon. 13.12.2006. Eesti poolt ratifitseeritud 30.05.2012. Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/puudega_inimestele/1_Puuetega_inimeste_õiguste_konventsioon_eesti.pdf, 01.03.2013. Puuetega inimese all mõistetakse konventsiooni artikkel 1 kohaselt isikuid, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus.

¹⁶ L. Jurickova, K. Ivanova, P. Kliment (viide 7), lk 270.

¹⁷ Council of Europe Recommendation R(99)4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults. 23.02.1999. Arvutivõrgus: [http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf), 01.03.2013.

¹⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – 28.06.1994. RT I 1994, 53, 889.

nõrgamõistuslikkuse tõttu kestvalt ei suuda oma tegude tähendusest aru saada või neid juhtida, teovõimetuks. Sellist paternalistliku olemusega lähenemist põhiõigusi tähtsustava ühiskonna poolt enam ei soosita – isiku põhiõigused vajavad eestkoste seadmise korral maksimaalselt kaitset ning dualistlik „kõik või mitte midagi“ lähenemine seda ei võimalda. Isiku õiguste kaitse seisukohalt on olulisem, et teovõime piiramine oleks võimalik erinevas ulatuses. Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 põhimõttes 3 on väljendatud, et õiguskord peab tunnustama, et teovõime võib olla piiratud erineval määral ning teovõimelisus võib aja vältel olla varieeruv, seetõttu ei tohiks kaitsevajadus tuua kaasa automaatselt teovõime äravõtmist tervikuna¹⁹. Kui isikul on vähemalt ühes valdkonnas teovõime säilinud, kujutaks tema teovõimetuks tunnistamine juba isiku õiguste rikkumist.²⁰ Teovõimetuks tunnistamine on kõige piiravam abinõu, mis võib teatud juhtudel olla eaproportsionaalne eestkostet vajava isiku huvide kaitse kui eesmärgi saavutamiseks²¹.

Autori hinnangul on autonoomne lähenemine eestkostetava huve silmas pidades oma olemuselt parem ning õiglasem valik isiku huvide kaitseks, võimaldades piirata isiku tegutsemis- ja otsustusvabadust minimaalselt. Praktikas iseloomustab autonoomset lähenemist võimalus seada eestkoste erinevas ulatuses, näiteks ainult ühte liiki tehingute tegemiseks, ning erinevaks tähtjaks. Paternalistliku lähenemise tunnuseks on aga see, kui eestkoste on seatud maksimaalses ulatuses ja tähtjaks, riivates sellisel viisil ka maksimaalselt isiku põhiõigusi. Kui eestkoste ulatus ja tähtaeg on enamasti maksimaalsed, võib see tähendada, et praktika, vaatamata autonoomsele suuna järgimisele seadustes, on isenesest siiski paternalistlik.

PKS § 203 lg 1 sätestab, et eestkostja määratakse kohtu poolt täisealisele isikule, kes ei suuda vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse²² (edaspidi ka TsÜS) § 8 lg 2 kohaselt on eelnimetatud tingimustele vastav isik piiratud teovõimega²³. Kui sellisele isikule on määratud eestkostja, siis eeldatakse, et isik on piiratud teovõimega ulatuses, milles talle eestkostja on määratud (TsÜS § 8 lg 3). Täieliku teovõime omandamine eeldab teatud

¹⁹ See ei tähenda, et tuleks üldse keelata teovõime piiramine kõigis asjades, vaid, et õiguskord ei tohiks seda pakkuda ainsa lahendusena.

²⁰ P. Filakovic, A. P. Eric, M. Mihanovic, T. Glavina, S. Molnar. Dementia and legal competency. - Collegium Antropologicum, June 2011, vol 35 issue 2, p 463.

²¹ EIKo 22.01.2013, 33117/02, Lashin vs Venemaa, p 92.

²² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – 27.03.2002. RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12.

²³ Füüsilise isiku teovõime on võime iseseisvalt teha kehtivaid tehinguid ning reeglina on 18-aastaseks saanud isikul täielik teovõime (TsÜS § 8 lg 1 ja 2).

vanusesse jõudmist, samas kui teovõime piiramine toimub läbi juriidilise protseduuri, et kaitsta isiku õigusi ja juriidilist staatust²⁴.

Piiratud teovõimega isik on isik, kes ei suuda käituda ratsionaalselt oma parimates huvides, kuid mitte isik, kes võiks käituda ratsionaalselt, kuid otsustab käituda viisil, mis tundub ebaratsionaalne kõrvaltvaatajate jaoks²⁵. Kõige üldisemalt võib väita, et teovõime tähendab võimet teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid, mis omakorda eeldab piisavat intellektuaalset taset, et inimene saaks aru, mida kehtiv tehing tähendab ning millised on sellega kaasnevad tagajärjed – kestev psüühikahäire võib tingida selle, et isik ei suuda oma tegudest aru saada²⁶. Piiratud teovõime kohtuliku tuvastamise eesmärgiks on sellise täisealise isiku kaitse tema tahteavalduste õigusliku siduvuse eest²⁷.

Kuigi teovõime piiratuse tuvastamine on eestkoste seadmise aluseks, ei tähenda see, et iga piiratud teovõimega isik vajab eestkostjat. Teovõime piiratuse näol on tegu faktilise seisundiga, mille kohus tuvastab, kuid mis ei teki alles kohtulahendiga (erinevalt teovõimetuks tunnistamise regulatsioonist)²⁸. Juhul, kui piiratud teovõimega isiku üle ei ole eestkostet seatud, kuid ta teeb tehinguid, tuleb iga tehingu puhul vaidluse korral eraldi otsustada, kas isik oli selle tehingu tegemise ajal teovõimeline või mitte²⁹.

Nagu selgub nii PKS § 203 lõikest 1 kui ka TsÜS §-st 8, on täisealise isiku puhul teovõime piiramise ja eestkostja määramise esimeseks eelduseks vaimuhaigus, nõrgamõistuslikkus või muu psüühikahäire. Vaimuhaiguse all mõistetakse haigust, mis võib kesta lühemat või pikemat aega, nõrgamõistuslikkus on püsiv seisund, muu psüühikahäire ei ole vaimuhaigus ega nõrgamõistuslikkus, kuid ometi on psüühika kestvvalt häiritud (näiteks tugevatoimeliste medikamentide tarvitamise kõrvaltoimetina)³⁰. Nimetatud loetelu on ammendav ning teovõimet ei piirata ja eestkostet ei seata muudel tingimustel nagu näiteks kõrge vanus või füüsiline puue – teovõime piiratuse tuvastamisel on määrav isiku võime vabalt määrata oma tahet³¹. Kõrge vanuse või füüsilise puude korral on isiku huvide kaitseks muud meetmed, näiteks erinevad sotsiaalteenused, hooldus, võimalus anda tehingute tegemiseks volitus.

²⁴ P. Filakovic, A. P. Eric, M. Mihanovic, T. Glavina, S. Molnar (viide 20), p 464.

²⁵ L. A. Frolik. Science, common sense, and the determination of mental capacity. - Psychology, Public Policy, and Law, March 1999, Vol 5(1), p 57-58.

²⁶ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. Tallinn: Juura 2010, lk 35.

²⁷ RKTko nr 3-2-1-141-05, p 8.

²⁸ P. Varul, A. Avi, T. Kivisild (viide 13), lk 103.

²⁹ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (viide 26), lk 40.

³⁰ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (viide 26), lk 36.

³¹ RKTko nr 3-2-1-141-05, p 10.

Teiseks eestkoste seadmise eelduseks on, et isik ei saa oma tegude tähendusest aru kestvalt. Kestvuse all on peetakse silmas pikaajalist perioodi, mitte eluaegsust (vastasel juhul ei oleks asjakohane seadusandja kehtestatud eestkoste seadmise tähtaegsus).

Eelnevalt on välja toodud, et teovõime piiratuse tuvastamise ja eestkostja määramise alused on sätestatud ammendavalt seaduses. Eraõiguses pigem erandlik ammendava loetelu väljatoomine lähtub isiku kaitsest, kuivõrd eestkoste seadmise näol on tegu intensiivse põhiõiguste riivega. Eesmärgiga riivata põhiõigusi võimalikult vähe sätestab ka PKS § 203 lg 2, et eestkostja määratakse ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik.

Eestkoste seadmine toimub vaid kohtu poolt. Eesti Vabariigi põhiseaduse³² (edaspidi PS) § 14 sätestab, et õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. Põhiseaduse kommenteeritud väljaande autorid on selgitanud järgnevat: „Põhiõigustega peab kooskõlas olema nii kohtu sisuline lahend kui ka kohtumenetlus kui selline. Kohus peab järgima põhiõigusi protsessi raames ja kohaldama seadusi põhiõigustega ühtivalt.“³³ Kohtumenetluse peamine eesmärk on tagada õige ja õiglase menetlustulemuseni jõudmine ning omaette eesmärk on ka menetluse korrektne ja isikut kaasav läbiviimine³⁴. Nimetatud kaalutlused lähtuvad menetlusosaliste huvide kaitsest ning kohus peab neist lähtuma ka eestkoste seadmisel. Kohtul tuleb eestkoste seadmise otsustamisel igakülgselt kaaluda, kas isiku õiguste piiramine on põhjendatud, kas ei ole võimalik eestkostja määramise asemel isiku õiguste kaitse mingil muul moel ning milliste piirangute kehtestamine ning vabaduste jätmine isikule on õigustatud. Kui eestkoste seadmine osutub vajalikuks, tuleb arvestada, et eestkoste seadmisega tagataks piiratud teovõimega isikule hoolitsus, isiku huvide kaitse austamine, samuti isikule niivõrd väärrika elu võimaldamine kui vähegi võimalik³⁵.

³² Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.06.1992. - RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

³³ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012, § 14 p 2.1.2. Arvutivõrgus: <http://www.pohiseadus.ee>, 27.02.2013.

³⁴ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012 (viide 33), § 14 p 3.2.1.2.

³⁵ L. Jurickova, K. Ivanova, P. Kliment (viide 7), lk 271.

1.2 Alternatiivid eestkoste seadmisele

Eestkoste on kontseptsioon, mis võimaldab ühel inimesel tegutseda teise isiku asemel otsustajana³⁶. Piiratud teovõimega täisealist isikut kaitsev meede peaks eelkõige olema proportsionaalne isiku teovõime piiratusega – meede peab olema vajalik, võtma arvesse üksikjuhtumi asjaolusid ning isiku vajadusi³⁷. Eestkoste ei ole aga ainus viis isiku huvide kaitseks ning eestkoste peaks seadma viimase võimalusena, kui vähempiiravate meetmetega ei ole isiku huve võimalik kaitsta.

Eestkostja määramine annab isikule vajaliku kaitse, kuid samas piirab ka oluliselt tema põhiõigusi³⁸. Eestkostja määramine on sekkumine isiku eraellu PS § 26 mõttes, mis on lubatud üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras, ning selline sekkumine riivab isiku õigust vabale eneseteostusele PS § 19 mõttes³⁹. PS § 26 märgib isiku põhiõigusena õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusse, § 19 õiguse vabale eneseteostusele. Põhiseaduse preambuli kolmas osalause asetab vabaduse ettepoole õiglusest ja õigusest, tõstes selle Eesti riigi üheks olulisimaks väärtuseks. Eneseteostus saab vaba olla ainult siis, kui selle sisu võib igaüks enda jaoks ise defineerida ning mida intensiivsem on vabaduse kitsendus, seda tähtsamad peavad olema kitsendamise põhjused.⁴⁰

Eestkoste seadmisel piirab kohus isiku õigust teha teatud või kõiki tehinguid, samuti kaasneb teatud juhtudel eestkoste seadmisega hääleõiguse kaotamine. Lisaks on seadustes ka n.ö automaatsed piirangud piiratud teovõimega isikutele: äriseadustiku⁴¹ § 180 lg 2 ja § 308 lg 2 kohaselt peavad osauhingu ja aktsiaseltsi juhatuse liikmed olema teovõimelised füüsilised isikud, sama kehtib aktsiaseltsi nõukogu liikmete kohta (äriseadustiku § 318 lg 1). Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse⁴² § 5 lg 2 järgi on piiratud teovõimega naise raseduse katkestamiseks vajalik peale naise soovi ka eestkostja nõusolek.

³⁶ D. Surtees. How goes the battle? An exploration of guardianship reform. - Alberta Law Review, August 2012, vol 50 issue 1, p 115.

³⁷ Ministrite Komitee soovitus R(99)4 (viide 17), põhimõte 5 ja 6.

³⁸ N. Karp, E. Wood. Guardianship monitoring: Promising state and local court practices to protect incapacitated older adults. – Generations, September 2008, vol 32 issue 3, p 22.

³⁹ RKTKm nr 3-2-1-87-11, p 21.

⁴⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012 (viide 33), § 19, p 2.

⁴¹ Äriseadustik. 15.02.1995. - RT I 1995, 26, 355 ... RT I, 18.12.2012, 8.

⁴² Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus. 25.11.1998. - RT I 1998, 107, 1766.

PKS § 203 lg 2 teise lause kohaselt ei ole eestkoste vajalik, kui täisealise huve saab kaitsta muul viisil (volituse andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu)⁴³. Abiliste kaudu isiku huvide kaitse on võimalik vaid teatud piirini ning sellise lahenduse tõhusus on isiku arusaamisvõimest oma seisundi ning võimete suhtes. Harju Maakohus on menetluses, kus eestkostet sooviti isik üle seada eelkõige põhjusel, et ta ei võtnud ravimeid, jätnud eestkoste seadmata muu hulgas põhjendusel, et ei ole vahet, kas ravimeid annab isik tütre või eestkostjana⁴⁴. Kohus leidis nimetatud asjas, et isiku huve saab kaitsta perekonnaliikme kaudu. Eelkõige on autori hinnangul perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu isiku õiguste kaitse võimalik isikuhoolduse puhul, samas kui varaliste õiguste kaitseks on vajalikud teistsugused lahendused.

Teiseks eestkoste alternatiiviks on volituse andmine. Teovõime avaldub läbi isiku tahte, mistõttu peab isik volituse andmise hetkel olema teovõimeline volituse andmise osas⁴⁵. Eestkoste seadmisel peab kohus arvestama ka seda, kui isik on kehtivalt volitanud kedagi enda asju ajama⁴⁶.

Vaimseid haigusi ning psüühikahäireid on erisuguseid ning autor on seisukohal, et on olemas häire liigist, kas volituse andmine on võimalik. Sügava vaimse puude puhul, mis võib isikul olla sünnist saati ning millega kaasneb täielik võimetus väljendada oma tahet, ei ole volituse andmine üks võimalikest lahendustest. Teatud psüühikahäirete puhul, mille raames esineb nii haiguslikke perioode kui nn selgeid perioode, ei pruugi volituse andmine olla välistatud, kuid see ei pruugi olla tõenäoline, kui isikul puudub haiguskriitika.

Volituse andmise süsteem toimiks autori hinnangul kõige paremini eaga seonduvate psüühikahäirete (dementsuse) puhul, mida iseloomustab seisundi järkjärguline halvenemine. Üheks võimalikuks viisiks, kuidas muuta sujuvamaks isikule eestkoste seadmist, on volituse andmine esimeste märkide ilmnemisel, mis viitavad psüühikahäire tekkimisele. Volitatu valitakse usaldusväärsete lähikondsete seast ning võimaldab abi vajaval isikul suunata volitatu tegevust ja tagada sujuv koostöö isiku ja volitatu vahel. Kui isiku seisund halveneb niivõrd, et talle on vajalik määrata eestkostja, on isikul suure tõenäosusega olemas juba usaldusväärne

⁴³ Sama on rõhutanud ka Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 põhimõtte 5 teine lõige, mille kohaselt tuleks meetme rakendamisel arvestada ka vähem formaalseid elukorraldusi ning pereliikmete või teiste isikute võimalikku abi.

⁴⁴ HMKm 19.12.2012, 2-11-59753 (koopia autori valduses).

⁴⁵ P. Filakovic, A. P. Eric, M. Mihanovic, T. Glavina, S. Molnar (viide 20), p 464.

⁴⁶ RKTkm nr 3-2-1-87-11, p 21.

eestkostjakandidaat, kes on muu hulgas kursis ka isiku soovidega tuleviku suhtes ning eelistustega igapäevases elukorralduses.⁴⁷

Autor ei tea Harju Maakohtu praktikast ühtegi juhtumit, kus eestkoste oleks seatud isikule, kes eelnevalt oli kedagi oma asjade ajamiseks volitanud, kuid autori hinnangul kergendaks selline lahendus ühest küljest eestkostemenetlust – piiratud teovõimega isikul oleks olemas eestkostja, keda ta usaldab. Teisest küljest võib aga kerkida küsimus, kas ning kuivõrd peaks kohus sellisel juhul kontrollima volitatud isiku poolt tehtud tehinguid perioodil, mis eelneb volitatu eestkostjaks määramisele. Vaatamata volitaja usaldusele volitatu suhtes, ei ole välistatud volitatu poolt isiku õiguste kuritarvitamine. Olukorras, kus volitus on antud progresseeruva haiguse tõttu ning isiku arusaamisvõime tegude ning otsuste tagajärgedest väheneb, ei saa autori hinnangul jätta volitatu tegevust täielikult kontrolli alt välja. Ühe lahendusena on võimalik juba volitusega määrata volitatule ka kohustuse esitada perioodiline aruanne volitaja huvides tegutsemise kohta näiteks volitaja lähedasele⁴⁸. Autori hinnangul sellist lahendust, vaatamata isiku huvide ja vara kuritarvituse tõenäosust vähendava võimalusena, ei saa siiski muuta kohustuslikuks seaduse tasandil, kuivõrd volitaja otsustab, milliste asjade ajamiseks, millisel viisil ja keda ta volitab.

1.3 Eestkoste seadmise menetlus

Kui piiratud teovõimega isiku olukord ei võimalda tal anda oma asjade ajamiseks volitust ning tema huvide kaitseks ei piisa abilistest, tuleb isikule määrata eestkostja. Ministrite Komitee on rõhutanud, et isiku huvide kaitseks toimuv menetlus peaks olema õiglane ja efektiivne (soovitus R (99) 4, põhimõte 7).

Piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkostja määramine on hagita menetlus (TsMS § 475 lg 1 p 5). Kohtu roll hagita menetluses on oluliselt suurem⁴⁹, seetõttu on autori hinnangul kahtlemata eestkostetava huvide kaitse seisukohast õigem ning õiglasem, et eestkostja määramine toimub hagita menetluses mitte võistleva iseloomuga hagimenetluses. Kohtu suurem aktiivsus tagab eestkostetava huvide kaitse, kuna kohus peab erinevatest allikatest ise tõendid koguma. Hagita menetluse algatab kohus omal algatusel või huvitatud isiku avalduse

⁴⁷ P. Filakovic, A. P. Eric, M. Mihanovic, T. Glavina, S. Molnar (viide 20), p 467.

⁴⁸ D. M. English. Financial Decision-Making for Adults Lacking the Capacity to Make Their Own. – Journal of the American Society on Aging, 2012, Vol. 36 No. 2, p 66-72.

⁴⁹ Kohus ei ole seotud asjaosaliste seisukohtade ja hinnangutega asjaoludele (TsMS § 477 lg 5) ning kohus selgitab ise asjaolud ja kogub tõendid (TsMS § 5 lg 3), samuti kaasab omal algatusel menetlusse hagita menetluse osalised (TsMS § 198 lg 3).

alusel (TsMS § 476 lg 1). Perekonnaseadus täpsustab avalduse esitamiseks õigustatud isikute ringi, kelleks on PKS § 203 lg 1 teise lause kohaselt eestkostet vajav isik ise, tema vanem, abikaasa, täisealine laps või valla- või linnavalitsus, samuti võib eestkostemenetluse algatada kohus omal algatusel.

Praktikas algatab kohus menetluse omal algatusel eelkõige eestkoste pikendamise korral või juhul, kui mõne muu kohtuasja menetlemisel tekib kahtlus, et isik võib vajada eestkostjat. TsMS § 204 lg 2 kohaselt võib kohus isikult nõuda arsti arvamuse esitamist või korraldada ekspertiisi, kui kohtul on kahtlus füüsilisest isikust menetlusosalise tsiviilkohtumenetlus-teovõimes. Kui isik sellest keeldub või kui esitatud dokumendid ei kõrvalda kohtu kahtlust, algatab kohus menetluse menetlusosalisele eestkostja määramiseks. Tallinna Ringkonnakohus on asunud järgnevale seisukohale: „Nimetatud sätte eesmärgiks on anda kohtule võimalus rakendada vajalikud abinõud juhul, kui on ilmne, et isik ei suuda iseseisvalt efektiivselt kaitsta oma õigusi ja vabadusi. Teovõime piiramine on äärmuslik vahend, mida saab kohaldada vaid tingimusel, et muul viisil ei ole võimalik tagada isiku põhiõigusi ja vabadusi“.⁵⁰ Sätte tähtsus seisneb autori hinnangul selles, et kui kohtumenetluse raames tekib kohtul kahtlus isiku võimalikus vajaduses eestkoste järele, rakendab kohus meetmeid tagamaks isiku huvide kaitse. Huvide kaitse ei jää tagamata põhjusel, et keegi ei ole teatanud kohtule eestkostet vajavast isikust või esitanud avaldust isikule eestkostja määramiseks.

Harju Maakohtus on esinenud juhtum, kus mitteõigustatud isiku poolt kohtule esitatud avaldus eestkostja määramiseks on tagastanud ning kohus on soovitanud pöörduda eestkostet vajava isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse asutuse poole, et viimane kohtule avalduse esitaks⁵¹. Kohus on siinkohal lähtunud ilmselt ökonoomsuse printsiibist: eestkostet vajavate isikute kohta on kohalikel omavalitsustel reeglina juba kogutud teatud informatsioon ning dokumendid, mille põhjal on neil võimalik esitada põhistatud avaldus. Samas ei ole see kooskõlas hagita menetluse üldise printsiibiga, mille kohaselt hagita asjas selgitab kohus ise asjaolud ja kogub selleks vajalikud tõendid.

Autori hinnangul oleks kohus eelnimetatud juhul pidanud kaaluma eestkostja määramise menetluse alustamist omal algatusel. Riigikohus on selgitanud kohtu omal algatusel menetluse alustamist järgnevalt: „Omal algatusel võib kohus alustada eestkostja määramise menetluse eelkõige juhul, kui ükski PKS § 203 lg 1 järgi õigustatud isik ei ole eestkostja

⁵⁰ TlnRnKo 12.11.2009, 2-08-60487 (koopia autori valduses).

⁵¹ HMKm 13.12.2010, 2-10-61698 (koopia autori valduses).

määramise avaldust kohtule esitanud, kuid kohut teavitatakse muul viisil eestkostet vajavast isikust.⁵² Seejuures tuleb „muul viisil teatamise“ alla kuuluvaks lugeda ka olukord, kus avalduse esitab selleks mitteõigustatud isik. Siiski tuleb autori hinnangul kohtul enne menetluse alustamist omal algatusel hinnata mitteõigustatud isiku avalduse põhjendatust ning avaldusele lisatud tõendite asjakohasust – kohus peaks algatama menetluse mitte iga avalduse esitamisel vaid juhul, kui kohtul tekib põhjendatud kahtlus, et isik võib tõepoolest vajada eestkostet.

Mitteõigustatud isikute poolt avalduste esitamine on siiani pigem erandlik ilmselt seetõttu, et praktikas pöörduvad isikud eestkostet vajavast inimesest teatamiseks pigem kohaliku omavalitsuse asutuse poole. Põhjuseks 01. juulini 2010 kehtinud perekonnaseaduse⁵³ regulatsioon, mille kohaselt oli isikutel ja asutustel (sh kohtul) kohustus teavitada eestkosteasutust eestkostet vajavast isikust (vana PKS § 92 lg 5) ning eestkoste seatigi vaid eestkostet vajava isiku või eestkosteasutuse avalduse alusel (vana PKS § 93 lg 1).

Kui kohus on otsustanud avalduse menetlusse võtta, küsib ta TsMS § 523 alusel⁵⁴ kohaliku omavalitsuse seisukohta avalduse osas, määrab isikule, kellele taotletakse eestkostja määramist, vajadusel esindaja ning määrab kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi. Seejärel määrab kohus isiku ärakuulamiseks aja, pärast mida teeb kohus määruse, millega otsustab eestkoste seadmise.

Ministrite Komitee on soovitusel R (99) 4 põhimõtte 2 teises lõikes viidanud, et hädaolukorra jaoks peaks olema sobiva kaitsemeetme või muu korralduse rakendamise võimalus. Eesti õigus võimaldab menetluse kestel kohaldada esialgset õiguskaitset ja määrata isikule ajutise eestkostja. Ajutise eestkostja määramise eeldused on sätestatud TsMS § 521 lg 1:

- 1) võib ilmselt eeldada, et eestkostja määramise tingimused on täidetud ja viivitusega kaasneks oht eestkostet vajava isiku huvidele ja
- 2) isikule on määratud menetluses esindaja ja
- 3) isik on isiklikult ära kuulatud.

Praktikas ei ole nimetatud võimalust väga palju kasutatud. Esialgset õiguskaitset on taotletud näiteks juhul, kus isiku tervislik seisund on kriitiline ning vaja on vastu võtta otsuseid isiku

⁵² RKTkm nr 3-2-1-87-11, p 17.

⁵³ Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326.

⁵⁴ Kohtu korraldusel kogub ja esitab eestkostet vajava isiku elukohajärgne valla- või linnavalitsus kohtule eestkoste seadmiseks vajalikud andmed. Valla- või linnavalitsus annab menetluses oma arvamuse, muu hulgas selle suhtes, keda määrata eestkostjaks ja eestkostja ülesannete ringi muutmise või eestkostja muutmise kohta.

ravi osas⁵⁵. Ajutist eestkostjat on määratud ka põhjusel, et täita tema maksekohustusi ning vältida võlgade teket, kui ilma ajutise eestkostjata oleksid isiku varalised huvid võinud saada kahjustatud⁵⁶, samuti isiku varaliste huvide kaitseks juhul, kui isik on võtnud oma arvelt suuri summasid, kuid ei mäleta hiljem nende võtmist ega seda, kus on raha⁵⁷. Esialgset õiguskaitset on kohaldatud ka juhul, kui eestkostja on jätnud tasumata hooldekodu eest ning võlgnevuse tõttu on oht, et eestkostetav peab hooldekodust kliendilepingu lõpetamise tõttu lahkuma – sellisel juhul on määratud ajutiselt isikule uus eestkostja⁵⁸.

Kuna esialgset õiguskaitset kohaldatakse enamasti menetluse alguses, mil ekspertiisi ei ole veel läbi viidud, võib ajutise eestkostja määrata kuni kuueks kuuks. Pärast eksperdiarvamuse saamist võib seda tähtaega pikendada ühe aastani (TsMS § 521 lg 5).

Eestkostja määramisel tuleb silmas pidada, et kohus võib eestkostja määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik (PKS § 203 lg 2). Kuna piirangud võivad olla märkimisväärsed ja eestkostet vajav isik ei ole tihtipeale võimeline ise oma õigusi kohtumenetluses kaitsma, tuleb menetluse käigus veenduda, et eestkostet vajava isiku huvide kaitse oleks tagatud – see on võimalik erinevate seadusega sätestatud õiguste ja kohustuste kaudu, mille järgimine peaks tagama isiku õiguse menetluses osaleda, teisalt võimaldama kohtul koguda piisaval hulgal tõendeid, hindamaks eestkostevajaduse ja selle ulatuse olemasolu. Autori hinnangul vähendab isiku huvide kaitse tagamine menetluse ajal tõenäosust, et kohus piirab eestkostetava õigusi rohkem kui vaja.

1.4 Huvide kaitset tagavad regulatsioonid menetlusõiguses

1.4.1 Teadlikkus menetlusest ning kaebeõigus

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁵⁹ artikkel 6 lg 1 sätestab, et igapähele on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Nimetatud otseselt väljendatud protsessuaalsetele õigustele lisaks on tunnustatud *expressis verbis* tekstis märkimata õigusi,

⁵⁵ HMKm 19.07.2011, 2-11-33104 (koopia autori valduses) - ajutine eestkoste määrati koomaseisundis isikule, keda sooviti võimalikult kiirelt viia Saksamaale ravile. HMK 28.03.2011, 2-11-13617 (koopia autori valduses) - ajutine eestkoste määrati isikule, kes tulenevalt oma psüühilisest seisundist keeldus ravimast mitme kuu vältel õlavarre kaela luu murdu.

⁵⁶ HMKm 30.06.2010, 2-10-30825 (koopia autori valduses).

⁵⁷ HMKm 03.10.2011, 2-11-43602 (koopia autori valduses).

⁵⁸ HMKm 28.01.2013, 2-13-3580 (koopia autori valduses).

⁵⁹ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

muu hulgas õigust kohtusse pöörduda ja olla kohal asja arutamisel. Sõnaliselt väljendamatat õigused on nõ sekundaarse tähtsusega ning nende piiramine on võimalik, kui piiramine kaalub üles olulisemad huvid ja väärtused.⁶⁰

PS § 24 teine lause sätestab: igäihel on õigus olla oma kohtuasja arutamise juures. Hagita menetluse puhul kaasab kohus menetlusosalised ise ning eeldatakse, et menetlusosalised on isikud, kellel on seaduse kohaselt õigus hagita menetluses tehtava määruse peale edasi kaevata (TsMS § 198 lg 3). TsMS § 532 lg 1 võimaldab eestkostetaval kaevata eestkostja nimetamise määruse peale, mistõttu peaks isik olema kindlasti menetlusse kaasatud. Ka Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et isik, kellele taotletakse eestkostja määramist, on asjast huvitatud isik ning ta tuleb kaasata asja läbivaatamisse⁶¹. Kuna eestkoste seadmise menetluse tulemuseks võib olla isiku erinevate õiguste piiramine, on isiku kaasamine autori hinnangul igati põhjendatud ning vajalik.

Teatud juhtudel võib menetlusdokumentide (sh nii menetlusest ja selle käigust teavet andvad dokumendid kui lõpplahend) kättetoimetamise vajalikkus piiratud teovõimega isikule osutada küsitavaks. Küsitav on menetlusdokumentide edastamise vajalikkus juhul, kui isik ei ole võimeline oma seisundi tõttu menetluses osalema ega menetlusest aru saama. Sellisel juhul ei pruugi isik olla võimeline oma seisundi tõttu dokumente vastu võtma, nende sisu mõistma ega lõpplahendi peale kaebust esitama. Tekib olukord, kus ühelt poolt peab eestkostetavale määruse kätte toimetama, kuid teisalt ei ole isik võimeline määrusest aru saama (või isegi kättesaamise kohta allkirja andma).

Kohtunikud on (eelkõige varasemas) praktikas saatnud kohtudokumente eestkostet vajava isiku esindajale ning lugenud dokumendid sellega isikule kättetoimetatuks. TsMS § 202 lg 4 kohaselt ei ole selline olukord lubatav, kuna täisealisele isikule piiratud teovõime tõttu eestkoste seadmise menetluses on eestkostetaval tsiviilkohtumenetlusteovõime. Eestkoste seadmise menetluse osas on määruse kättetoimetamisele kohaldatav eriregulatsioon, mistõttu esindajale saatmine ei ole võrdsustatud isikule endale saatmisega. Riigikohus on rõhutanud, et eestkostemenetluse iseloomu ja eestkostetava kaitset väärivaid huve arvestades tuleb lähtuda sellest, et määruskaebuse esitamise tähtaeg tema jaoks hakkab kulgema hetkest, mil määrus talle edastati⁶².

⁶⁰ U. Lõhmus. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Iuridicum 2003, lk 147-148.

⁶¹ RKTKo nr 3-2-2-1-06, p 8.

⁶² RKTKm nr 3-2-1-15-12, p 16.

Sarnaselt küsitavustele menetlusdokumentide kättetoimetamise olulisuses isikute puhul, kes ei ole oma seisundi tõttu võimelised osalema menetluses, võib osutada küsitavaks ka määruskaebuse esitamise õiguse tagamise vajadus isikute puhul, kes ei ole võimelised arusaama eestkoste seadmise olemusest, rääkimata kaebuse esitamisest. Vaatamata eestkostetava õigusele esitada isiklikult eestkostja määramise määruse peale määruskaebus, on Harju Maakohtu ühes eestkoste seadmise lahendis menetlusosalised välistanud määruskaebuse esitamise õiguse. Kohtulahendist selgub, et eestkostetava näol on tegu raske vaimse alaarenguga isikuga, kes allub vaid elementaarsetele korraldustele, kontakteerub lähikeskkonnaga lühiajaliselt ning ei ole võimeline oma tahet avaldama. Nimetatud asjas on määruskaebuse esitamise õiguse välistamises kokku leppinud eestkostetava asemel tema määratud esindaja.⁶³

Autor on seisukohal, et arvestades eestkoste seadmisest tulenevat isiku õiguste ja vabaduste olulist riivet, on kaebuse esitamise võimalus märkimisväärse tähtsusega õigus eestkostetava jaoks. Juhul kui eestkostetav ei ole võimeline määruskaebust esitama, ei saa siiski õigeks pidada, et eestkostetava esindaja sisuliselt välistab eestkostetava eest määruskaebuse esitamise õiguse. Autori hinnangul ei olnud antud juhtumil kaebeõiguse välistamine tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätetega kooskõlas ning kaebeõigusest saanuks loobuda vaid eestkostetav isiklikult.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei anna aluseid otsustamiseks, millisel juhul saab eeldada, et eestkostetav kaebust ei esita, samuti ei esine välistusi, millal eestkostetavat ei pea menetlusse kaasama või isikule menetlusdokumente edastama. Autori hinnangul oleks seaduse tasandil võimalik sätestada tingimused, millal ei pea eestkostet vajavale isikule kohtudokumente kätte toimetama (näiteks kui tegu on nii raskes seisundis isikuga, et tal puudub arusaam end ümbritsevast keskkonnast, temaga pole võimalik kontakti saavutada jne), kuid sellised tingimused võivad teiselt poolt anda halvemal juhul täiendavaid põhjendusi isiku menetlusest eemalhoidmiseks. Praktikas puudub selliste tingimuste sätestamiseks ka otsene vajadus – määruse kättetoimetamine allkirja vastu ei ole sisuline, vaid nõ tehniline probleem ning eestkoste seadmise määrus on täidetav juba eestkostjale kättetoimetamisest, seega ei osutu takistuseks, kui eestkostetavale määruse kättetoimetamine hoolimata jõupingutustest ei õnnestu või ta määruskaebuse esitab.

⁶³ HMKm 24.09.2010, 2-10-30822 (koopia autori valduses).

1.4.2 Esindaja

TsMS § 520 lg 1 ja 2 annab kohtule võimaluse määrata eestkostet vajavale isikule esindaja, kui see on isiku huvides vajalik ning isikul tsiviilkohtumenetlusteovõimeline esindaja puudub. Kuigi seadus sätestab ka loetelu juhtudest, millal tuleks esindaja määrata, ei võeta seda praktikas tavaliselt aluseks.

Reeglina peab kohus vajalikuks määrata eestkostet vajavale isikule riigi õigusabi korras esindaja avalduse menetlusse võtmisel. Esindaja määramata jätmist kaalutakse eelkõige eestkoste pikendamisel – sellisel juhul on kohtul aluseks juba teatud dokumendid (varasem eestkoste seadmise määrus, ekspertiisiakt) ning selle kaudu esialgne ülevaade eestkostetava tervisliku seisundi kohta, mille alusel kohus saab teha esialgse otsustuse ka esindaja määramise vajalikkuse kohta. Ka TsMS § 528 lg 2 sätestab, et eestkostja ülesannete muutmisel, uue eestkostja määramisel või eestkostja ametiaja pikendamisel ei pea eestkostetavale menetluseks esindajat määrama, kui eestkostja ülesandeid oluliselt ei laiendata.

Autori hinnangul on selline praktika ka õigustatud. Isikule eestkostja määramisel esimest korda on oluline uurida asjaolusid igakülgset ning lahendada asi selliselt, et isiku õigusi piirataks nii vähe kui võimalik ja isiku huvid oleks maksimaalselt kaitstud, samas kui eestkostja ametiaja pikendamise puhul on enamikel juhtudel tegu pigem eelnevalt tuvastatud asjaolude uuesti kontrollimisega. Autor mõönab, et ei ole välistatud eestkostja ametiaja pikendamise menetluse raames eestkostetava seisundi muutumise tuvastamine, mille tulemusena tekib vajadus eestkostja ülesannete ringi muuta, kuid sellisel juhul on vajadusel võimalik määrata esindaja ka hilisemas menetlusstaadiumis.

Autor on seisukohal, et esindaja määramine isikule, kelle üle soovitakse seada eestkostet, peaks vähemalt esmakordsel eestkoste seadmisel olema seaduses sätestatud kohustuslikuna. Kohtu õigus otsustada esindaja määramise vajalikkuse üle tuleb säilitada menetlustes, mis baseeruvad varasemal eestkostja määramisel (näiteks eestkostja volituste pikendamise või eestkostja ülesannete ringi laiendamise menetluses).

Harju Maakohus on näiteks paaris eestkostja volituste pikendamise menetluses jätnud eestkostetavale esindaja määramata järgmise põhjendusega: tsiviilkohtumenetluses määratakse isikule esindaja eelkõige siis, kui isikut ei esinda tsiviilkohtumenetlus-

teovõimeline isik – kuivõrd eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja, puudub vajadus määrata isikule esindaja riigi õigusabi korras⁶⁴. Kuigi autori hinnangul ei ole eestkostja volituste pikendamise korral alati isikule esindaja määramine vajalik, ei nõustu autor siiski kohtu sellise põhjendusega. Eestkostja on küll eestkostetava seaduslikuks esindajaks PKS 179 lg 1 tähenduses, kuid seda autori hinnangul siiski muudes tehingutes ning kohtumenetlustes. Eestkoste pikendamise menetluses on eestkostetav ja eestkostja eraldiseisvad menetlusosalised, seejuures ei pruugi eestkostja ja eestkostetava huvid olla kooskõlas. Kohus on autori hinnangul kohaldanud sätteid ebakorrektselt ning ei ole arvestanud menetluse eripära.

Eestkostet vajava isiku huve silmas pidades on sätestatud ka oluline kohustus esindajale isikuga isiklikult kohtuda ning ta ära kuulata ilma kohtuniku juuresolekuta (TsMS § 520 lg 4). Nimetatud kohustus on seaduses sätestatud alates 01.01.2009, kuid praktikas on käesoleva ajani levinud selle kohustuse rikkumine. Ebatavaline ei ole olukord, kus menetluse käigus selgub, et advokaat pole kunagi eestkostet vajava isikuga kohtunud ega selleks soovi avaldanud. Euroopa Inimõiguste Kohus on sellist olukorda tauninud, asudes seisukohale, et korrektne esindus (sh esindaja ja esindatava vaheline kontakt) on vajalik või isegi otsustava tähtsusega, et tagada isiku õigustatud huvide kaitse⁶⁵.

Harju Maakohtus on olnud menetlusi, mille materjale analüüsid ei ole üheselt võimalik asuda seisukohale, kas esindaja on esindatavaga kohtunud või mitte ning välistatud ei ole, et esindaja seisukoha on kujundanud, toetudes vaid ekspertiisiaktile ning muudele kogutud tõenditele⁶⁶. TsMS § 524 lg 5 on sätestatud alused, mille esinemisel võib kohus jätta isiku ärakuulamata (sellest võivad tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed või kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama). Esindaja ärakuulamiskohustus on (erinevalt kohtu kohustusest isik ära kuulata) absoluutne, st seaduses ei ole välistavaid tingimusi välja toodud ning esindaja peab isikuga kohtuma igal juhul.

Lisaks olukordadele, kus esindaja ei kohtu isiklikult isikuga, kellele eestkoste seadmist taotletakse, on esinenud ka juhtumeid, kus esindaja ei esita ka kirjalikku seisukohta vaatamata

⁶⁴ HMKm 27.06.2011, 2-11-11617 (koopia autori valduses); HMK 25.03.2011, 2-10-63443 (koopia autori valduses).

⁶⁵ EIKo 22.11.2012, 23419/07, Sykora v Tšehhi Vabariik, p 108.

⁶⁶ HMKm 20.03.2012, 2-11-56228 (koopia autori valduses). Esindaja kirjalikust seisukohast (16.03.2012) ei nähtu, et esindaja oleks eestkostetavaga isiklikult kohtunud. Esindajale tasu määramise määruse (20.03.2012) kohaselt on esindaja vestelnud puudutatud isikuga pool tundi, kuid ei ole nimeliselt märgitud, kas puudutatud isiku all on mõeldud eestkostetavat – esindaja on kirjalikus seisukohas väitnud vaid, et ta on vestelnud eestkostjaks määratud isikuga.

korduvatele meeldetuletustele. Esindaja seisukoha puudumisele vaatamata seadis kohus ühel sellisel juhul eestkoste ning asus lõpplahendis seisukohale, et isikule oli tagatud määratud esindaja näol kvalifitseeritud õigusabi.⁶⁷ Autori hinnangul on teatud juhtudel võimalik otsustada eestkoste seadmine ka tuginedes muudele tõenditele kui esindaja seisukoht, kuid kohtu seisukohaga, et isikule oli tagatud kvalifitseeritud õigusabi, ei saa autor nõustuda. Isikule määratud esindaja ülesandeks on tagada, et ei kahjustataks eestkostet vajava isiku menetluses kaitsmist väärivaid huve. Esindaja seisukoht, mis peaks kujunema muu hulgas isikuga kohtumise tagajärjel, on oluline ka eestkoste seadmise otsustamisel. Autor on seisukohal, et juhul, kui ilmnevad vajakajäämised esindaja töös, tuleks kohtul kaaluda uue esindaja määramist.

Eve Pilt on avaldanud arvamust, et kohustus esindada eestkostet vajavaid isikuid on advokaatidele vastumeelne ning advokaadid vabastaks sellest kohustusest seadusemuudatus, mis võimaldab osutada õigusabi mittetulundusühingutel, kes on keskendunud vaimse tervise häirega inimestele õigusabi andmisele ja nende esindamisele kohtus⁶⁸. Autori hinnangul on tegu põhjendatud arvamusega ning on piiratud teovõimega isikute huvides, kui neid esindavad vaid sellele konkreetsele valdkonnale spetsialiseerunud isikud. Siiski eeldaks selline muudatus, et esindajad vastavad teatud tingimustele ning nende pädevus on eelnevalt kontrollitud nii menetlus- kui vastavat valdkonda puudutavas materiaalõiguses.

Esindaja poolt isiku ärakuulamise kohustuse täitmise olulisust näitavad autori hinnangul ka praktikas esinenud juhtumid, kus esindaja asub eestkostet vajava isikuga kohtudes seisukohale, et isik eestkostet ei vaja, kuigi ekspertiisiaktist ning muudest dokumentidest ilmneb vastupidine. Harju Maakohus on pikendanud isiku üle seatud eestkostet vaatamata esindaja seisukohale, et eestkoste tuleks lõpetada kuna isik saab oma tegudest aru.⁶⁹ Sarnaselt eeltooduga on kohus seadnud eestkoste isiku üle kõikide asjade ajamiseks vaatamata eestkostetava esindaja poolt esitatud seisukohale, et isiku vaimsed võimed on suuremad, kui ekspertiisiaktist nähtub ning isik vajab eestkostet vaid suuremateks tehinguteks⁷⁰. Vaatamata asjaolule, et nimetatud juhtumite puhul ei olnud lahend esindaja arvamusega kooskõlas, on siiski selge, et menetluses tuleb koguda seisukohti ja tõendeid erinevatest allikatest ning

⁶⁷ HMKm 13.06.2011, 2-11-14505 (koopia autori valduses).

⁶⁸ E. Pilt. Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. – Juridica, 2004, IV, lk 232.

⁶⁹ HMKm 10.03.2011, 2-11-376 (koopia autori valduses). Esindaja oli seisukohal, et skisofreenia diagnoos ei ole alati ainuüksi aluseks isiku teovõime piiramisele ning märkis mh ka seda, et ekspertiisiakt on pealiskaudne ning koostatud vananenud dokumentide põhjal. Eestkostetava esindaja esitas lõpplahendi peale määruskaebuse, mille ringkond jättis rahuldamata (TlnRnKo 20.06.2011, 2-11-376, koopia autori valduses).

⁷⁰ HMKm 30.12.2011, 2-11-48527 (koopia autori valduses).

seetõttu on ka oluline kindlustada, et kõiki eestkostet vajava isiku huvides sätestatud kohustusi täidetakse.

1.4.3 Ekspertiis

Eestkoste seadmise eeldusena ei piisa isiku võimetusest kestvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida, tarvilik on ka selle võimetuse põhjuste väljaselgitamine. Sellist teavet saab isiku kohta anda ekspert. Ebamõistlike tehingute tegemise põhjuseks ei saa alati pidada vaimuhaigust, nõrgamõistuslikkust või muud psüühikahäiret, kuivõrd mõnikord on isik lihtsalt liiga kergeusklik või kergesti mõjutatav.⁷¹

Eestkostet vajava isiku suhtes läbiviidava kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi akt on eestkostja määramise menetluses oluline tõend. Ekspert on riiklikult tunnustatud, eriteadmistega ning kõrgelt kvalifitseeritud isik, keda kohtud usaldavad. Ekspertiisiaktis on väljendatud reeglina seisukoht nii eestkoste vajaduse, ulatuse kui ka tähtaja kohta, samuti on välja toodud diagnoos ning selgitatud, kas isiku seisund võib paraneda, allub see ravile või on tegu järk-järgult halveneva seisundiga.

Eestkoste esmakordsel seadmisel ei jäeta ekspertiisi reeglina määramata, kuigi tsiviilkohtumenetluse seadustik seda teatud tingimustel võimaldab. TsMS § 522 lg 5 kohaselt ei pea ekspertiisi määrama, kui eestkostja määramise avalduse esitas eestkostet vajav isik ise ning avaldusele on lisatud tema tervislikku seisundit kajastavad dokumendid ja isik loobub ekspertiisi tegemise õigusest ja ekspertiisi tegemine on eestkostja ülesannete mahtu arvestades ebamõistlikult kulukas või töömahukas. Autori hinnangul on regulatsiooni rangus põhjendatud ning ekspertiisi määramata jätmine peab olema väga erandlik juhus, kuna ekspertiisiaktis on sätestatud oluline teave nii eestkostetava tervisliku seisundi kui ka eestkoste seadmisel lahendamisele kuuluvate küsimuste osas. Harju Maakohtu menetluses on olnud üks avaldus, mille on esitanud eestkostet vajav isik ise ning ka selles menetluses viidi isiku suhtes läbi ekspertiis.

Problemaatilisem on ekspertiisi määramise regulatsioon seoses eestkostja ülesannete ringi muutmise, uue eestkostja määramise või eestkostja volituste pikendamise menetlusega. Sellises menetluses ei pea ekspertiisi määrama, kui eestkostja ülesandeid oluliselt ei laiendata või eestkoste seadmise aluseks olevast ekspertiisist on möödunud vähem kui viis aastat

⁷¹ L. A. Frolik (viide 25), p 45.

(TsMS § 528 lg 2). Eestkoste pikendamisel ei pea ekspertiisi määrama ka siis, kui muudest dokumentidest või ärakuulamisest ilmneb, et eeskostevajadus ei ole ära langenud (TsMS § 528 lg 3). Regulatsiooni on korduvalt muudetud⁷² ning autori hinnangul on praegune regulatsioon eelnevatest asjakohasem.

Samas näeb autor praeguse regulatsiooni juures ka teatavat ohtu. Harju Maakohtu praktika põhjal võib teha üldistuse, et enamuses asjades seatakse eestkoste isiku kõigi asjade ajamiseks ning hilisemates menetlustes reeglina ülesannete ringi ei muudeta. Ekspertiisi mittemääramist lubavad tingimused on antud alternatiivsetena, mistõttu piisabki tingimuseks sellest, et eestkostja ülesannete ringi ei laiendata. Pikemas perspektiivis võib seetõttu tekkida olukord, kus ekspertiisi ei määrata kümnete aastate jooksul. Halvemal juhul annab praegune regulatsioon võimaluse hüpoteetiliseks juhtumiks, kus seatakse eestkoste, tuginedes (võibolla ka ekslikule) eksperdi arvamusele, mille kohaselt isikul puudub paranemislootus. Hiljem võib häire taanduda, aga kuna eestkoste pikendamisel eestkostja ülesannete ringi ei laiendata, ei ole põhjust uut ekspertiisi määrata. Seega tekib oht ekslikuks kohtulahendiks olukorras, kus isiku eeskostevajadus võib olla väiksem, kui esialgsel eestkoste seadmisel määratud.

Vaatamata asjaolule, et esineb ka selliseid vaimse tervise häireid, mille puhul praeguste meditsiiniteadmiste juures paranemislootust ei ole, ei pea autor siiski õigeks olukorra loomist, kus ekspertiisi ei määratagi pärast eestkoste esialgset seadmist. Kuna teisalt ei pea autor põhjendatuks ka kohustuslikku ekspertiisi määramist igakordsel eestkoste pikendamisel, oleks ühe lahendusena põhjendatud määrata teatud periood, mille järel tuleb ekspertiisi kindlasti määrata – selline tähtaeg võiks olla näiteks maksimaalselt kümme aastat viimasest ekspertiisist. Määratav ajaline piirang võimaldaks kohtul otsustada ekspertiisi määramise omal äranägemisel vajadusel ka tihemini, samas ei võimaldaks tekkida olukorral, kus ekspertiise ei määrata ülemäära pika aja jooksul.

Asjas *Sykora v Tšehhi Vabariik* asus Euroopa Inimõiguste Kohus seisukohale, et kuus aastat tagasi antud eksperthinnangut ei saa pidada piisavalt usaldusväärseks ja lõplikuks tõendiks, kuna vaimses tervises võib toimuda arenguid⁷³. Harju Maakohtus on tehtud mitmeid eestkoste

⁷² Kuni 31.07.2012 kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku redaktsioon võimaldas jätta ekspertiisi määramata, kui eelmisest ekspertiisist oli möödunud vähem kui aasta või kui eestkostja ülesandeid oluliselt ei laiendata; kuni 31.12.2008 kehtinud redaktsiooni kohaselt ei pidanud ekspertiisi määrama, kui eelmisest ekspertiisist oli möödunud vähem kui kuus kuud.

⁷³ EIKo 22.11.2012, 23419/07, *Sykora v Tšehhi Vabariik*, p 111.

pikendamise lahendeid kümme või rohkem aastat vanade ekspertiisiaktide põhjal⁷⁴. Autori poolt välja pakutud 10 aastase tähtaja seadmise korral tuleks kohtu poolt kontrollida eestkostetava tervislikku seisundit ka ekspertiiside vahelisel ajal muude isiku tervislikku seisundit kajastavate dokumentide kaudu, näiteks puude raskusastme määramise dokumendid – autori hinnangul oleks sobiv seda teha järelevalve raames eestkostja kohustusena esitada teatud perioodi tagant eestkostetava tervisliku seisundi kirjeldus ja tõendid.

TsMS § 522 lg 1 kohaselt peab ekspert isiku enne arvamuse koostamist isiklikult läbi vaatama või teda küsitlema. On esinenud juhtumeid, kus seda kohustust on rikutud ning koostatud akt vananenud dokumentide põhjal, ilma isikuga kohtumata. Riigikohus on sellist olukorda pidanud lubamatuks ning asunud seisukohale, et „menetlustes, mille juriidiliseks tagajärjeks on isikuõiguste piiramine, peab kolleegiumi arvates kõne- ja kontaktivõimelist isikut ekspert isiklikult uurima“⁷⁵.

Minevikus on eestkostet nähtud mitte niivõrd isiku õiguste piiramisena vaid eelkõige kaitsva institutsioonina ning vajaliku ja soovitud abina piiratud teovõimega isiku jaoks, seetõttu olid eksperdid valmis andma hinnanguid pärast isiku ning tema meditsiiniliste dokumentide pinnapealset uurimist. Samas ei tohiks isiku põgus läbivaatus (veelgi vähem ekspertiisi tegemine vaid dokumentide põhjal) olla aktsepteeritav ning eestkoste seadmise võimalikkus peaks eeldama hoolikamat läbivaatust ning detailset kirjeldust selle kohta, millises ulatuses on tema teovõime piiratud ning millises ulatuses mitte.⁷⁶ Ekspertiisiaktist peaks selguma, milliseid tegevusi ei ole isik võimeline mõistma või kontrollima ja millised on tema seisundi tagajärjed tema sotsiaalelule, tervisele, varalistele huvidele jne⁷⁷.

Autor on seisukohal, et olukorda, kus ekspert ei kohtu isikuga, ei saa pidada põhjendatuks. Ekspertiisiaktist tulenevast teabest oleneb järgnevas menetluses muu hulgas ka see, kas kohus kuulab isiku isiklikult ära. Juhul, kui ekspertiisiaktis on märgitud, et ärakuulamine võib kaasa tuua isiku tervislikule seisundile kahjulikud tagajärjed, võib kohus jätta ta isiklikult ärakuulamata. Autor peab kohtu poolt isiku ärakuulamist õiglase lahendi tegemise seisukohalt oluliseks, mistõttu on eksperdi poolt kohtule antav teave suure tähtsusega. Samuti esitab ekspert hinnangu eestkostevajaduse ulatuse ja tähtaja kohta.

⁷⁴ Näiteks on eestkostja ametiaja pikendamise lahend tehtud 10 aastat vana ekspertiisiakti põhjal, lisaks jättis kohus isikule riigi õigusabi korras esindaja määramata (seda võimaldab TsMS § 219 lg 2 p 2). Isiku näol oli tegu lapseast sügava vaimse puudega isikuga. HMK 12.05.2011, 2-11-11622 (koopia autori valduses).

⁷⁵ RKTko 3-2-3-3-04, p 10.

⁷⁶ L. A. Frolik (viide 25), p 49 ja 56.

⁷⁷ EIKo 22.11.2012, 23419/07, Sykora v Tšehhi Vabariik, p 103.

Kui ekspertiisiaktis esinevad järeldused on tehtud vaid isiku meditsiiniliste dokumentidega tutvumisel, mis seejuures võivad pärineda mitme aasta tagusest ajast, võib eksperdi järelduste usaldamise tõttu jääda läbi viimata oluline menetlustoiming isiku ärakuulamise näol. Sellisel juhul suureneb autori hinnangul tõenäosus väära lahendi tegemiseks, kuna kohus lähtub otsustuse tegemisel ka eksperdi hinnangus märgitud järeldustest. Autor ei saa üheselt asuda seisukohale, et ekspertiiside läbiviimine vaid dokumentide põhjal toimub sageli. Sellised juhtumid jäävad ilmselt ka tihti tuvastamata, kui eestkostetav või mõni muu menetlusosaline sellele tähelepanu ei juhi.

Autori hinnangul tuleb kohtul ekspertiisiakti kui tõendi adekvaatsuse tagamiseks välja selgitada, kas ekspert on isikuga isiklikult kohtunud ja milliste dokumentide põhjal on ekspertiisiakt koostatud. Ühes Harju Maakohtu eestkoste seadmise menetluses esitati ekspertiisiakt, mis koostati vestluse ning nelja tsiviilasja põhjal, milles piiratud teovõimega isik oli hagejaks⁷⁸. Tallinna Ringkonnakohus asus nimetatud juhtumi puhul alljärgnevale seisukohale: „Meditsiiniliste eriteadmistega isik ei olnud pädev hindama (analüüsima) kohtutoimikutesse kogutud materjali ega tegema järeldusi muu hulgas selle põhjal, millise resultaadiga lõppes kohtuvaidlus ekspertiisialuse jaoks ning kas tema hagi aluseks olevad väited on leidnud menetluse käigus tõendamist või mitte. Asjaolu, et isik ei saa iseseisvalt hakkama kohtumenetluses, ei saa olla aluseks tema teovõime piiramisele. Menetlusliku teovõime piiramise vajadus tekib vaid siis, kui on ilmne oht, et isik ei suuda iseseisvalt efektiivselt kaitsta oma õigusi ja vabadusi“.⁷⁹ Autori hinnangul on Tallinna Ringkonnakohtu seisukoht põhjendatud ning ekspertiis koostati asjakohatute dokumentide alusel. Ekspertiisi eesmärk on isiku vaimse tervise seisundi ja selle mõjude väljaselgitamine ning autor on seisukohal, et selle aluseks ei saa võtta isiku poolt esitatud väiteid või väidete tõendatust.

Teatud juhtudel on põhjendatud ka kordusekspertiisi määramine, nii eksperdi poolt oma kohustuse rikkumise tõttu kui muudel juhtudel. Enamasti määratakse kordusekspertiis siiski juhul, kui esialgses ekspertiisiaktis ei ole avaldatud seisukohta mõnes olulises küsimuses. Kohus on määranud korduva ekspertiisi ka põhjusel, et kohtule laekus teave isiku võimaliku dementsuse kohta, mida aga ekspert esialgses ekspertiisiaktis käsitlenud ei olnud – kordusekspertiisi käigus leidis tuvastamist, et isikul on alkoholi liigtarbimisest dementsus⁸⁰.

⁷⁸ HMKm 30.03.2009, 2-08-60487 (koopia autori valduses).

⁷⁹ TlnRnKo 12.11.2009, 2-08-60487 (koopia autori valduses).

⁸⁰ HMKm 25.01.2011, 2-09-61501 (koopia autori valduses).

Ekspertiisiakt annab teavet asjaolude kohta, mille uurimiseks ei ole kohtunikel endal teadmisi ning mille kohta muud meditsiinilised dokumendid ei pruugi anda piisavalt objektiivset teavet. Margaret Isabel Hall on avaldanud seisukohta, et ekspertiisiaktis väljendatud seisukoht peaaegu alati määratleb eestkoste seadmise menetluse tulemuse ning kohtupoolne eksperdi seisukohaga mittenõustumine on haruldane⁸¹. Käesoleva töö autor on analüüsinud 210 juhuslikult valitud eestkoste seadmise või pikendamise lahendit, milles on kontrollinud, kas kohtumäärusega seatud eestkoste tähtaeg ning ülesannete ring kattus eksperdi poolt väljendatud seisukohaga. 192 lahendi puhul (91,4%) oli kohtumääruses väljendatud seisukoht kooskõlas ekspertiisiaktiga, 18 lahendi puhul (8,6%) mitte⁸². Analüüsitud lahendite alusel saab teha üldistuse, et enamikel juhtudel on eksperdi ja kohtu seisukoht kattuvad, küll aga ei ole autor nii radikaalsel seisukohal, et ekspertiisiakt määrab kohtumenetluse tulemuse – pigem on ekspertiisiakti seisukohta toetamas siiski ka teised tõendid ning seisukohad, milles väljendub samuti eeskoste seadmise vajadus.

Otsust, mille aluseks on isiku tervislik seisund, peavad toetama asjakohased tervislikku seisundit kajastavad dokumendid, kuid tuleb rõhutada, et kohtunik on see, kes peab hindama kõiki isikut puudutavaid asjaolusid, otsustamaks isiku huvide kaitse seisukohast kõige proportsionaalsema meetme kasuks⁸³. Ekspertiisiakti saab pidada oluliseks tõendiks, kuid ekspertiisiaktis väljendatud teavet tuleb vaadelda koos teiste tõendite ning seisukohtadega.

1.4.4 Ära kuulamine kohtu poolt

Autor on eelnevalt välja toonud olulised regulatsioonid, mis on loodud eestkostet vajava isiku huvide kaitseks – eestkostet vajava isiku õigus olla kaasatud menetlusse ja õigus kaevata kohtulahendi peale, isikule esindaja ja ekspertiisi määramine. Samas on autor seisukohal, et kohtule seadusega pandud kohustus eestkostet vajav isik ära kuulata, on isiku huvide kaitse seisukohast üks olulisemaid ning võib teatud juhtudel osutada määrava tähtsusega toiminguks. Kohtunikel, kes võtavad vastu isiku isiklikule elule oluliste tagajärgedega otsuseid, sh eestkostja määramine, peaks olema nende isikutega ka isiklik kontakt⁸⁴. Kohtunik, kui lõpliku otsuse tegija, saab isikliku kontakti kaudu vahetu mulje isikust.

⁸¹ M. I. Hall. Mental capacity in the (civil) law: capacity, autonomy, and vulnerability. – McGill Law Journal, 2012, 58:1, p 80.

⁸² Ekspert arvas 13-l juhul, et isikule võib jätta pisitehingute tegemise õiguse, kuid kohus seda ei võimaldanud. Kahel juhul esines vastupidine olukord, kohus lubas eestkostetaval teha pisitehinguid, vaatamata eksperdi seisukohale, et isik ei ole võimeline tegema üldse tehinguid. Kuuel juhul oli ebakõla seoses eestkoste tähtajaga, seejuures pooltel juhtudel pidas ekspert vajalikuks eestkostet lühema aja vältel kui kohus määras.

⁸³ EIKo 03.01.2011, 5193/09, X ja Y vs Horvaatia, p 85.

⁸⁴ EIKo 03.01.2011, 5193/09, X ja Y vs Horvaatia, p 84.

Kohtunik ei ole vastava eriharidusega ega saa diagnoosida psüühikahäireid, samuti võib isikul olla periood, kus ta on täiesti adekvaatne vaatamata tegelikult esinevale psüühikahäirele⁸⁵, kuid siiski on võimalik ka kohtunikul teha teatud järeldusi, eelkõige juhul kui meditsiiniliste dokumentide alusel koostatud ekspertiisiaktis väljendatud seisukohad ja kohtuniku hinnang ei ole kooskõlas. Sellisel juhul oleks autori hinnangul lahenduseks kordusekspertiisi määramine.

Kohtuniku kohustus isik ära kuulata tuleneb TsMS §-st 524 lg 1: kohus kuulab isiklikult ära isiku, kellele eestkoste seadmist menetletakse. Kohus kuulab isiku ära isiku tavalises keskkonnas, kui isik seda nõuab või kui see on kohtu arvates asja huvides vajalik ja isik sellele vastu ei vaidle. Seega võib kohtunik isiku ära kuulata kohtuistungil või isiku tavalises keskkonnas. Kohtuistungil ja ärakuulamise peamine erinevus seisneb selles, et viimase puhul ei ole vajalik teiste menetlusosaliste juuresolek ning see ei pea toimuma kohtus⁸⁶. Autor on seisukohal, et kohtuistungil ärakuulamine on põhjendatud isikute puhul, kelle eestkostevajadus on väikese ulatusega ning kelle psüühiline häire on pigem kerge. Seevastu raskema tervisliku seisundiga isiku ärakuulamine võiks toimuda isikule omases keskkonnas. Kuivõrd inimesed avaldavad vabamalt oma arvamust tuttavas keskkonnas, võimaldab see autori hinnangul saada eestkostet vajavast isikust ning tema seisukohtadest adekvaatsemat ülevaadet.

TsMS § 524 lg 1 kolmanda lause kohaselt tuleb isikule menetluse käiku selgitada. Sealhulgas arutatakse isikuga tema ärakuulamise tulemusi, eksperdiarvamuses või tema tervislikku seisundit kajastavates dokumentides esitatut, võimaliku eestkostja valikut ja eestkostja ülesannete ringi (TsMS § 525 lg 1). PKS § 204 lg 1 ja 3 kohaselt arvestatakse eestkostjat määrates ka tema ja eestkostetava vahelisi suhteid ning kui täisealine teeb või on varem teinud ettepaneku eestkostja isiku määramise kohta, tuleb tema ettepanekut arvestada, kui see ei ole tema huvidega vastuolus. Ka Ministrite Komitee on soovitusel R (99) 4 põhimõttes 9 lg 1 rõhutanud, et piiratud teovõimega isiku kaitseks meetme seadmisel tuleb arvesse võtta ja austada isiku soove ja tundeid, ulatuses, milles see on võimalik.

Autor peab eestkostja määramisel oluliseks eestkostetava arvamuse arvessevõtmist, kuid kohtunikud peavad eestkostetava seisukohta arvestama koos teiste asjas kogutud tõenditega – eelkõige põhjusel, et eestkostetava poolt eelistatud eestkostja ei pruugi alati olla eestkostetava huvide kaitse seisukohalt parim valik. Harju Maakohus on menetlenud isiku avaldust, kes

⁸⁵ Teatud vaimsete häirete puhul võib esineda nn selgeid perioode (ingl. k. *lucid phase*, *lucid moment*).

⁸⁶ K. Kerstna-Vaks. Hagita menetluse üldised küsimused. Riigikohtu praktika. – *Juridica*, 2011, V, lk 395.

palus määrata endale seoses tal esinevate psüühikahäiretega eestkostjaks enda ema, kes toetas avaldust ning andis nõusoleku eestkostjaks määramiseks. Linnavalitsus toetas avaldust, kuid palus eestkostjaks määrata isiku õe, kes samuti andis selleks nõusoleku. Kohus asus seisukohale, et eestkostet vajav isik teeb kõike nii nagu ema tahab ning on täielikult ema mõju all, lisaks on ema suhtes kahtlused, et tal võib esineda dementsus ning ta ei suuda isiku eest vajalikult määral hoolitseda (ei taga stabiilset keskkonda ega anna ravimeid). Kohus määras eestkostjaks õe, asudes seisukohale, et isiku arvamust ei saa arvesse võtta, kuna ta ei ole võimeline adekvaatselt olukorda hindama ja on mõjutatud ema arvamusest.⁸⁷

TsMS § 524 lg 5 annab alused, millal kohus ei pea isikut ära kuulama: sellest võivad tema tervislikku seisundit kajastavate dokumentide või pädeva arsti arvamuse kohaselt tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed või kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama. Kohus tugineb võimalike tervisele kahjulike tagajärgede osas reeglina ekspertiisiaktis väljendatule, ekspert võib täpsustada kohtuistungile kutsumise ja tavapärase keskkonnas ärakuulamise mõjusid. Kui ekspert ei ole esitanud seisukohta, kuidas võib ärakuulamine mõjuda eestkostet vajava isiku seisundile, tuleb autori hinnangul kaaluda kordusekspertiisi määramist. Seda eelkõige juhul, kui ekspertiisiaktist ei nähtu üheselt, et isiku tervislik seisund on nii halb, et tema ärakuulamine oleks ilmselgelt võimatu (näiteks kui inimene on koomas). Vajadusel on võimalik arvestada ka isiku esindaja, linna- või vallavalitsuse ning isiku lähedaste arvamusi.

Eestkoste seadmise tagajärjeks on isikuõiguste piiramine, mistõttu peab kohus tegema toiminguid, et saavutada eestkostet vajava isiku istungile kutsumise või kutsumata jätmise põhjendatuse osas veendumuse maksimaalse võimaliku astme⁸⁸. Sama põhimõtte kehtib autori hinnangul ka isiku tavapärase keskkonnas ärakuulamise suhtes, mitte ainult kohtuistungile kui kindla menetlusliku toimingu raames ärakuulamise osas. Euroopa Inimõiguste Kohus on tauninud olukorda, kus isik jäeti kohtuistungile kutsumata lihtsalt põhjusel, et tal oli skisofreenia, ning leidis, et selline põhjendus ei ole piisav⁸⁹.

Harju Maakohtu praktikale tuginedes võib asuda seisukohale, et reeglina lähtub kohus ekspertiisiaktis väljendatud seisukohast isiku ärakuulamise võimalikkuse osas ning kaalub ärakuulamise korraldamise otsustamisel ka võimalikke mõjusid isiku tervislikule seisundile. Samas on olnud ka juhtumeid, kus kohus jätab isiku isiklikult ära kuulamata vaatamata

⁸⁷ HMKm 11.11.2010, 2-10-21525 (koopia autori valduses).

⁸⁸ RKTko 3-2-3-14-05, p 10.

⁸⁹ EIKo 22.01.2013, 33117/02, Lashin vs Venemaa, p 82.

sellele, et ekspertiisiakti kohaselt isiku tervislikule seisundile ärakuulamine tõenäoliselt negatiivseid tagajärgi kaasa ei too. Põhjenduseks on toodud, et kohus ei ole piisavalt pädev hindama, kas ärakuulamine võib halvendada isiku psüühilist seisundit ning ärakuulamine ilmselt ei aitaks kaasa ka asja lahendamisele, kuivõrd riigi õigusabi korras määratud esindaja ning ekspert on isiku isiklikult ära kuulunud ning kinnitanud eestkostevajaduse olemasolu⁹⁰. Kohus on korduvalt jätnud isiku isiklikult ära kuulamata ka põhjendusel, et kohtu käsutuses olevatest tõenditest nähtub ilmne eestkoste seadmise vajadus isiku üle⁹¹.

Eeltoodud põhjendusi ei saa autori hinnangul tuletada tsiviilkohtumenetluse seadustikust ega eestkoste seadmise menetluse mõttest. Situatsioonis, kus kohus otsustab jätta isiku ära kuulamata, võib tekkida olukord, kus reaalselt ei ole keegi isikut ära kuulunud. Autor on seisukohal, et pigem tuleks kahtluse korral isik kohtu poolt ära kuulata, vajadusel on selleks toiminguks võimalik kaasata kohaliku omavalitsuse esindaja, eriteadmistega isik või riigi õigusabi korras määratud esindaja. Isikule peab võimaldama olla ärakuulatud menetluses, mis võib mõjutada tema teovõime ulatust⁹². Vaatamata ka ilmse eestkostevajaduse nähtumisele tõenditest, ei ole sellise põhjenduse näol tegu seadusest tuleneva alusega, mis võimaldaks jätta kohtul isikuga vahetult kohtumata – enne võimalike piiravate meetmete kohaldamist on autori hinnangul oluline, et otsustaja tutvuks vahetult olukorraga.

Seadusega sätestatud õigused ning kohustused on eestkostetava huvide kaitseks ning eesmärgiga tagada objektiivsete ning ajakohaste järeldustega ekspertiisiakt ja eestkostetava huvide järgimine esindaja määramise ja kohtu poolt isiku ärakuulamise kohustuse kaudu. Praktikas võib samas tõusetuda küsimus, kui mõistlikuks võib pidada seda, et vähemalt kolm erinevat isikut käivad erinevatel aegadel eestkostet vajavat isikut ära kuulamas. Ekspertiisi, kui vastavate eriteadmistega isiku, kohustust isikuga isiklikult kohtuda autor kahtluse alla ei sea, kuid eestkostet vajavale isikule määratud esindaja ning kohtunik seevastu on mõlemad sama valdkonna teadmistega isikud.

TsMS § 520 lg 4 kohaselt peab esindaja isiku ära kuulama kohtuniku juuresolekuta. Sellise sätte eesmärk võib jääda ebaselgeks. Mitmekordne kontroll on küll õige lahendi tegemise huvides, kuid samas tuleb kaaluda ka võimalust, et selline olukord võib isikule tekitada ülemäärast stressi. Seadusandja eesmärk eelnimetatud sätte puhul ei ole üheselt selge, kuid autori arvates võib see olla tingitud asjaolust, et isik võib kohtunikuga, kui otsustajaga,

⁹⁰ HMKm 06.10.2011, 2-11-37347 (koopia autori valduses).

⁹¹ HMKm 08.12.2010, 2-10-24770 (koopia autori valduses).

⁹² Ministrite Komitee soovitus R (99) 4, põhimõte 13.

suheldes olla negatiivsemalt meelestatud, samuti võib isiku tervislik seisund olla erinevatel aegadel erinev. Säte on eesmärgipärane kindlasti juhul, kui isiku ärakuulamine toimub kohtuistungil, regulatsioon tagab, et esindaja seisukoht oleks kujunenud ka isiku isiklikust ärakuulamisest (kohtu kohustus isik ära kuulata saab täidetud kohtuistungil).

Autori hinnangul esineb eestkoste seadmise menetlust reguleerivates sätetes teatud ebakorrektsusi, kuid üldiselt saab asuda seisukohale, et regulatsiooniga peaks eestkostet vajava isiku huvid olema suhteliselt hästi kaitstud. Samas aga on praktika näidanud seadusesätete tõlgendamiskõhustusi ning seadusega pandud kohustuste rikkumisi nii eksperdi, eestkostetavale määratud esindaja kui kohtu poolt. Kohustuse rikkumine iseenesest ei pruugi kaasa tuua iseenesest vale lahendit, kuid see suurendab kindlasti väära lahendi tegemise tõenäosust. Mida rohkemal arvul või ulatuses üksikuid kohustusi rikutakse, seda märkimisväärsemaks osutuvad tagajärjed, ühe kohustuse rikkumine võib kaasa tuua ka teiste kohustuste rikkumise (näiteks ekspertiisiaktis väljendatud seisukohast oleneb kohtu poolt isiku ärakuulamine). Välistatud ei ole olukord, kus oma kohustused jätmata nii esindaja, ekspert kui kohus, seda saab aga pidada juba märkimisväärseks rikkumiseks isiku suhtes, kellele eestkoste soovitakse seada. Eeltoodu põhjal ei saa üheselt asuda seisukohale, et piiratud teovõimega isikute huvid on alati kohtumenetluses kaitstud, kuid eelkõige saab põhjuseks pidada kohustuste täitmata jätmist, mitte regulatsioonide puudulikkust.

2 EESTKOSTET VAJAVA ISIKU HUVIDE KAITSE EESTKOSTJA MÄÄRAMISE OTSUSTAMISEL JA KOHTU JÄRELEVALVE KAUDU

2.1 Eestkoste seadmine

2.1.1 Eestkostet vajav isik

Riigikohus on asunud seisukohale, et kohtul peab tõendite alusel olema võimalik piisavalt täpselt tuvastada, millises osas on isiku teovõime psüühikahäire tõttu piiratud ning millises osas suudab isik hoolimata esinevast psüühikahäirest oma tegudest aru saada ja neid juhtida⁹³. Igasugune teovõime piiramine peab tuginema piisavalt usaldusväärsetele ja veenvatele tõenditele⁹⁴. Kui eestkostet vajava isiku ärakuulamine, eksperdi kohustus ta isiklikult üle vaadata ning tema igakülgne kaasamine menetlusse tagab võimalikult mitmekülgsete tõendite kogumise ning isiku huvide kaitse menetluses, siis eestkoste seadmine ja selle tähtaeg, eestkostja isik ja tema ülesannete ringi piiritlemine peavad tagama eestkostetava huvide kaitse edaspidi. Eestkoste seadmisel tuleb lähtuda eelkõige piiratud teovõimega isiku huvidest ja heaolust⁹⁵. Nimetatu on eestkoste seadmise puhul üks alusprintsipi, millega tuleb arvestada nii eestkostja ülesannete ringi, tähtaja, eestkostja isiku kui ka muude asjaolude suhtes otsustuse tegemisel. Väär eestkostja ülesannete ring ning isiklikust kasust lähtuva eestkostja määramine suurendab tõenäosust eestkostetava vara kuritarvitusteks.

Eestkoste seatakse täisealisele isikule juhul, kui tal on vaimuhaigus, nõrgamõistuslikkus või muu psüühikahäire ning eelnimetatud seisundi tõttu ei suuda ta oma tegudest kehtvalt aru saada, ega neid juhtida. Isik ei vaja eestkostet juhul, kui tema huve saab kaitsta volituse andmisega või muudel viisidel.

Autor on analüüsinud 583 eestkoste seadmise ja eestkoste pikendamise lahendit, mis on tehtud perioodil 01.07.2010-30.11.2012. Perioodi algus on valitud lähtuvalt uue perekonnaseaduse jõustumise ajast. Analüüsi läbiviimiseks kasutas autor kohtute infosüsteemis sisalduvaid lahendeid, mistõttu on valimist välja jäänud lahendid, mille kohus on määranud konfidentsiaalseks. Analüüsi eesmärgiks oli muu hulgas välja selgitada, millised on enamlevinud psüühilised haigused, mille tõttu isikutele eestkoste on seatud.

Analüüsi tulemusena selgus, et eestkostet vajanud isikutest 309 oli meessoost ning 274 naissoost (vastavalt 53% ja 47%). Valimis on meessoost isikud sünniaastaga 1919-1994 ning

⁹³ RKTkm nr 3-2-1-87-11, p 20.

⁹⁴ EIKo 22.11.2012, 23419/07, Sykora v Tšehhi Vabariik, p 103.

⁹⁵ Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 (viide 13), põhimõte 8.

naissoost isikud sünniaastaga 1909-1994. Autor on loonud vanusegrupid ning toonud allolevas tabelis nr 1 välja, kui palju on vastavas vanusegrupis määratud eestkostjaid nais- ja meessoost isikutele⁹⁶.

Sünniaeg	Mehed	Naised
1992-1994	23	13
1986-1991	28	27
1983-1985	25	6
1978-1982	37	15
1973-1977	19	14
1968-1972	29	18
1963-1967	25	19
1958-1962	23	16
1953-1957	26	18
1943-1952	30	35
1933-1942	25	37
Sündinud varem kui 1932 (k.a)	19	56

Tabel 1: Eestkostetavate arv vanusegruppide lõikes mees- ja naissoost isikute hulgas

Tabelist nähtuvalt on eestkostet seatud meestele rohkem kui naistele enamike vanusegruppide lõikes, kuid olukord on vastupidine aastal 1952 ja varem sündinud isikute puhul. Kuni aastal 1932 sündinute puhul on naissoost eestkostetavate osakaal kõige suurem võrreldes meestega, mis on selgitatav meeste ja naiste erineva keskmise elueaga. Meessoost eestkostetavate osakaal võrreldes naistega on kõige suurem vanusegruppides 1978-1982 ja 1983-1985.

Peamised põhjused, mille tõttu isik kehtvalt oma tegude tähendusest aru ei saa, on nii meessoost kui naissoost eestkostetavate puhul dementsus⁹⁷, skisofreenia⁹⁸ ja vaimne alaareng.

Dementsuse näol on tavaliselt tegu peaaegu haigusest põhjustatud sündroomiga, millega kaasnevad häired muu hulgas mälule, mõtlemisele, orientatsioonile, arusaamisele, taiplikkusele, õppimisvõimele, sõnavarale ja otsustusvõimele. Dementsus väljendub intellektuaalsete funktsioonide tunduvas languses ja tavaliselt on häiritud ka igapäevased

⁹⁶ Objektiivsema tulemuse saavutamiseks käsitleb autor edaspidi vanusegruppide raames tulemusi protsentuaalselt, kuivõrd juhtumipõhine analüüs ei anna objektiivset tulemust – vanusegruppides olevate inimeste arv ei ole võrdne.

⁹⁷ Autor on koondanud kohtulahendites esinevad erinevad dementsuse vormid (nt vaskulaarne dementsus, täpsustamata dementsus, dementsus Alzheimeri või muudest tõvedest) nimetuse dementsus alla, kuid muud dementsuse diagnoosiga sarnanevad sündroomid (nt orgaaniline amnestiline sündroom) on autor määratlenud kui "muud häired".

⁹⁸ Skisofreeniana on käsitletud erinevaid skisofreeniavorme (paranoidne, lihtne, residuaalne, katatoonne jms), kuid välja on jäetud skisofreeniaga sarnanevad (skisotüüpsed, skisoafektiivsed) ja muud luululised häired, mis on grupeeritud kui "muud psüühikahäired (sh skisofreenialaadsed ja luululised)".

toimingud - pesemine, riietumine, söömine, isiklik hügieen, tualeti kasutamine jne. Reeglina algab dementsus vanemas eas.⁹⁹

Skisofreensetele häiretele on iseloomulikud mõtlemise ja tajumise sügavad häired ning tuimenenud või inadekvaatne tundeelu. Mõttekäigus on sagedased tõkestused ja seosetus, meeolelu on iseloomulikult lame, kõikuv või ebaadekvaatne. Mõlemad sugupooled on haigusest ligikaudu võrdselt ohustatud. Teatud juhtudel on võimalik tervenemine. Vaadeldud lahendites oli enamusel juhtudel tegu paranoidse skisofreeniaga, millega kaasnevad tavaliselt luululised mõtted ning hallutsinatsioonid.¹⁰⁰

Kokku oli dementsuse diagnoosiga 150 isikut (25,7% eestkostetavatest) ning skisofreenia diagnoosiga 144 isikut (24,7% eestkostetavatest), seega üle poolte eestkostetavatest kannatas dementsuse või skisofreenia all. Seejuures esines dementsus 65-l meessoost ning 85-l naissoost eestkostetaval (vastavalt 43,3% ja 56,7%), skisofreenia 83-l meessoost ning 61-l naissoost eestkostetaval (vastavalt 57,6% ja 42,4%).

Meessoost eestkostetavate puhul oli nähtav tendents, et kõige noorem vanusegrupp, kus esines dementsust, oli vanusegrupp 1968-1972 (6,9% nimetatud vanusegrupi juhtumitest) – nimetatud vanusegrupist alates dementsusjuhtumite arv tõusis (vanusegruppide kaupa on tulemused järgnevad: 1963-1967 8%, 1958-1962 21,74%, 1953-1957 23,08%, 1943-1952 46,67%, 1933-1942 76%, varem kui 1932 sündinud 84,21%). Naissoost eestkostetavate puhul ei esinenud dementsusjuhtumid nii süsteemselt kui meessoost eestkostetavate puhul, üks dementsusjuhtum (3,7% nimetatud vanusegrupi juhtumitest) esines ka vanusegrupis 1986-1991, seejärel vanusegruppides 1973-1977 ja 1968-1972 vastavalt 21,43% ja 11,11% vanusegrupi juhtumitest. Alates vanusegrupist 1953-1957 (11,11% vanusegrupi juhtumitest) oli dementsusjuhtumite arv kasvav (vanusegruppide kaupa on tulemused järgnevad: 1943-1952 28,57%, 1933-1942 64,86%, varem kui 1932 sündinud 76,79% vanusegrupi juhtumitest).

Statistilise analüüsi tulemusena on selgunud, et 1967 ja varem sündinute puhul on dementsusjuhtumite arv meessoost eestkostetavate hulgas kõrgem kui naissoost

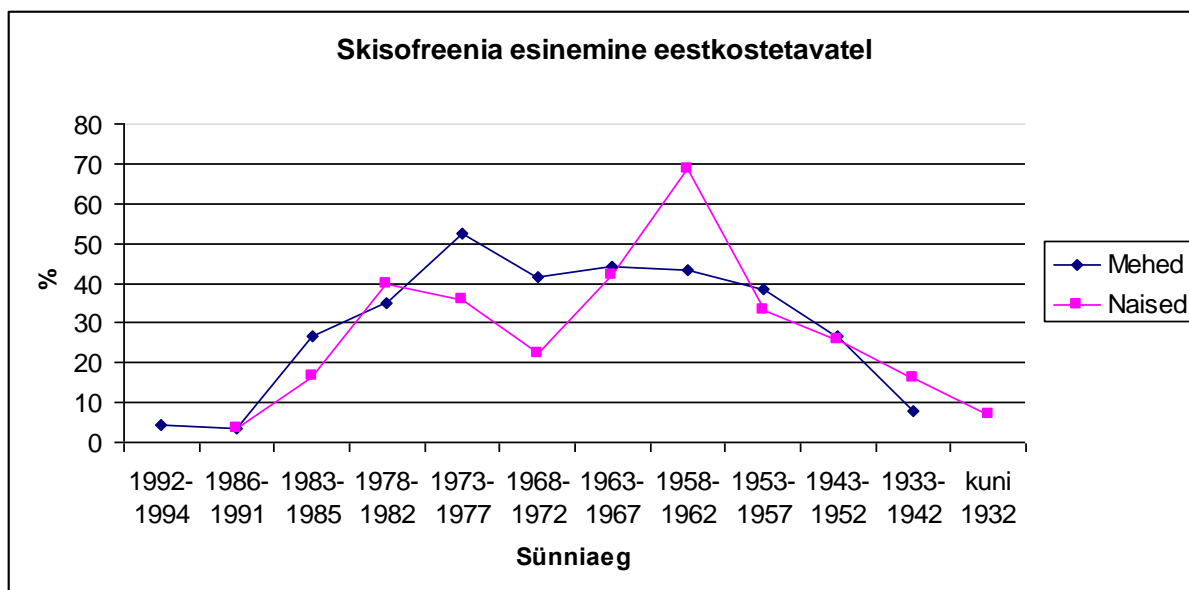
⁹⁹ Käesolevas alapeatükis välja toodud vaimsete häirete iseloomustused põhinevad Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon 10. versioonil (edaspidi RHK-10). Arvutivõrgus:

<http://www.kliinikum.ee/psyhhaatriakliinik/lisad/ravi/RHK/RHK10-FR17.htm>, 20.03.2013.

¹⁰⁰ RHK-10 (viide 99).

eestkostetavate puhul. Naissoost isikute dementsust esineb rohkem 1968 ja hiljem sündinute puhul.

Võrreldes dementsusega on skisofreeniajuhtumite sagedus erinevate vanusegruppide lõikes kaootilisem ning seda eriti naissoost isikute puhul. Kuna skisofreenia algab naistel enamasti hiljem kui meestel, on sellega selgitatavad ka erisused, millistes vanusegruppides esineb häiret kõige rohkem. Skisofreenia esinemist erinevates vanusegruppides demonstreerib allolev graafik (joonis 1).

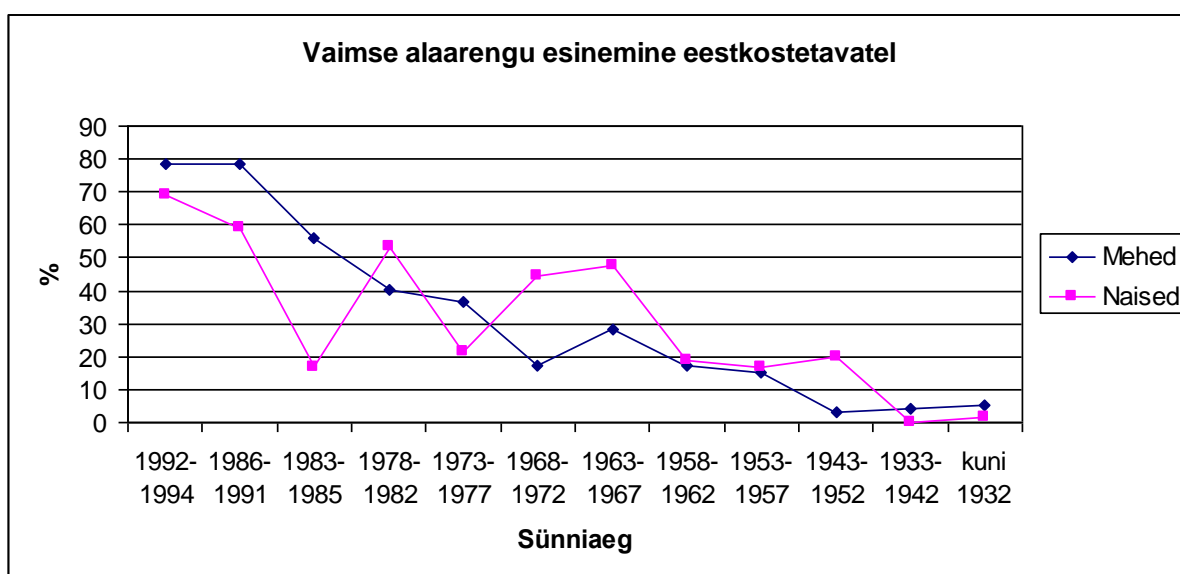

Joonis 1: Skisofreenia esinemine eestkostetavatel

Lisaks dementsusele ja skisofreeniale esines eestkostetavatel ka erineva kategooria vaimsed alaarengud. Vaimne alaareng on mõistuse peetunud või puudulik areng, mida iseloomustab oskuste kahjustumine arengu vältel, millega kaasneb kõikide intelligentsuse tasandite - tunnetuse, kõne, motoorika ja sotsiaalse suhtlemise madal tase. Vaimse alaarengu erinevad kategooriad on kerge, mõõdukas, raske ning sügav vaimne alaareng. Kerge vaimse alaarenguga (sh kerge oligofreenia ja nõrgamõistuslikkus) inimesed omandavad enamasti keele ning teatud praktilised ja koduse tegevuse oskused, kuid oskuste kujunemise tempo on tunduvalt aeglasem normist. Mõõduka vaimse alaarenguga (sh imbetsilsus, mõõdukas oligofreenia) inimeste mõistuse areng ja kõne kasutamine kujunevad aeglaselt ning nende saavutused nimetatud valdkondades on piiratud, ka eneseteenindusoskused on arengus maha jäänud. Täielikult iseseisev elu täiskasvanueas on harva saavutatav. Raske vaimne alaareng (sh raske oligofreenia) on sarnane mõõduka vaimse alaarenguga, reeglina kaasnevad ka olulised motoorikahäired või muud puuded. Sügavalt vaimse alaarenguga (sh idiotia, sügav

oligofreenia) isikutel on oluliselt piiratud võime aru saada või täita nõudmisi ja korraldusi ning nad on võimelised mitteverbaalselt suhtlema väga algelistes vormides.¹⁰¹

Vaimne alaareng esines kokku 172-l eestkostetaval, seejuures 102-l juhul oli tegu meessoost ning 70-l juhul naissoost eestkostetavaga. Kerge vaimne alaareng esines 30 juhul (16-l mehel ja 14 naisel), mõõdukas vaimne alaareng 69-l juhul (43-l mehel ja 26-l naisel), raske vaimne alaareng 45-l juhul (22-l mehel ja 23-l naisel) ning sügav vaimne alaareng 28-l juhul (21-l mehel ja 7-l naisel). Vaimse alaarengu esinemine vanusegruppide kaupa on välja toodud allolevas graafikus.

Joonis 2: Vaimse alaarengu esinemine eestkostetavatel

Ülejäänud psüühikahäired grupeeris autor kaheks. Muud psüühikahäired (sh skisofreenialaadsed ja luululised)¹⁰² esinesid meeste puhul 15-l juhul ning naiste puhul 24-l juhul. Ülejäänud häired¹⁰³ esinesid meessoost eestkostetavate puhul 26 juhul ning naissoost eestkostetavate puhul 16 juhul.

Statistilisest analüüsist on selgunud, et eelkõige määratakse eestkostja isikutele, kellel esineb mingit tüüpi dementsus, skisofreenia või vaimne alaareng. Kuigi autor on lihtsuse mõttes ning käesoleva magistritöö iseloomu arvestades häired grupeerinud, on eelnimetatud häiretel

¹⁰¹ RHK-10 (viide 99).

¹⁰² Nimetatud grupis esinevad sellised häired nagu skisotüüpne ja skisoafektiivne häire, (orgaaniline) luululine häire, raske/mõõduka kuluga psüühikahäire, ägedad psühhoatilised episoodid, psüühiliste häirete kogum.

¹⁰³ Sh orgaaniline isiksusehäire, orgaaniline amnestiline sündroom, raske kognitiivne häire, vaimuhaigus, intellekti alanemine, märgatav vaimse arengu peetus, intellektipuu, vegetatiivne seisund, ajukahjustus, autism, Downi sündroom, bipolaarne häire.

mitmeid alaliike, mis vaatamata ühistele sümptomitele on siiski üksteisest mõnevõrra erinevad.

Dementsus tekib reeglina vanemas eas, on progresseeruva iseloomuga ning käesoleva aja meditsiiniteadmiste kohaselt ravi puudub. Vaimse alaarengu puhul on isikute võimed erinevates valdkondades ning erinevas ulatuses piiratud ning ravi puudub sarnaselt dementsusele. Toetussüsteemi kaudu on võimalik isikute võimeid arendada, kuid seda teatud piirini. Kerge vaimse alaarengu puhul on soodsates tingimustes võimalik abistajate olemasolu korral ka teatud määral iseseisev elu. Skisofreenia oma olemuselt võib esineda nii progresseeruva kui ka taanduva häirena ning on teatud juhtudel kontrolli all hoitav raviga. Samas iseloomustab skisofreenia sündroomiga inimesi sageli haiguskriitika puudumine ning sellisel juhul võtavad nad ravimeid vaid siis, kui see toimub kontrolli all.¹⁰⁴ Eestkoste seadmisel tuleb vaimse tervise häirete iseloomustusi arvesse võtta. Dementsuse ja vaimse alaarengu puhul peab autor põhjendatuks eestkoste seadmist maksimaalseks tähtjaks, kuivõrd praegu teadaolevalt ravi puudub. Ulatuses osas tuleb dementsuse puhul lähtuda juhtumipõhisest olukorrast, kuid väiksemas ulatuses eestkoste seadmisel on suure tõenäosusega hiljem vajalik eestkostja ülesannete laiendamine, tulenevalt dementsus on progresseeruvast iseloomust. Vaimse alaarengu puhul oleneb eestkoste ulatus alaarengu liigist, kerge vaimse alaarengu puhul võib olla põhjendatud lubada isikul teha teatud tehinguid, samas kui sügava vaimse alaarengu puhul tuleb eestkoste seada kõikide asjade ajamiseks. Eestkoste ulatuse ja tähtaja hindamise osas on kõige problemaatilisem skisofreenia, kuivõrd tegu võib olla nii progresseeruva kui ka regresseeruva häirega, mis teatud juhtudel allub ka ravile. Seega võib olenevalt isiku seisundist olla põhjendatud eestkoste määramine maksimaalseks tähtjaks ja kõikide asjade ajamiseks, samas aga on ka skisofreenia diagnoosiga inimesi, kes eestkostet ei vaja.

Eestkostja määramise või määramata jätmise otsustamisel tuginevad kohtud suures osas ekspertiisiaktis väljendatule. Autori hinnangul tuleks häirete erinevaid alaliike ning nende iseloomulikke omadusi arvesse võtta eestkoste ulatuse ning tähtaja määramisel. Kuigi kohtunikud ei pea olema vastava eriharidusega, leiab autor, et erinevate psüühikahäirete sümptomite ja olemuse tundmine võimaldaks eestkoste seadmise otsustajatel objektiivsemalt kaaluda muu hulgas seda, kas isikut peaks või tohiks ära kuulata, samuti paremini aru saada eestkostet vajavatest inimestest nende ärakuulamise ajal.

¹⁰⁴ RHK-10 (viide 99).

2.1.2 Eestkoste seadmise tähtaeg

Eestkoste seatakse piiratud teovõimega täisealisele isikule tähtaegselt kuni viieks aastaks, tähtaja möödumisel otsustab kohus eestkoste lõpetamise või pikendamise (TsMS § 526 lg 2 p 5 ja lg 3). Perekonnaseadus paneb kohtule kohustuse kontrollida iga kolme aasta järel, kas eestkoste jätkumine on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada (PKS § 203 lg 4).

Regulatsiooni muudeti 01.01.2009 kehtima hakanud tsiviilkohtumenetluse seadustikuga, enne seda oli tähtajaks kolm aastat, vana perekonnaseadus eestkoste suhtes tähtaega ei sätestanud. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskirja kohaselt lähtuti tähtaja muutmisel menetlusökonoomiast ja kulude kokkuhoiust ning sellest, et reeglina on vajadus eestkoste järele pikaajaline¹⁰⁵. Lisaks on silmas peetud, et kuivõrd tähtaja määramise näol on tegu kohtu valikuga ning viis aastat on maksimaalne tähtaeg, siis tuleks maksimaalset tähtaega määrata eelkõige juhul, kui tegu on aja jooksul süveneva haigusega¹⁰⁶.

Harju Maakohtu praktika põhjal võib teha järelduse, et reeglina seatakse eestkoste või pikendatakse eelnevalt seatud eestkostet kolmeks või viieks aastaks. Autor jõudis kohtulahendite analüüsis tulemusele, et 478-l juhul (82% vaadatud lahenditest) seadis kohus eestkoste viieks aastaks, 92-l juhul (16%) kolmeks aastaks ning 13-l juhul (2%) muuks tähtajaks. Peaaegu kõigis lahendites määrati tähtaeg perioodina, mis algas lahendi tegemise kuupäevast. Paaril juhul on Harju Maakohus lähtunud ekspertiisiaktis väljendatud seisukohast ning seadnud eestkoste kuni eestkostetava isikliku rehabilitatsiooniplaani kestuse lõppemiseni¹⁰⁷.

Kohus lähtub tähtaja määramisel muu hulgas ka ekspertiisiaktist ning ekspert määratleb tähtaja reeglina aastates või avaldab teatud juhtudel seisukohta, et isik vajab eestkostet elukestvalt. Viimasel juhul on tegu seisundiga, mis on progresseeruv või mitteravitav. Enamikel juhtudest on kohus lähtunud eestkoste tähtaja määramisel ekspertiisiaktis

¹⁰⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seadus. Eelnõu 194 SE III seletuskiri, lk 34. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=240492&u=20130313182230>, 28.01.2013.

¹⁰⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu (194 SE III) seletuskirja lisa kooskõlastamistabel, lk 11-12. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=240492&u=20130313182230>, 28.01.2013.

¹⁰⁷ HMKm 11.07.2011, 2-11-20885 (koopia autori valduses); HMKm 20.09.2011, 2-11-13909 (koopia autori valduses).

väljendatud seisukohast, kuid analüüsi tulemusest nähtub ka erandeid – kohus on määranud eestkoste tähtjaks, mis ei kattu ekspertiisiaktis väljendatuga. Reeglina on kohus sellistel juhtudel määranud eestkoste tähtaja lühema, kui eksperdi hinnangul vajalik oleks. Erandiks on Harju Maakohtu lahend, kus ekspert arvas, et eestkoste tuleks määrata üheks aastaks, kuid kohus määras eestkoste viieks aastaks. Lahendist ei nähtu eksperdi ega kohtu motiivid eestkosteks vajaliku tähtaja määramisel.¹⁰⁸

Eeltoodust nähtub, et eestkoste seadmine muudeks perioodideks kui kolm või viis aastat on praktikas erandlik. Lühemaks ajaks kui kolm aastat on eestkoste seatud juhtudel, kui isiku tervisliku seisundi paranemist võib prognoosida ning vajalik oleks isiku seisundi ümberhindamine. Eestkoste on kaheks aastaks seadnud kohus isikule, kes sattus operatsiooni ajal kliinilise surma seisundisse, mille järel sai ajukahjustuse – tsiviilasja materjalidest nähtus, et isiku seisund on järk-järgult paranenud ning ekspertiisiakti kohaselt võis prognoosida isiku iseseisva toimetuleku taastumist¹⁰⁹.

Harju Maakohtu eestkoste seadmise ning pikendamise lahendeid analüüsid on autor jõudnud järeldusele, et eestkoste tähtaeg kolm või viis aastat oleneb tihti kohtunikust ning määrustes on sageli ka põhjendatud, kas on tähtaja määramisel lähtutud perekonnaseadusest kui materiaalõigusest või tsiviilkohtumenetluse seadustikust kui menetlusõigusest. Tähtaegade vahel esinevale ebakõlale on tähelepanu juhtinud ka Riigikohus, asudes seisukohale, et regulatsioon, mille kohaselt kohus peab kontrollima viieks aastaks seatud eestkoste puhul eestkoste jätkumist ka kolme aasta järel, ei ole just kõige mõistlikum¹¹⁰. Autor nõustub Riigikohtu seisukohaga ning leiab, et tähtajad tuleks seadustes ühtlustada.

Juhul, kui kohus peab vajalikuks seada eestkoste maksimaalseks tähtjaks, on autori hinnangul õigem lähtuda tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud viiest aastast. Kuigi perekonnaseadusega on loodud kohustus iga kolme aasta tagant kontrollida, kas eestkoste jätkumine on vajalik ning selle ulatus eestkostetava huvides, ei tingi see iseenesest eestkoste seadmist kolmeks aastaks¹¹¹. Autori seisukoht ei vasta Tallinna Ringkonnakohtu seisukohale, et kuivõrd perekonnaseaduse kohaselt peab kohus kontrollima iga kolme aasta järel, kas eestkoste jätkumine on vajalik, tuleb seada eestkoste kolmeks aastaks¹¹².

¹⁰⁸ HMKm 21.12.2010, 2-10-42046 (koopia autori valduses).

¹⁰⁹ HMKm 21.12.2010, 2-10-30825 (koopia autori valduses).

¹¹⁰ RKTkm 3-2-1-15-12, p 20.

¹¹¹ HMKm 23.03.2012, 2-11-64141 (koopia autori valduses).

¹¹² TlnRnKo 29.12.2010, 2-08-60487 (koopia autori valduses).

Ühelt poolt võib eestkoste seadmine maksimaalseks tähtjaks nii suure hulga lahendite puhul võib autori hinnangul näidata ohumärki. Ei ole välistatud, et teatud hulga eestkoste seadmise lahendite puhul oleks olnud põhjendatud eestkoste seadmine lühemaks tähtjaks. Seejuures peab autor silmas eelkõige juhtumeid, kus isiku seisund võib paraneda või on ravitav. Sellisel juhul on autori hinnangul olla põhjendatud eestkoste seadmine lühemaks ajaks ning eestkostetava vaimse tervise seisundi kontrollimine sagedamini.

Teisalt tuleb aga asuda seisukohale, et eestkoste seadmine maksimaalseks tähtjaks on sageli põhjendatud tulenevalt isiku vaimse tervise häire olemusest. Maksimaalse tähtja määratlemine ei muuda eestkoste seadmist selleks tähtjaks kohustuslikuks ning olenevalt olukorrast on võimalik seada eestkoste ka lühemaks tähtjaks, samuti on võimalik taotleda eestkoste lõpetamist ja eestkostja ülesannete ringi kitsendamist. Ühe võimaliku lahendusena pakub autor välja idee kujundada ümber perekonnaseaduses sätestatud kohustus kontrollida eestkoste jätkamise vajadust ning siduda see aruande esitamise kohustusega. Regulatsioon väljenduks selles, et eestkostjad esitavad teatud perioodi tagant kohtule andmed isikliku tervisliku seisundi kohta. Välistatud ei oleks ka kohtu poolt andmete kogumine (näiteks isiku külastamine ja linna- või vallavalitsuselt seisukoha küsimine), tuvastamaks võimalikke muutusi isiku tervislikus seisundis ning vajadusel kohtu poolt eestkostevajaduse, eestkoste ulatuse või tähtja ümberhindamine ka enne eestkostja volituste lõppemist.

Seaduse tasandil on olemas ka säte, mille kohaselt tuleb eestkostjal teatada eestkostevajaduse äralangemisest (PKS § 206 lg 2). Kuigi teoreetiliselt kaitseb regulatsioon eestkostetavaid ka selleks puhuks, kui nende seisukord paraneb, on sätte rakendamine praktikas autori hinnangul siiski raskendatud. Eestkostevajaduse üle otsustamine eeldab ka teatud erialaseid teadmisi, mida eestkostjatel tõenäoliselt ei ole, seetõttu ei saa eestkostetava huvide kaitsel peamist rõhku nimetatud sättele asetada. Samuti ei pruugi eestkostja huvides olla, et eestkoste lõpetamine.

2.1.3 Eestkoste ulatus

TsMS § 525 lg 2 kohaselt märgitakse eestkostja määramise määruses muu hulgas eestkostja ülesanded ning kas ja milliseid tehinguid võib piiratud teovõimega isik teha eestkostja nõusolekuta. Perekonnaseadus rõhutab, et eestkostja võib määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik. Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 põhimõttes 2

on välja toodud, et piiratud teovõimega isiku majanduslike ja isiklike huvide kaitse meetmed peaksid olema piisava ulatuse või paindlikkusega, et võimaldada erineva meetme valikut tulenevalt teovõime piiratuse erinevatest võimalikest ulatustest ning tulenevalt erinevatest situatsioonidest.

Isikul võib olla osaliselt piiratud teovõime – küsimustes, kus isik saab oma tegude tähendusest aru ja suudab neid juhtida, ei ole isiku teovõime piiratud ning neis küsimustes tuleb austada isiku õigust vabale eneseteostusele ning selles osas võib isik iseseisvalt oma elu puudutavaid otsuseid vastu võtta ning iseseisvalt õiguskäibes osaleda. Kohtumääruse resolutsioonist peab nähtuma selgelt ja ühemõtteliselt eestkostja ülesannete konkreetne ulatus ning isiku iseseisva tegutsemisvabaduse ulatus. Eestkoste ulatuse märkimata jätmine määruses on lahendi tühistamise aluseks.¹¹³

TsMS § 525 lg 5 järgi on võimalik, et kohus seab eestkoste eestkostetava kõigi asjade ajamiseks. Sellisel juhul loetakse, et eestkostetav on tunnistanud valimisõiguse tähenduses teovõimetuks ja ta kaotab hääleõiguse. Harju Maakohus on seadnud eestkoste isiku kõigi asjade ajamiseks, kuid ei märkinud määruse resolutsioonis, et isik on tunnistanud valimisõiguse tähenduses teovõimetuks. Nimetatud asjas olid isiku lähedased selgitanud, et valimistel osalemine on isiku elu oluliseks osaks ning valimisõigusest ilmajäämine mõjuks talle traumeerivalt. Kohus otsustas määruse põhjenduste kohaselt isikule hääleõiguse alles jätta.¹¹⁴

Valimisõiguse näol on tegu ühe põhiõigusega. Piirates põhiõigusi ühiskonna haavatavamatel liikmetel, peavad selleks olema kaalukad põhjused. Euroopa Inimõiguste Kohus on tauninud olukorda, kus isik kaotas valimisõiguse ilma kohtuliku hindamiseta, üksnes alusel, et tema teovõimet piirati.¹¹⁵ PS § 57 teine lõige aga sätestab, et hääleõiguslik ei ole Eesti kodanik, kes on tunnistanud teovõimetuks¹¹⁶. Teovõime nõue tuleneb asjaolust, et hääleõigus on mitteüleantav põhiõigus ning teovõime piiratusest tulenevalt ei ole isikul ilmselt väljakujunenud ja selget arvamust või huvi ühiskonnaelu korralduse mõjutamiseks¹¹⁷.

¹¹³ RKTkm 3-2-1-87-11, p 19 ja 21.

¹¹⁴ HMKm 08.09.2010, 2-12-22418 (koopia autori valduses).

¹¹⁵ EIKo 20.05.2010, 38832/06, Alajos Kiss vs Ungari.

¹¹⁶ Kuigi isikuid teovõimetuks enam ei tunnistata, kehtib see põhimõte ka juhul, kui teovõime on piiratud TsMS § 525 lg 5 sätestatud ulatuses ehk n.õ täielikult.

¹¹⁷ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012 (viide 33), § 57, p 9.

Hääleõiguse kaotamine seejuures on automaatne, kui eestkoste seatakse kõigi asjade ajamiseks, eraldi määruse resolutsioonis seda vaja märkida ei ole¹¹⁸.

Analüüsitud kohtulahendite põhjal jõudis autor tulemusele, et 573-l juhul oli eestkoste seadmise või pikendamise lahendis märgitud, et eestkoste seatakse isiku kõigi asjade ajamiseks – seega on eestkoste seatud maksimaalses ulatuses 98,29% analüüsitud lahenditest. Ülejäänud juhtudel oli määruse resolutsioonis märgitud, et eestkoste seatakse kinnisvaratehinguteks ja laenulepingute sõlmimiseks (1 juhtum ehk 0,17%); kohtumenetluseks (1 juhtum ehk 0,17%); suuremateks (üle 255 euro) ning kirjalikku vormi nõudvateks tehinguteks ning kohtumenetluseks (1 juhtum ehk 0,17%); suuremateks tehinguteks (4 juhtumit ehk 0,69%); tehinguteks, mis ületavad 100 eurot (2 juhtumit ehk 0,34%) ning tehinguteks, mis ületavad 230 eurot (1 juhtum ehk 0,17%).

Valimisõiguse tähenduses on teovõimetuks tunnistatud eestkostetavad 481-l juhul, mis on 82,5% analüüsitud lahenditest. 98-l juhul (16,8%) ei ole valimisõigusega seonduvat kohtumääruse resolutsioonis kajastatud ning 4-l juhul (0,7%) on valimisõigus eestkostetavale alles jäetud. Kõigil neljal juhul, kus isikule jäeti alles valimisõigus, seati eestkoste kõikide asjade ajamiseks.

Kui kohus seab eestkoste isiku kõigi asjade ajamiseks, võib ta siiski jätta isikule pisitehingute tegemise õiguse¹¹⁹. Kohus jätab eestkostetavale õiguse teha pisitehinguid kas teatud summa ulatuses või siis anda summa määramise õigus eestkostjale. Analüüsitud lahenditest andis kohus eestkostetavale pisitehingute õiguse 119-l juhul (20,4%), keelas resolutsioonis pisitehingute tegemise 80-l juhul (13,7%) ning ülejäänud lahendites (65,9%) ei olnud pisitehingutega seonduvat kohtumääruse resolutsioonis käsitletud.

Küsitavaks osutub autori hinnangul valimisõiguse allesjäämine või kaotamine juhul, kui isikul on lubatud teha pisitehinguid. Eestkoste seadmine kõigi asjade ajamiseks loob ühelt poolt olukorra, kus isik kaotab automaatselt hääleõiguse, teisalt on kohus lubanud siiski isikul teha vähesel määral tehinguid. Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 põhimõtte 3 lõike 2 kohaselt on soovitatud, et kui vähegi võimalik, tuleks eestkostetavale võimaldada igapäevaste tehingute tegemist. Sama põhimõtte lõige neli taunib olukorda, kui meede isiku kaitseks võtab

¹¹⁸ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012 (viide 33), § 57, p 13.

¹¹⁹ Pisitehingute all tuleb mõista tehinguid, mida kohus lubab eestkostetaval ise teha.

isikult automaatselt võimaluse hääletada, teha testamenti, otsustada oma ravi üle või võtta vastu otsuseid muudes isikliku iseloomuga valdkondades.

Autori hinnangul kõrvaldaks vastuolu võimalus otsustada isikule valimisõiguse allesjätmine eraldiseisvalt ning mitte siduda seda automaatselt eestkoste ulatusega. Hääleõiguse kaotamine automaatselt võib tulla kõne alla küll juhul, kui isikul ei ole lubatud teha mitte mingisuguseid tehinguid, kuid muudel juhtudel peaks valimisõigus kuuluma hindamisele eraldi. Kohtupraktika kohaselt on ekspertiisiaktidest korduvalt selgunud, et isikule võib eksperdi hinnangul jätta alles pisitehingute tegemise õiguse ning valimisõiguse. Teatud juhtudel on kohus seadnud eestkoste kõigi asjade ajamiseks, ei ole jätnud isikule pisitehingute tegemise õigust, kuid on jätnud isikule valimisõiguse¹²⁰. Selline lahendus ei ole otseselt kooskõlas praegu kehtiva regulatsiooniga.

Eestkoste seadmisel annab kohus hinnangu ka isiku võimele saada aru abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest (PKS § 203 lg 2). Nimetatud nõue tuleneb ka perekonnaseaduse abielu sõlmimist puudutavast regulatsioonist¹²¹. Kuivõrd määrusest peab nähtuma isiku õigus iseseisvalt otsustada perekonna loomisega seotud küsimusi, tuleb eestkoste seadmisel anda hinnang, kas piiratud teovõimega isik saab aru perekonna loomise tähendusest, sh lapse sündimise võimalusest ja selle tagajärgedest, ning mõistab, mida tähendab vanemaks olemine¹²². Sarnaselt hääleõigusele on ka abielu sõlmimise ja muude perekonnaõiguslike tehingute tegemise õiguse näol tegu isikuga lahutamatu seotud õigustega, mida ei saaks üle anda ega realiseerida esindaja kaudu ka juhul, kui isik on täieliku teovõimega.

Analüüsitud kohtulahenditest 108 puhul (18,52%) oli märgitud kohtumääruses, et isik ei saa aru perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest ning 474-l juhul (81,3%) ei kajastanud resolutsioon perekonnaõiguslike tehingutega seonduvat. Vaid ühel juhul (0,17%) märkis kohus resolutsioonis, et isik saab perekonnaõiguslike tehingute tähendusest aru. Nimetatud asjas oli ekspertiisiakti kohaselt ekspert seisukohal, et eestkostetav ei saa aru perekonnaõiguslike tehingute tagajärgedest, kuid kohtus küsitlemisel asus ekspert

¹²⁰ HMKm 17.03.2011, 2-11-1136 (koopia autori valduses). Nimetatud asjas leidis ekspert, et isik on võimeline teostama valimisõigust ning tegema pisitehinguid. Kohus jättis ekspertiisiaktist tulenevalt isikule alles valimisõiguse, kuid ei andnud pisitehingute tegemise õigust tulenevalt menetlusosaliste seisukohast, et see võimaldab isikul osta alkoholi, mis ei ole isiku tervise huvides.

¹²¹ PKS § 1 lg 4 sätestab, et piiratud teovõimega täisealine isik võib abielluda üksnes juhul, kui ta saab piisavalt aru abielu õiguslikest tagajärgedest. Kui isikule on määratud eestkostja, eeldatakse, et isik ei saa aru abielu õiguslikest tagajärgedest, välja arvatud juhul, kui eestkostja nimetamise määrusest tuleneb teisiti.

¹²² RKTkm 3-2-1-31-11, p 14.

seisukohale, et isik mõistab nimetatud tehingute tagajärgi. Viimase seisukohaga nõustusid ka kohaliku omavalitsuse esindaja ning eestkostet vajava isiku tütar.¹²³

Kuigi põhimõtteliselt on võimalik laiendada isiku iseseisvalt tehingute tegemise õigust, muu hulgas ka perekonnaõiguslike tehingute tegemise õigust, on seda Harju Maakohtus tehtud üksikutel kordadel. Harju Maakohus on eestkostetava avalduse alusel andnud isikule õiguse sõlmida abielu¹²⁴. Samuti on kohus laiendanud eestkostetava tehingute tegemise õigust ning võimaldanud isikul teha tehinguid igas kuus oma vanaduspensioni ja sotsiaaltoetuste ulatuses¹²⁵.

TsMS § 529 lg 2 võimaldab eestkostetava iseseisvalt tehingute tegemise õiguse laiendamisel korraldada ekspertiisi. Ekspertiisi määramise otsustamisel tuleks lähtuda eelkõige lubatavate tehingute mõjudest eestkostetavale ning teistele isikutele. Autor ei pea vajalikuks, et ekspertiis oleks kohustuslik, kuid kahtluse korral tuleks ekspertiisi määramist eelistada. Ekspertiisiakti võib autori hinnangul asendada ka vastavate eriteadmistega isiku (näiteks eestkostetava psühhiaatri) arvamus.

Märkimisväärselt kõrge maksimaalse tähtaja ja maksimaalse ulatuse osakaal eestkoste seadmisel annab autori hinnangul alust kahesugusteks oletusteks: esiteks, enamike abivajavate isikute elu on korraldatud muul viisil ning eestkoste seadmine viimase võimalusena on vajalik vaid kõige raskematel juhtudel, või teiseks, praktika ei õigusta end alati. Teatud vaimse tervise häired on kontrollitavad ravimitega ega ole progresseeruvad ja seisundi paranemine on võimalik, mistõttu on autor seisukohal, et suure tõenäosusega ei ole alati olnud vajalik seada eestkostet maksimaalseks tähtajaks või kõigi asjade ajamiseks. Aluseks nimetatud seisukoha kujunemisele on ka statistika eestkoste seadmise aluseks olevate vaimse tervise häirete kohta: 24,7% kõikidest eestkostetavatest oli skisofreenia diagnoosiga – nimetatud häire teatud alaliigid on kontrollitavad raviga, mistõttu ei saa autor olla üheselt veendunud, et suurem osa nimetatud isikutest vajab eestkostet kõikide asjade ajamiseks või maksimaalseks tähtajaks.

¹²³ HMKm 06.06.2011, 2-11-8110 (koopia autori valduses).

¹²⁴ HMKm 18.10.2012, 2-12-16076 (koopia autori valduses).

¹²⁵ HMKm 26.05.2011, 2-11-10407 (koopia autori valduses). Nimetatud asjas leidis riigi õigusabi korras eestkostetavale määratud esindaja, et eestkostetav ei ole ohtlik endale ega teistele ning tema tervis võimaldab tal rahuldavalt oma igapäevaelu korraldada. Selline seisukoht erineb oluliselt eestkoste pikendamise määrusest nähtuvatest andmetest, mille kohaselt isik ei tunnista oma ravivajadust, ravimite mittevõtmisel on ohtlik endale ja teistele ning on seetõttu korduvalt viibinud tahtevastaselts kinnises asutuses.

2.1.4 Eestkostja

Eestkostjat on õiguskirjanduses käsitletud kui eestkostetava esindajat, asendusotsustajat, kes elab eestkostetava elu otsustamise mõttes. Eestkostja on eestkostetava usaldusisik, kelle ülesandeks on hooldada ja korraldada eestkostetava elu ja vara, sealhulgas ennetada kuritarvitust ning hooletussejätmist.¹²⁶

Õige isiku määramine eestkostjaks on olulise tähtsusega eestkostetava huvide kaitsel igapäevases elus, pärast kohtumenetluse lõppu. Füüsilisest isikust eestkostja peab oma isikuomadustelt ja võimetelt sobima määratud ülesannetes eestkostetava huve kaitsma, seejuures arvestatakse eestkostja ja eestkostetava vahelisi suhteid. Vajalik on isiku enda nõusolek eestkostjaks määramiseks. Eestkostjaks võib määrata ka juriidilise isiku või linna- või vallavalitsuse, kuid eelistatud on eelkõige füüsilisest isikust eestkostja, sellise isiku puudumisel juriidiline isik ning viimase võimalusena linna- või vallavalitsus. Füüsilisest isikust eestkostja eelistatus väljendub ka nõudes, mille kohaselt peab eestkostjaks olev juriidiline isik või linna- või vallavalitsus igal aastal kontrollima, kas ei leidu mõnda sobivat füüsilisest isikust eestkostjat (PKS § 198 lg 2).

Autori poolt analüüsitud kohtulahendite alusel on selgunud, et 454-l juhul (78%) määrati eestkostjaks füüsiline isik ning 128-l juhul (22%) linna- või vallavalitsus. Ühel juhul on kohus määranud kaks eestkostjat, füüsilise isiku ning kohaliku omavalitsuse üksuse. Harju Maakohtus ei määratud statistikaks valitud perioodi jooksul eestkostjaks juriidilist isikut.

Kohtupraktika alusel saab teha üldistuse, et linna- või vallavalitsus määratakse eestkostjaks eelkõige juhul, kui isikul puuduvad lähedased sugulased või lähedased ei ole nõus täitma eestkostja ülesandeid. Eestkoste pikendamisel määratakse sageli füüsilisest isikust eestkostja asemel eestkostjaks linna- või vallavalitsuse, vastupidised olukorrad on aga pigem erandlikud.

Praktikas ei ole levinud juriidilise isiku määramine eestkostjaks, mille üheks põhjuseks võib olla regulatsiooni uudsus – enne 01.07.2010 kehtinud perekonnaseaduse kohaselt ei olnud juriidilise isiku määramine eestkostjaks võimalik. Samuti võib olla problemaatiline ka usalduse küsimus, kuna eeldatakse, et füüsilist isikut saab usaldada tulenevalt tema isiklikust

¹²⁶ W. C. Schmidt, F. Akinci, S. Magill. Study finds certified guardians with legal work experience are at greater risk for elder abuse than certified guardians with other work experience. - NAELA Journal, October 2011, vol 7 issue 2, p 172-173.

suhtest eestkostetavaga, linna- või vallavalitsust aga tulenevalt tema ülesannetest, kogemustest ning riigiasutuse staatusest.

Füüsilistest isikutest on eestkostjateks enamasti eestkostet vajava isiku alanejad või ülenejad sugulased. Kohus peab lahendis põhjendama, kas eestkostjakandidaadina soovitatud isik sobib eestkostjaks ning miks eelistatakse teda teistele potentsiaalsetele eestkostjatele, kui sellised on olemas¹²⁷. Enamasti avaldab soovi eestkostjaks olla vaid üks isik, kelle sobivust tuleb kohtul hinnata. Samas on ka juhtumeid, kus eestkostjakandidaate on mitu ning kohtul tuleb võtta seisukoht, milline isikutest on võimeline kõige paremini piiratud teovõimega isiku huve kaitsma. Harju Maakohus on eelistanud eestkostjana isiku ema, mitte kaugemat sugulast, kuna kohus leidis, et ema eestkostjaks saamise motiivides ei ole põhjust kahelda¹²⁸.

Üldlevinud arvamuse kohaselt on lähemate sugulaste puhul võimalik eeldada, et nad teavad eestkostetava isiklike vajadusi ning on eestkostetavaga lähedasemad, samas kui võõras eestkostja pakub pigem formaalset hoolitsust¹²⁹. Praktika näitab aga üksikuid juhtumeid, kus kohus on eelistanud eestkostjaks määrata eestkostet vajava isiku lähedase asemel valla- või linnavalitsuse. Muu hulgas on olnud põhjuseks asjaolu, et potentsiaalne eestkostja (eestkostet vajava isiku ema) ei tundnud huvi isiku tervisliku seisundi vastu ajal, mil isik viibis psühhiaatriaiglas¹³⁰.

Eestkostja määramisel tuleb võimalusel arvestada ka eestkostet vajava isiku arvamust soovitud või mittesoovitud eestkostja isiku suhtes. Sellistest kaalutlustest lähtuvalt on kohus jätnud määramata eestkostjaks isiku tütre, kuna eestkostet vajav isik seda ei soovinud¹³¹. Eestkostet vajava isiku huvide järgimise seisukohast ei tohi isiku arvamusele tugineda juhul, kui see võib viia huvide konflikti tekkimiseni või ei ole muul põhjusel kooskõlas eestkostet vajava isiku huvidega¹³².

PKS § 178 lg 2 võimaldab kohtul nimetada ka mitu eestkostjat, kui see on konkreetse juhtumi asjaolude kohaselt mõistlik. Sel juhul eeldatakse, et eestkostjatel on ühine esindusõigus, kuid kohus võib kindlaks määrata iga eestkostja ülesanded ja esindusõiguse ulatuse. Harju Maakohus on määranud isikule eestkostja ülesandeid täitma linnavalitsuse ja füüsilise isiku

¹²⁷ RKTko 3-2-3-14-05, p 13.

¹²⁸ HMKm 01.11.2010, 2-10-22943 (koopia autori valduses).

¹²⁹ L. Jurickova, K. Ivanova, P. Kliment (viide 7), lk 280.

¹³⁰ HMKm 18.03.2011, 2-10-56308 (koopia autori valduses).

¹³¹ HMKm 06.06.2011, 2-11-8110 (koopia autori valduses).

¹³² A. Lüderitz (viide 8), lk 406, äärenumber 1147.

ning seejuures määranud, et linn täidab eestkostja ülesandeid tsiviilkohtumenetluses, kus üheks pooleks on eestkostetav ning teiseks pooleks füüsilisest isikust eestkostja¹³³. Kohus lähtus eestkostja määramisel sellest, et eelistatud on füüsilise isiku määramine eestkostjaks, kuid samuti sellest, et kahe eestkostja määramisel puudub vajadus määrata kohtumenetluseks erieestkostja.

Eestkostjast saab eestkostetava seaduslik esindaja ulatuses, milles eestkoste on seatud (PKS § 207 lg 1) ning see toob eestkostjale kaasa suuremad või väiksemad õigused seoses eestkostetava varaga ning tema elu korraldamisega. Eestkostja määramisel on oluline välistada huvide konflikt, mis loob eeldused eestkostetava huvide parimaks kaitseks¹³⁴.

Üks võimalik lahendus eestkostetava korrektse ning piisava esindamise ning isiku eest hoolitsemise tagamise (või vähemalt hooletussejätmise tõenäosuse vähendamise) vahendiks võib olla eestkostjatele korraldatavad koolitused, kus selgitatakse eestkostjate kohustusi, õigusi, järelevalvega seonduvat.

Teine võimalus oleks eestkostjakandidaadile taustauuringu tegemine, näiteks uurides isiku võimalikke võlgnevusi, karistusi¹³⁵. Kuigi autor peab nii hindamisnõudeid kui taustauuringu tegemist heaks lahenduseks kuritarvituse tõenäosuse vähendamiseks, tuleb arvestada, et Eestis on eestkostjate osas järelevalve teostamise praktika toimunud realselt alles lühikest aega. Autor on seisukohal, et praeguses olukorras, kus füüsilistest isikutest eestkostjad on reeglina eestkostetava lähedased sugulased, oleks tingimuste seadmine problemaatiline. Sellest tulenevalt pooldab autor praegusel ajal taustauuringu tegemist teatud tingimustel (näiteks juhul, kui kohtul tekib kahtlus, et eestkostjakandidaat ei pruugi lähtuda eestkostetava isiku huvidest).

Teatud juhtudel on vajalik isikule määratud eestkostja vabastamine eestkostja kohustustest. Juriidilisest isikust või valla- või linnavalitsusest eestkostja vabastab kohus ja määrab teise eestkostja, kui see on eestkostetava huvides ja eestkostekohustust on valmis täitma eestkostjaks sobiv füüsiline isik (PKS § 198 lg 1). Harju Maakohus on vabastanud eestkostja ametist linnavalitsuse ning määranud eestkostjaks eestkostetava poolde, kuna võrreldes ajaga, kui määrati eestkostjaks linnavalitsus, on oluliselt paranenud peresuhted – see võimaldab

¹³³ HMKm 20.01.2012, 2-11-25553 (koopia autori valduses). Linn nimetatud füüsilise isiku määramist eestkostjaks ei toetanud, kuivõrd eestkostja ja eestkostetava vahel on huvide konflikt varalistes küsimustes.

¹³⁴ RKTko 3-3-1-42-06, p 17.

¹³⁵ W. C. Schmidt, F. Akinci, S. Magill (viide 126), p 178.

määrata eestkostja lähedaste isikute hulgast¹³⁶. Praktikas on sellised olukorrad pigem harvaesinevad.

Kohtupraktika põhjal saab väita, et eestkostja vabastatakse enamasti tema enda soovil ning peamise põhjusena on välja toodud eestkostja enda tervislikud probleemid, mis ei võimalda tal täita eestkostja ülesandeid. Kohus võib eestkostja vabastada ka juhul, kui eestkostja oma kohustuste olulise rikkumise tõttu või muul põhjusel ei vasta enam eestkostjale esitatavatele nõuetele või kui eestkostja ülesannete jätkumine kahjustaks eestkostetava huve (PKS § 197 lg 1).

2.2 Eestkostja kohustused

2.2.1 Eestkostetava õiguste ja huvide kaitse

Eestkostja on oma ülesannete piires eestkostetava seaduslikuks esindajaks ja eestkostja ülesanded on sätestatud PKS § 206 lg 1 – eestkostja kaitseb eestkostetava varalisi ja isiklike õigusi ning huve, muu hulgas hoolitsedes selle eest, et eestkostetav saaks vajalikul määral ravi- ja sotsiaalteenuseid. Võrreldes vana perekonnaseadusega, mis sätestas eestkostja kohustusena hoolitseda eestkostetava isiku eest ning lähtuda tema huvidest, on regulatsioon konkreetsem.

Eestkostjal on kohustus hoolitseda eestkostetava isiklike õiguste ja huvide kaitse eest. Eelkõige tähendab see inimväärsede elutingimuste loomist, esmajärjekorras eestkostetava vajadustele vastava elukoha määratlemine (kas eestkostetav elab üksi, koos eestkostjaga või vajadusel hooldekodus), kuid samuti seisneb see isikule vajalike meditsiiniteenuste korraldamises, arendavate tegevuste organiseerimises.

Oluliseks kohustuseks on eestkostetava nimel varaliste tehingute tegemine, ulatuses, milles eestkoste on seatud. Kohtupraktika alusel saab teha üldistuse, et kohtumäärustes, millega määratakse eestkostja, on tehingute tegemisega seonduvat reguleeritud peamiselt kolmel viisil:

- 1) eestkoste seatakse kõikide tehingute tegemiseks ning eestkostetaval ei ole õigust teha iseseisvalt tehinguid;

¹³⁶ HMKm 04.10.2012, 2-12-10924 (koopia autori valduses).

- 2) eestkoste seatakse küll kõikide tehingute tegemiseks, kuid eestkostetaval säilib võimalus teha kindlat liiki tehinguid või tehinguid mingi summa ulatuses (nn pisitehingud);
- 3) eestkoste seatakse kindlat liiki tehingute tegemiseks ning kõiki ülejäänud tehinguid on lubatud teha eestkostetaval.

Varaliste huvide kaitse osas on eestkostja kohustatud eestkostetava vara hea eestkostja hoolsusega valitsema, säilitama ning võimaluse korral suurendama (PKS § 183 lg 1) ning kui eestkostetava raha ei ole vaja tema ülalpidamiseks, vara valitsemiseks või muude jooksvate kulude katmiseks, peab eestkostja selle paigutama krediidasutuses oma varast eraldi (PKS § 186 lg 1). Olulisteks kohustusteks tuleb pidada ka kingete ja päranduse vastuvõtmist (või ebasoodsast, vaid võlgadest koosnevast, pärandist loobumist), eestkostetava võlgnikelt kohustuse täitmise nõudmist.

Lisaks on eestkostjal ka nn kõrvalkohustus teatada kohtule ja valla- või linnavalitsusele asjaoludest, mis võimaldavad eestkoste lõpetada, eestkostja ülesandeid piirata või laiendada (PKS § 206 lg 2).

2.2.2 Kohtu nõusolek eestkostetava nimel tehingu tegemiseks

Teatud tehinguteks on eestkostjal vajalik eelnevalt taotleda kohtu nõusolekut. Eestkostetava nimel tehingu tegemiseks kohtult nõusoleku saamine on üks kohtu poolt eestkostjate üle teostava järelevalve¹³⁷ osa, mille eesmärgiks on tagada, et eestkostetava nimel tehtavad tehingud oleks eestkostetava huvides. Vana perekonnaseaduse kohaselt oli nõusolekut andma õigustatud kohtu asemel eestkosteasutus¹³⁸ (vana PKS § 99 lg 1).

Nõusoleku taotlemine toimub hagita menetlusena ning nõusolek antakse kohtumäärusega. TsMS ei sisalda erisätteid nõusoleku saamise menetlusele, seega kehtivad hagita menetlust reguleerivad üldsätted. Kersti Kerstna-Vaks on avaldanud seisukohta, et juhul, kui kohus annab eestkostjale nõusoleku eestkostetava nimel tehingu tegemiseks, ei pea kohus tulenevalt

¹³⁷ Käesoleva magistritöö raames ei analüüsi autor töö mahtu arvestades sügavamalt kohtu järelevalvega seonduvat, vaid toob ülevaate niivõrd, kui see on vajalik eestkostja kohustustega seonduva väljatoomisel.

¹³⁸ Vana perekonnaseadus kasutas mõistet "eestkosteasutus", mille asemel uues perekonnaseaduses on kasutatud terminit "valla- või linnavalitsus". Sisuliselt tähendabki eestkosteasutus valla- või linnavalitsust, kuid defineerimata mõistena jäi "eestkosteasutus" mõneti ebaselgeks. Perekonnaseadus. Eelnõu 543 SE III seletuskiri (55 SE III), lk 39. Arvutivõrgus:

<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=95322&u=20130404025904>, 05.02.2013.

TsMS § 478 lg 2 määrust põhjendama, kuivõrd avalduse rahuldamisega ei kitsendata ühegi menetlusosalise õigusi¹³⁹. Autor sellise seisukohaga täielikult ei nõustu. Autori hinnangul arvestada tuleb ka asjaoluga, et nõusolekute andmine on seotud teise osaga järelevalvest, s.o aruandlusega. Nõusoleku andmise määrustes on enamasti aruannete kontrollimiseks tarvilikku teavet rohkem, kui resolutsioon võimaldab esitada – näiteks info tehingust saadavate vahendite edasise kasutamise plaanide kohta. Teaberohkemad määrused võimaldavad paremini kontrollida eestkostja poolt oma kohustuste täitmist ning tuvastada juhtumeid, kus eestkostja oma tegevuses ei lähtu eestkostetava huvidest.

Kohtu nõusolekut vajavad tehingud on välja toodud erinevates perekonnaseaduse sätetes ning suurem osa neist on sätestatud alaealise isiku eestkostet käsitlevas peatükis¹⁴⁰. Erandjuhul võib kohus anda eestkostjale ka üldise nõusoleku kõikide või teatud liiki tehingute tegemiseks (PKS § 188 lg 2). Kuigi üldise nõusoleku andmine on ning peaks olema erandlik, siis teatud juhul on tegu mõistliku lahendusega. Samale seisukohale on jõudnud ka Riigikohus, väljendades seisukohta, et investeerimistehingute puhul peaks eelistama üldise nõusoleku andmist, eeldusel, et varaga ei hakata spekulierima, et vara paigutamisel võetavad riskid vara vähenemisele ei ole eelduslikult suured ja et investeerijal on piisavad investeerimisalased teadmised ja oskused¹⁴¹. Väärtpaberitehingute puhul tuleneb kasu just kiiretest reageeringutest ning erinevatel aegadel tehtavatest tehingutest, mida igakordne nõusoleku taotlemise menetlus hakkab takistama.

Nõusolek on vajalik erinevateks eestkostetava kinnisvaraga tehtavateks tehinguteks (PKS § 187 lg 1). Eestkoste seadmine piirab isiku täielikku võimu asja üle, eelkõige õigust asja käsutada, ning seetõttu on piiratud ka põhiseaduslik õigus: PS § 32 kohaselt on igaühel õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada ning kitsendused sellele tulenevad seadusest. Asja käsutamine on asja juriidilise staatuse määramine ning asjaõigusliku käsutusõiguse, kui täieliku õigusliku võimu vahetu väljenduse, piirang kujutab endast alati täieliku õigusliku võimu ja seega omandipõhiõiguse riivet¹⁴². Kuigi omandi esemeks võib olla nii kinnis- kui vallasasi, on seadusandja pidanud tarvilikuks eraldada eestkostetava kinnisasjadega seotud tehingud ning määrata selliste tehingute tegemine kohtu kontrolli alla. Autori hinnangul on selline regulatsioon ka õigustatud tulenevalt kinnisasjade reeglina suurest väärtusest võrreldes vallasasjadega.

¹³⁹ K. Kerstna-Vaks (viide 86), lk 397.

¹⁴⁰ PKS § 202 järgi kohaldatakse täisealise eestkoste lapse eestkostet reguleerivaid sätteid, kui täisealise eestkostet käsitlevast peatükist või täisealiste eestkoste sisust ei tulene teisiti.

¹⁴¹ RKTko nr 3-2-1-68-12, p 26.

¹⁴² Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012 (viide 33), § 32 p 4.2.

Lisaks vajab eestkostja kohtu eelnevat nõusolekut veel teatud liiki tehingute tegemiseks, mis on välja toodud PKS § 188 lg 1 ja 207 lg 2. Muu hulgas ei tohi eestkostja kohtu nõusolekuta eestkostetava nimel loobuda pärandist; võtta laenu; omandada ja võõrandada väärtpabereid; omandada osalust juriidilises isikus; teha tehingut, millega eestkostetav võtab kohustuse käsutada kogu oma vara, pärandit, tulevast seaduslikku pärandiosa või tulevast sundosa; üles öelda või lõpetada eestkostetava eluruumi üürilepingut ja sõlmida üle nelja-aastase tähtajaga kestvuslepinguid.

Üürilepingu lõpetamiseks või ülesütlemiseks nõusoleku saamine tagab autori hinnangul, sarnaselt kinnisvara tehinguteks nõusoleku saamise vajadusega, eelkõige selle, et eestkostetavale on igal hetkel tagatud elukoha olemasolu. Ühelt poolt tuleb kohtul kaaluda, millisel põhjusel soovitakse üürilepingu lõpetamist (isik ei saa üksi elamisega hakkama, elukoht on isiku jaoks liiga suur või kallis), teisalt tuleb kaaluda ka seda, kuidas võib elukoha muutus eestkostetava tervislikku seisundit mõjutada (isik võib olla harjunud oma eluviisiga ning muutused võivad olla kahjulikud isiku tervislikule seisundile). Autori hinnangul tuleb ka selliseid asju kohtul nõusoleku andmisel kaaluda, vajadusel ei ole seejuures välistatud ka eksperdi arvamuse küsimine.

Harju Maakohtu praktikale tuginedes võib asuda seisukohale, et suurem osa taotletavatest nõusolekutest täisealise eestkostetava nimel tehingu tegemiseks seondub erinevate kinnisvaratehingutega ning eestkostetavale kuuluva vara üürileandmisega. Enamus lahendites on märgitud, kuidas tuleb kasutada eestkostetava vara müügist või üürileandmisest saadavat raha (maksta eestkostetava võlad ning hoolduskulud ning ülejääv raha kanda eestkostetava arveldusarvele), kuid osadest lahenditest on nimetatud tingimus välja jäänud. Harju Maakohus on andnud nõusoleku eestkostetavale kuuluva korteriomandi müümiseks, lahendis ei ole märgitud minimaalset müügihinda ega reguleeritud saadava raha edasise kasutamisega seonduvat. Kohus on põhjendustes asunud seisukohale, et nimetatud asjaolude reguleerimiseks puudub vajadus, kuivõrd kohtul puudub alus arvata, et eestkostja käituks eestkostetava huve kahjustades.¹⁴³

Autori hinnangul tuleks selliste nõusolekute andmisel, millega kaasneb eestkostetava rahaliste vahendite suurenemine, reguleerida ka seda, millisel viisil neid vahendeid kasutatakse. Regulatsiooni märkimata jätmine suurendab tõenäosust, et eestkostja kasutab saadavaid

¹⁴³ HMKm 10.01.2011, 2-10-44040 (koopia autori valduses).

vahendeid enda huvides ning ka juhul, kui see hiljem avastatakse, on keerulisem tõestada, millises summas on saadud raha kasutatud eestkostetava huvides ning millises summas mitte – teoreetiliselt on võimalik väita ka, et eestkostjale auto ostmine on raha kasutamine eestkostetava huvides, kuna eestkostja aegajalt eestkostetavat arsti juurde sõidutab.

Kuigi kohtul võib puududa alus kahelda, et eestkostja käitub eestkostetava huvides, ei ole see siiski välistatud, mida näitavad ka juhtumid, kus eestkostja kahjustab eestkostetava varalist olukorda ning muu hulgas kasutab eestkostetava raha enda huvides. Määravaks ei ole siinkohal ka eestkostja ja eestkostetava vaheline sugulusside.

2.2.3 Aruandlus

Teiseks kohustuseks seonduvalt järelevalvega on eestkostja kohustus esitada iga-aastane aruanne oma kohustuste täitmise ja eestkostetava tarbeks tehtud kulutuste kohta (PKS § 194 lg 2). Aruande esitamine võimaldab kohtul kontrollida eestkostetavale tehtavate kulutuste põhjendatust, kuid aruande nõudmine teenib ka varjatumat eesmärki – esiteks tuletab see eestkostjatele meelde, et kohus hoiab nende tegevusel silma peal, ning teiseks tõstab see eestkostja vastutustunnet eestkostetava varaga ümberkäimisel¹⁴⁴.

Eestkostja aruandes tuleb välja tuua andmed eestkostetava vara ja eestkostetavale tehtavate püsikulutuste kohta, lisaks tuleb aruandes selgitada eestkostja määramise määruses märgitud ning muude ülesannete täitmist. Igapäevaseid kulutusi võib kululiikide kaupa välja tuua ühes kuus kuluva summana, välja ei pea tooma iga kulutust eraldi.

PKS § 194 lg 2 kohaselt lisatakse aruandele kulutusi tõendavad dokumendid. Perekonnaseaduse 07.07.2012 redaktsiooniga täiendati nimetatud sätet selliselt, et tõendama ei pea igapäevaseks ülalpidamiseks tehtud kulutusi ning piisab, kui aruandes on märgitud sellistele kulutustele igas kuus keskmiselt kuluva summa suurus. Täienduse põhjuseks oli praktikas ilmnenud tõlgendusraskused, justkui oleks eestkostjad kohustatud aruandes välja tooma ning tõendama iga üksikut kulutust ostutšekkide ja muude tõendite abil¹⁴⁵. Eelkõige saab igapäevasteks kulutusteks pidada selliseid kulutusi, mida tehakse pidevalt ning mille

¹⁴⁴ N. Karp, E. Wood (viide 38), p 24.

¹⁴⁵ Perekonnaseaduse muutmise seadus. Eelnõu 214 SE III seletuskiri, lk 1. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1491006&u=20130404025149,04.02.2013>.

peale kuluvaid summasid on võimalik kuude lõikes välja tuua¹⁴⁶. Autori hinnangul tuleb igapäevaste kulutustena arvestada ka kulutusi, mida konkreetselt igal kuul ei tehta, kuid mida siiski saab pidada pidevalt tehtavaks kulutuseks. Sellise kulutusena saab käsitleda näiteks riideid ja jalanõusid, mida võibolla igal kuul ei osteta, kuid aastas kuluva summa saab kuude lõikes välja tuua.

Õiguskantsler on avaldanud seisukohta, et aruandekohustuse täitmist lihtsustaks soovituslik juhend või abistav materjal, milles oleks näitlikult välja toodud, millised on igapäevased kulutused ning millised mitte, samas tuleks kohtul aga iga eestkostetava puhul eraldi kontrollida, millised on konkreetse isiku igapäevased kulutused ning millises ulatuses saab neid pidada mõistlikuks¹⁴⁷. Juhendi tasandil on kahtlemata võimalik näitlikult igapäevased kulutused välja tuua, kuid seaduses seda välja tuua ei saa, kuna nii kulutuste iseloom kui ulatus sõltub eestkostetava isikust ja tema vajadustest, võimalustest ning tavapärasest elustandardist¹⁴⁸. Samal põhjusel ei saa kehtestada ka erinevatele kululiikidele summalisi piirmäärasid¹⁴⁹.

Üheks võimalikuks lahenduseks, millega kergendataks aruandekohustuse täitmist ning järelevalvet, oleks määratleda seaduses kindel summa, millest väiksemaid kulutusi ei pea tõendama. Siiski tuleb ka juhul, kui selline summa määratletaks, jätta kohtule võimalus vajadusel küsida selgitusi kulude kohta, mille suurus jääb alla piirmäära. Teisalt võib summa määramine olla komplitseeritud, kuna paljud eestkostetavad viibivad hooldekodudes, mis kujutab endast teistlaadset kulu ning mis võib samuti olla eestkostetavate puhul erinev.

Harju Maakohus on mõnes eestkoste seadmise või pikendamise lahendis märkinud, et eestkostja kohustub esitama iga aasta teatud kuupäevaks kohtule aruande eestkostetava vara valitsemise kohta (juhul kui eestkostetavale kuulub vara) ning eestkostja muude ülesannete

¹⁴⁶ Eestkostetavale tehakse ka teatud kulutusi, mida autori hinnangul tuleks vaatamata kulutuste tegemise järjepidevusele siiski tõendada. Sellisteks kulutusteks on näiteks kulutused ravimitele. Juhul, kui arvestada sellised spetsiifilised kulud igapäevaste kulutuste alla, annab see autori hinnangul võimalusi aruandega manipuleerimiseks. Seega võib aruandes olla kirjas, et isikule kulub ravimitele kuus 100 eurot, kuid reaalselt isikule ravimeid ei osteta. Võrdlusena võib tuua, et kui aruandes on kirjas, et söögi peale kulub kuus 100 eurot, siis ei ole tegu ülemäära suure summaga, mida tuleks tõendada.

¹⁴⁷ Õiguskantsler Indrek Tederi arvamus eelnõule "Järelevalve eestkoste üle", nr 18-2/120404/1201348, 26.03.2012. Arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_eelnoule_perekonnaseaduse_eelnou_eestkoste_jarelevalve_kohta.pdf, 14.03.2013.

¹⁴⁸ Perekonnaseaduse muutmise seadus. Eelnõu 214 SE III seletuskiri (viide 145), lk 2.

¹⁴⁹ Perekonnaseaduse muutmise seadus. Eelnõu 214 SE III seletuskiri (viide 145), lk 5.

täitmise kohta¹⁵⁰. Autori hinnangul on selline sõnastus lahendi resolutsioonis mõnevõrra eksitav ning võib jätta mulje, et aruanne tuleb esitada vaid juhul, kui eestkostetaval on vara. Seadus ei anna ühtegi tingimust, mis võimaldab jätta aruande esitamata.

Kohustuse teostada eestkostjate tegevuse üle järelevalvet pani kohtule ka 01.01.2009 TsMS-i muudatustega lisandunud § 477², mis sätestab: kui kohus on nimetanud hagita menetluses eestkostja, teostab kohus tema üle ka järelevalvet, kui seadusest ei tulene teisiti, ning võib muu hulgas nõuda temalt aruannet ülesannete täitmise kohta. Seega paneb tsiviilkohtumenetluse seadustik küll kohtule järelevalvekohustuse, kuid iga-aastase aruande esitamine kohtule ei ole kohustuslik. Sätte eesmärgiks on tagada, et kui kohus on määranud ühe isiku teise kasuks asju ajama, peab kohus ühtlasi järgima, et isik tõesti oma kohustusi täidaks¹⁵¹.

Autori hinnangul on praegusel juhul regulatsioon osaliselt dubleeritud ning seejuures annab tsiviilkohtumenetluse seadustik võimaluse küsida aruannet, kuid perekonnaseadus kohustab esitama aruande. Kuna sarnaselt tsiviilkohtumenetluse seadustiku regulatsioonile võimaldab PKS § 194 lg 1 küsida kohtul eestkostjalt igal ajal teavet tema ülesannete täitmise kohta, on autor seisukohal, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku regulatsioon eestkostjatelt teabe nõudmise ja aruande esitamise osas on muutunud uue perekonnaseaduse jõustumisega üleliigseks.

Lisaks iga-aastasele aruande esitamisele, paneb perekonnaseadus eestkostjale ka kohustuse esitada mõistliku aja jooksul pärast eestkoste seadmist eestkostetava vara nimekiri (PKS § 184). Harju Maakohtu kohtulahendite analüüsimisel selgus, et eestkostjale määravad tähtaja vara nimekirja esitamiseks vaid osad kohtunikest ning reeglina on tähtaeg kolm kuud. Autor on seisukohal, et sarnaselt iga-aastase aruande esitamiseks tähtaja määramisele, mis on kirjas peaaegu kõigis määrustes, tuleks määrustes märkida ka vara nimekirja esitamise tähtaeg. Kolmekuulist tähtaega võib pidada mõistlikuks ning autori hinnangul tuleks ka esimese iga-aastase aruande esitamiseks määrata sama pikk tähtaeg. Selline lahendus võimaldab kohe pärast eestkoste seadmist teha selgeks eestkostetava varalise seisu ning teiselt poolt mõistab

¹⁵⁰ HMKm 04.10.2012, 2-12-10924 (koopia autori valduses); HMKm 03.01.2013, 2-12-28392 (koopia autori valduses).

¹⁵¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seadus. Eelnõu 194 SE. Õiguskomisjoni istungi protokoll nr 56, 24.03.2008, p 3. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?page=pub_ooc_file&op=emsplain2&content_type=text/html&u=20130404014022&file_id=435752&etapp=24.03.2008&fd=07.12.2008, 28.01.2013.

eestkostja varakult järelevalve olemust, kohtu ootusi tema suhtes ning suunab eestkostjat vastutustundlikule käitumisele eestkostetava huvide kaitseks.

2.2.4 Kohustuste rikkumise tagajärjed

Uue perekonnaseaduse eelnõus asuti seisukohale, et kohtulik järelevalve aitab eestkostetava põhiõiguste kaitset, sh tema varaliste huvide kaitset, paremini tagada ning aitaks vältida ka huvide konflikti, mille põhjuseks asjaolu, et aegajalt olid eestkostetasutused üheaegselt nii eestkostjad kui eestkostja üle järelevalvet teostavad organid¹⁵². Järelevalve peaks tagama eestkostetavate heaolu, tuvastama kuritarvitusjuhtumeid ning vajadusel rakendama sanktsioone eestkostjatele, kes on oma kohustusi rikkunud¹⁵³.

Isikuhooldusõiguse olemus seisneb kohustuses hoolitseda eestkostetava isiku eest, sealhulgas tagada, et isik saaks vajalikul määral ravi- ja sotsiaalteenuseid (PKS § 206 lg 1). Isikuhoolduse alla kuulub ka eestkostetava elukorralduse organiseerimine, elukoha valik, abistamise korraldamine, vajadusel erihooldusteenusele paigutamine jms. Varahooldus seisneb eestkostja kohustuses hoolitseda eestkostetava vara eest, tagada selle säilimine ning võimalusel seda suurendada (PKS § 183 lg 1).

Võrreldes isikuhoolduse kohustuse rikkumisega on varahooldusega seonduv autori hinnangul paremini kontrollitud ning kergemini avastatav. Sellele aitavad kaasa nii teatud tehinguteks kohtu nõusoleku vajalikkus kui ka aruandekohustus.

Kui uue perekonnaseadusega anti järelevalve eestkostjate tegevuse üle kohtute pädevusse, tõi see kaasa laiaulatusliku negatiivse vastukaja. Eelkõige jäi kajama mõte, kuidas seadusandja ja kohtud on sisuliselt ühendanud oma jõud, tegutsemaks eestkostjate vastu. Aruannet peeti keeruliseks, selle täitmist alandavaks, tšekke ei olnud kogutud ning enamus eestkostjatest sai uuest korrast teada siis, kui kohtust laekus kiri tähtajaga aruande esitamiseks. Eestkostjatele jäi arusaamatuks, kuidas saab neid süüdistada eestkostetava vara kasutamises, kui niigi tullakse vaevu rahaliselt toime.¹⁵⁴ Kuigi autor mõnab, et selgitustöö aruande esitamise kohta ei olnud piisav ning aruande täitmiseks oleks tulnud enne uue korra kehtima hakkamist luua juhendid, oli selline vastukaja siiski üllatav ning samas ka valgustav. Aruandekohustus oli ka

¹⁵² Perekonnaseadus. Eelnõu 543 SE III seletuskiri (viide 138), lk 38.

¹⁵³ N. Karp, E. Wood (viide 38), p 22-23.

¹⁵⁴ T. Kangro, A. Lill. Tiina Kangro ja Anne Lill: lämbumas vabariigi hoole all. Postimees. 29.02.2012. Arvutivõrgus: <http://arvamus.postimees.ee/755046/tiina-kangro-ja-anne-lill-lambumas-vabariigi-hoole-all/>, 15.03.2013.

1995. aastal kehtima hakanud perekonnaseaduses ning aruanne tuli esitada eestkostetasutusele. Selline vastukaja näitas, et paljud eestkostetasutused aruannet ei nõudnud.

PKS § 194 lg 3 kohaselt peab kohus aruannet sisuliselt kontrollima, hindama tehtud kulutuste põhjendatust ning nõudma vajaduse korral selgitusi või aruande parandamist ja täiendamist. Tänu aruandekohustusele on avastatud mitmeid juhtumeid, kus eestkostja on kuritarvitanud eestkostetava vara. Selliste juhtumite avastamise korral antakse reeglina eestkostjale tähtaeg rikkumise kõrvaldamiseks.

Ühe sellise juhtumina saab välja tuua olukorra, kus aruande sisulise kontrolli käigus avastas kohus, et eestkostja on kasutanud eestkostetava huvidest mittelähtuvalt raha summas 4945,64 eurot. Nimetatud summast 4555,78 eurot oli eestkostetava arvelt tasutud kolmanda isiku laenu (eestkostja omandas nimetatud isikult kinnistu mõttelise osa) ning 389,86 eurot oli eestkostja eestkostetava arvelt andnud laenu kolmandale isikule. Kohus kohustas eestkostjat esitama aruande kuue kuu kulutuste kohta ning tagastama aruandeperioodi lõpuks eestkostetava arveldusarvele vähemalt 1500 eurot. Järgnevast aruandest nähtus, et eestkostja tagastas eestkostetava arveldusarvele 3502,73 eurot.¹⁵⁵ Teises juhtumis oli eestkostja kandnud eestkostetava arvelt enda arvele 14 236 eurot. Ka nimetatud asjas kohustas kohus tagastama ülekantud summa eestkostetava arvele ning rõhutas, et eestkostetava vara tuleb eestkostja varast lahus hoida.¹⁵⁶

Autori hinnangul on eestkostetava vara kuritarvituse oht kõige suurem juhul, kui isikud viibivad hooldekodus. Sellisel juhul reeglina isikutel koguneb arveldusarvele raha, summa suurus võib olla tuhandeid eurosid. Sellise summa kasutamist enda otstarbeks võib eestkostja põhjendada sellega, et eestkostetav nimetatud summat ei vaja. Siiski rikub selline kuritarvitus nii eestkostetava õigusi kui ka tema võimalike pärijate õigusi.

Eeltoodud kahe juhtumi puhul pidi eestkostja kõrvaldama enda rikkumise ning selline lahendus on kohustuse rikkumise puhul ka tavapärane. Samas on esinenud ka juhtumeid, kus eestkostja tegevuse tõttu on esitatud kuriteokaebus prokuratuurile kuna kohtul oli kahtlusi eestkostetava vara sihtotstarbelise kasutamise osas. Ühes tsiviilasjas oli kohus andnud eestkostjale nõusoleku eestkostetavale kuuluva kinnistu müügiks, seejuures pidi raha

¹⁵⁵ HMK 2-09-30617 järelvalve toimikus olevad materjalid (koopia autori valduses). Eestkostetava näol oli tegu sügava vaimse puudega isikuga, kes viibis hooldekodus. Eestkostja oli eestkostetava õde.

¹⁵⁶ HMK 2-11-14505 järelvalve toimikus olevad materjalid (koopia autori valduses). Eestkostja näol oli tegu eestkostetava abikaasaga.

kasutatama eestkostetava elutingimuste ning ravivõimaluste parandamiseks. Saadud summa arvelt tehti remont eestkostetava lapsele kuuluvas korteris, kus elab ka eestkostetav. Lisaks andis eestkostja eestkostetavale kuuluva raha arvelt eestkostja ja eestkostetava ühistele lastele 2600 eurot ning oli kandnud nimetatud kulutuse aruandes lahtrisse „kulutused eestkostetavale eestkostetava vara arvelt“. Kinnisasja müügist saadud raha ei ole kasutatud eestkostetava ravivõimaluste parandamiseks. Prokurör asus seisukohale, et eestkostja on tegutsenud eestkostetava varaliste huvide vastaselt ning leidis, et esineb piisav alus kriminaalmenetluse algatamiseks.¹⁵⁷

Nimetatud juhtumi puhul oli tegu olukorraga, kus eestkostetava kinnisasi võõrandati ja saadavat summat kasutati eestkostja ja eestkostetava tütre korteri parendamiseks. Vaatamata asjaolule, et eestkostetav kasutas samuti korterit elukohana, on korteriremondi näol siiski tegu eelkõige eestkostetava tütre kasuga. Eestkostetava arvelt suure summa andmine lastele ei ole samuti aktsepteeritav ning seda ei saa käsitleda eestkostetavale tehtava kulutusena.

Eestkostja poolt kohustuste rikkumine võib kaasa tuua erinevaid tagajärgi. Leebemateks tagajärgedeks on eestkostjale täiendava tähtaja andmine kohustuse täitmiseks või kohustuse rikkumisega tekitatud tagajärgede likvideerimiseks, raskemaks tagajärjeks on eestkostja vabastamine. Ka juhul, kui võiks olla põhjendatud eestkostja vabastamine, võib kohus jätta eestkostja ametisse, lähtudes teistest kaalutlustest, arvestades eestkostja põhjendusi ning võttes arvesse eestkostja ja eestkostetava vahelist läbisaamist.

Harju Maakohus on pikendanud eestkostja ametiaega, kuid määruse resolutsiooni märkinud, et määruse tegemise aja seisuga on eestkostja käsutuses eestkostetavale kuuluvaid rahalisi vahendeid summas 4473 eurot. Kohus pani eestkostjale kohustuseks tagada, et kolme kuu möödumisel on nimetatud summa eestkostetava arveldusarvel, samuti kohustas kohus eestkostjat esitama eestkostetava elukohajärgsele vallavalitsusele iga kolme kuu tagant aruande ja tõendid. Kohus ei pidanud mõistlikuks vabastada eestkostjat, kuna eestkostja ja eestkostetava vahel on head suhted ning eestkostja on isiku ainus lähedane inimene, kuid siiski asus kohus seisukohale, et vajalik on põhjalikum järelevalve eestkostja tegevuse osas.¹⁵⁸

¹⁵⁷ HMK 2-10-48539 järelvalve toimikus olevad materjalid (koopia autori valduses). Kriminaalmenetlus on algatatud käesoleva aasta jaanuaris, mistõttu ei ole võimalik käesolevas töös välja tuua menetluse tulemusi.

¹⁵⁸ HMKm 12.10.2011, 2-10-31867 (koopia autori valduses). Nimetatud tsiviilasja materjalide kohaselt oli eestkostetava arvel pärast vara võõrandamist ja võlgade tasumist 306 278,52 krooni, millest oli järgi jäänud 8914,82 eurot. Kulutused olid suures osas kuludokumentidega katmata ning eestkostja ei osanud anda selgitusi näiteks korraga arvelt väljavõetud summa 35 000 krooni osas.

Eestkostja kohustuste rikkumise või täitmata jätmise näol on tegu suuremal või vähemal määral eestkostja huvide kahjustamisega. Eestkoste mõte ja eesmärk on kaitsta piiratud teovõimega isiku huve, eestkostja tegevusest sõltub suures osas eestkostetava heaolu, toimetulek ja turvalisus, seetõttu on oluline, et eestkostjaks oleks isik, kes reaalselt seisaks eestkostetava huvide eest¹⁵⁹.

Kohustuste rikkumine võib esineda erinevatel viisidel ning kujutada endast tegevuse või tegevusetuse kaudu nii isikuhoolduse kui varahoolduse rikkumist.

Harju Maakohus on vabastanud eestkostja ülesannetest eestkostetava ema, kes jättis eestkostetava hoolitsuse ja järelevalveta, ei suutnud agressiivset eestkostetavat kontrollida, kuid ei esitanud ka avaldust isiku erihooldusteenusele paigutamiseks. Eestkostja oli seisukohal, et kõik on korras ning eestkostetav on rahulik. Kohus asus seisukohale, et eestkostja on oma ülesanded jätnud täitmata, täitnud neid vastutustundetult, ei huvitunud eestkostetava olukorrast, on käitunud eestkostetava huvide vastaselt, huve kahjustades ning eestkostetava õigusi rikkudes. Eestkostja käitus hoolimatult, mis on vastuolus eestkostja ülesannete ja kohustustega.¹⁶⁰ Sarnastel kaalutlustel on kohus vabastanud eestkostja, kes võltsis eestkosteasutuse nõusolekut eestkostetava kaasomandis olevale kinnistule hüpoteegi seadmiseks.¹⁶¹

Harju Maakohus on vabastanud eestkostja põhjusel, et eestkostja jättis tasumata eestkostetava hooldekodu eest, lisaks võimaldas eestkostetaval teha tehinguid suuremas ulatuses kui kohtumäärusega lubatud. Kohus leidis, et eestkostja esmane kohustus on tasuda eestkostetava elukoha ja hoolduse eest ning alles seejärel anda ülejääva summa osas raha eestkostetavale pisitehinguteks.¹⁶² Eelnimetatud juhtum, kus eestkostja on vabastatud põhjusel, et ta ei tasu hooldekodu eest, ei ole praktikas ainukordne ning selliseid lahendeid on veel vähemalt kaks.

Kõikides nimetatud asjades saab rikkumisi pidada selliseks, mis välistab eestkostja jätkamise, kuna ta ei ole käitunud ning ei ole ka näidanud üles tahet käituda edaspidi eestkostetava

¹⁵⁹ HMKm 28.09.2011, 2-11-11575 (koopia autori valduses). Nimetatud asjas tunnistas eestkostja, et eestkostetava ülesanded olid jäänud kahe silma vahele, samuti ei olnud eestkostja esitanud aruandeid eestkostja kohustuste täitmise kohta.

¹⁶⁰ HMKm 14.10.2010, 2-09-66055 (koopia autori valduses).

¹⁶¹ HMKm 03.12.2010, 2-10-25155 (koopia autori valduses). Nimetatud asjas selgitas eestkostja, et oli nõusolekut võltsinud eestkostetava huvide kaitseks, samas oli eestkostetaval tekkinud suur kommunaalkulude võlgnevus, mis näitas, et eestkostja ei olnud kasutanud hüpoteegi seadmisel saadud summat eestkostetava huvides.

¹⁶² HMKm 10.05.2012, 2-11-61354 (koopia autori valduses).

parimates huvides. Autori hinnangul tuleb rikkumise avastamise korral kaaluda, milline oleks parim lahendus, sh kas võib osutada vajalikuks eestkostja vabastamine kohustustest. Parima meetme valimine, millega kaitstaks maksimaalselt eestkostetava huve, oleneb rikkumise iseloomust ja selle raskusest. Juhul, kui kohustusi on riknutud teadmatusel ning rikkumise tagajärgi on võimalik kõrvaldada, on otstarbekas anda eestkostjale tähtaeg rikkumise tagajärgede likvideerimiseks. Kui on selge, et eestkostja on kohustusi rikkunud või täitmata jätnud meelega või ükskõiksusest, tuleb kaaluda eestkostja vabastamist. Rikkumise tagajärgede kõrvaldamine on võimalik eelkõige varahoolduse rikkumise korral.

Autor on eelnevalt toonud välja üldiselt levinud seisukoha, et eestkostetavate vanemad (või muud lähisugulased) ei kuritarvita eestkostetavate vara. Eeltoodud näidetes olid eestkostjateks eestkostetavate otsejones sugulased, seega ei saa üldsuse arvamust pidada korrektseks.

Eelnevalt väljatoodud tsiviilasjades kahjustasid eestkostetavate huve füüsilistest isikutest eestkostjad, kuid eestkostetava huvide kaitse ei ole alati tagatud ka juhul, kui eestkostjaks on määratud valla- või linnavalitsus.

PKS § 179 lg 3 kohaselt ei või eestkostja oma kohustuste täitmist panna kolmandale isikule. Harju Maakohus on järelevalve käigus tuvastanud ebakorrektsusi hooldekodus viibivate eestkostetavate vara kasutamise osas. Kohus tuvastas, et teatud perioodide jooksul on eestkostetavate arvelt kantud kogu eestkostetava pension hooldekodusid opereeriva juriidilise isiku arvele ning eestkostetavate pangakaardid ning kaartide ja internetipanga paroolid olid antud nimetatud juriidilisele isikule. Sellise süsteemiga kaasnes olukord, kus juriidiline isik kasutas eestkostetavate raha ning kulutuste osas eestkostjatel ülevaade puudus, lisaks andis eestkostja (kohaliku omavalitsuse asutus) nõusoleku kahele eestkostetavale sularaha andmiseks, kuigi mõlemad eestkostetavad viibisid ööpäevaringselt hooldekodu tugevdatud järelevalvega kinnises osakonnas ning isikutel ei olnud lubatud teha pisitehinguid. Üheteistkümne sarnase asja suhtes alustati kriminaalmenetlus. Kohtueelse uurimise raames leiti, et juriidiline isik ei ole omastanud eestkostetavate raha, vaid on hoidnud seda oma valduses ning selle arvelt on kantud eestkostetavate huvides kulutusi. Kriminaalmenetlus lõpetati hiljem kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu.¹⁶³

Kuigi viimases asjas ei tuvastatud juriidilise isiku teos kuriteo tunnuseid, näitab see ning eelnevalt välja toodud juhtumid siiski selgelt vajadust eestkostetavate üle teostatava

¹⁶³ Kriminaalasja nr 11730000462 lõpetamise määrus, 26.07.2012 (koopia autori valduses).

järelevalve järele. Eestkostetava näol on tegu nõrgema poolega, kelle võimalused oma huvide kaitsmiseks on piiratud ning praktika näitab, et eestkostja poolt kohustuste rikkumist või nende täitmata jätmist esineb. Autori hinnangul ei ole kahtlust, et vähemalt varahoolduse rikkumiste avastamisele on kaasa aidanud eestkostjate poolt esitatavate aruannete põhjalik kontrollimine, kulutuste võrdlemine esitatud tõenditega ning vajadusel täiendavate selgituste ja tõendite küsimine. Seetõttu on autor seisukohal, et järelevalvekohustuse üleandmine kohtutele on vaatamata negatiivsele vastukajale toonud kaasa positiivseid tulemusi eestkostetavate huvide kaitse tagamisel, kuritarvitusjuhtumite avastamisel ning eelduslikult ka huvide kahjustamise ennetamisel.

KOKKUVÕTE

Arenenud ühiskondades on märkimisväärne hulk inimesi, kes ühel või teisel ajahetkel oma elus vajavad toetavaid lahendusi, mis võimaldavad neil paremini kaitsta oma huve ning tagada toimetulek elus. Huvide kaitse tagamiseks on mitmeid võimalikke meetodeid – enamasti on see võimalik perekonnaliikmete või muude abistajate kaudu, samuti volituse andmisega kellelegi tehingute tegemiseks. Vaatamata erinevate abi vajava isiku huvide kaitse tagamise meetodite rohkusele ning erinevusele, esineb nende puhul siiski ühine tingimus – inimene säilitab kontrolli oma tegevuse üle ning tal säilib võimalus ka ise oma elu korraldada.

Samas on ka inimesi, kes ei ole võimelised vähemal või rohkemal määral kehtvalt oma tegude tähendusest aru saama – teatud juhtudel tuleb sellistele inimestele seada eestkoste. Eestkoste seadmise eelduseks (lisaks võimetusele oma tegudest aru saada ning sellise seisundi kestvusele) on ka vaimuhaigus, nõrgamõistuslikkus või muu psüühikahäire. Peamised vaimse tervise häired, mille tõttu isikutele eestkoste seatakse, on dementsus, skisofreenia ja vaimne alaareng – kokku on nimetatud häirete ning nende alaliikide diagnoosiga 79,9% eestkostetavatest.

Eestkoste seadmine riivab põhiõigusi, mistõttu tuleks seda kasutada viimase võimalusena. Eestkoste seadmisel peab inimesele, kui vähegi võimalik, jääma iseseisvus oma asjade ajamisel – tegu on autonoomse suundumusega, mille vastandiks on paternalistlik lähenemine, mida iseloomustab mõtteviis, et ühiskond teab paremini, mis on vaimse tervise häirega isikule parim. Viimane lähenemine võib kujutada endast ebaproportsionaalset meedet isiku huvide kaitse kui eesmärgi saavutamiseks (isiku teatud huvide kaitse eesmärgil piiratakse liigselt isiku õigusi).

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, kas praegu kehtiv regulatsioon on piisav kaitsmaks täisealise piiratud teovõimega isiku huve eestkoste seadmisel ning kas kohtutele üleantud järelevalve funktsioon eestkostjate poolt kohustuste täitmise kontrollimiseks on toonud kaasa positiivseid mõjusid eestkostetavate huvide kaitsele ja kohustuste rikkumise avastamisele ja ennetamisele.

Eestkoste seadmine on ainult kohtu pädevuses. Kehtivas õiguses on mitmeid sätteid, mille eesmärgiks on ühelt poolt tagada igakülgne isiku õiguste kaitse menetluse ajal ning teiselt

poolt kindlustada erinevate tõendite ning seisukohtade piisavus õige lahendi tegemiseks. Sellist kaitsvat iseloomu väljendavad isiku õigus olla teadlik menetlusest ning esitada kaebus kohtulahendi peale, isikule menetluse ajaks esindaja määramine, ekspertiisi läbiviimine, samuti esindaja, eksperdi ning kohtuniku kohustus isikuga isiklikult kohtuda.

Teatud juhtudel kujutab isiku menetluses osalemise võimaldamine ning kaebuse esitamise õiguse tagamine puhtalt formaalsust, kuivõrd isik ei ole oma tervislikust seisundist tulenevalt võimeline mõistma menetluse sisu, olemust ega eesmärki, samuti esitama kaebust. Teoreetiliselt oleks õigusliku regulatsiooni tasandil võimalik sätestada tingimusi, millal ei pea isikule kohtudokumente, sh kohtulahendit, edastama, kuid seadusandja on lahendanud olukorra viisil, kus eestkoste seadmise kohtulahend on täidetav eestkostjale kättetoimetamisest alates, isiku menetluses osalemise tagamine on aga vähemalt seaduse tasandil tagatud esindaja määramise ning esindaja ja kohtu poolt isiku ärakuulamise kohustusega.

Eestkostet vajava isiku huvidest lähtuvalt on kohtul võimalus määrata isikule esindaja riigi õigusabi korras. Autori hinnangul on esindaja määramine isiku huvides ning seda eriti esialgsel eestkoste seadmisel, seetõttu on põhjendatud, kui tsiviilkohtumenetluse seadustikust tuleneks kohustus vähemalt esialgsel eestkoste seadmisel isikule igal juhul esindaja määrata. Selline seadusemuudatus oleks kooskõlas ka praeguse kohtupraktikaga, mille kohaselt reeglina esindaja isikule esialgsel eestkoste seadmisel määratakse. Esindaja määramine vajalikkuse üle otsustamine tuleks kohtu diskretsiooni alla jätta juhul, kui tegu on eestkoste pikendamise, eestkostja ülesannete ringi muutmise või muu eestkoste seadmisel baseeruva menetlusega.

Isiku tervisliku seisundi väljaselgitamise eesmärgil viiakse isiku suhtes läbi kohtupsühhiaatriline ekspertiis. Seadus pakub teatud erandid, millal eestkoste seadmisel ekspertiisi läbi viima ei pea, kuid autori poolt analüüsitud kohtupraktika kohaselt on alati esmakordsel eestkoste seadmisel ekspertiis määratud. Selline praktika on igati õigustatud, kuivõrd eksperdi, kui eriala spetsialisti, arvamuse näol on tegu menetluses olulise tõendiga. Probleemaatilisem on ekspertiisi määramise vajalikkus eestkoste pikendamise puhul – seaduse sätted praegusel kujul võimaldavad teatud juhtudel luua olukorra, kus isikule ei määrata ekspertiisi enam kunagi pärast eestkoste seadmist. Autor on teinud käesolevas magistritöös ettepaneku määratleda teatud ajaperiood, mille jooksul tuleb kindlasti määrata uus ekspertiis. Sellise tähtajana võiks kõne alla tulla 10 aastat, mis autori hinnangul ei ole ülemäära lühike

periood, et tekiks igakordsel eestkostja volituste pikendamisel kohustus määrata ekspertiis. Kuivõrd paljude vaimse tervise häirete puhul on tegu püsiva seisundiga, ei pea autor vajalikuks igakordse eestkoste pikendamise korral ekspertiisi läbiviimist. Kuna tähtaja näol oleks tegemist maksimaalse tähtajaga, ei võta see kohtult õigust vajadusel määrata ekspertiis ka tihemini. Tähtaja määramise eesmärk on eelkõige vältida olukorra tekkimise võimalust, kus ekspertiisi ei määrata kunagi – tuleb arvestada võimalusega, et meditsiinilised teadmised arenevad ja tulevikus võib olla võimalik praegu ravimatute vaimse tervise häirete ravimiseks. Tähtaja määramisel tuleks lisaks kohtu poolt kontrollida isiku tervislikku seisundit ekspertiiside määramiste vahel ka muude meditsiiniliste dokumentide alusel.

Menetluses on kohtunikel kohustus eestkostet vajav isik ära kuulata. Teatud tingimuste esinemisel kohustus küll puudub, kuid autor on seisukohal, et kui puudub kindel teave kohtu poolt ära kuulamise kahjustava mõju kohta isiku seisundile, tuleb kohtul isikuga vahetu kokkupuude saavutada. Nimetatud kohustusest tulenevalt tuleks eestkoste seadmise üle otsustajal olla kursis ka enamlevinud vaimse tervise häirete iseloomustustega – autor on seisukohal, et see võimaldab saavutada kohtunikul eestkostet vajava isikuga kergemini kontakti ning mõista isiku olukorda, samuti hinnata adekvaatsemalt isiku eestkostevajaduse ulatust. Soovitus ei eelda kohtuniku eriharidust, piisab, kui kohtunikel oleks võimalik käia vastavatel koolitustel.

Autori hinnangul ei leidnud täielikult kinnitust käesolevas magistritöös püstitatud hüpotees, et eestkoste seadmist reguleerivad sätted ei ole sedavõrd täielikud, et oleks täielikult tagatud piiratud teovõimega isiku huvide kaitse eestkoste seadmisel. Seaduse tasandil on küll peaaegu täielikult tagatud eestkoste seadmise menetluses eestkostet vajava isiku huvide kaitse, kuid praktikas on problemaatiline nimetatud huvide kaitse eesmärgil sätestatud kohustuste rikkumine. Kõige sagedasem on esindaja poolt isiku isikliku ära kuulamise kohustuse rikkumine (nimetatud kohustuse osas ei kehti erandeid, mille esinemisel isikliku kohtumise kohustus puudub) ning seisukoha koostamine tuginedes vaid kohtumenetluses esitatud kirjalikele tõenditele, eelkõige ekspertiisiaktile. Vähem esineb rikkumisi eksperdi poolt isikuga isikliku kohtumise osas. Kohustuste rikkumised ei pruugi alati kohtule esitatavatest dokumentidest üheselt selguda ning autori hinnangul ei ole kohtute jaoks kohustuste täitmise kontrollimine ka prioriteetne. Kahtlemata toob see aga kaasa tõendite väiksema usaldusväärsuse ja soodustab omakorda teiste kohustuste rikkumist – eksliku ekspertiisiakti järelduste alusel kujuneb ka esindajal ekslik seisukoht, eriti kui esindaja samuti isikuga isiklikult ei kohtu, ja kohus võib pidada isikuga kohtumist mittevajalikuks. Kohustuste

rikkumise avastamise korral on autori hinnangul põhjendatud vahetada esindajat või määrata kordusekspertiis. Esindajate poolt kohustuste rikkumise vähenemist võib soodustada seadusemuudatus, mis võimaldaks eestkostet vajavate isikute esindajana kohtumenetluses tegutseda vaimsete häiretega isikutele õigusabi andmisele spetsialiseerunud mittetulundusühingutel, kuid autori hinnangul tuleb sellisel juhul sätestada ka teatud tingimused, millele sellised esindajad peavad vastama.

Äraakuulamise kohustuse rikkumist on esinenud ka kohtu poolt, vaatamata eksperdi hinnangule, et äraakuulamine on võimalik ja ei tekita eestkostet vajavale isikule negatiivseid tagajärgi. Praktikas on kohtu poolt välja toodud põhjendused, mida ei saa tuletada tsiviilkohtumenetluse seadustikust ning mis ei ole kooskõlas ka eestkoste seadmise menetluse eripäraga. Kohus on tuginenud asjaolule, et kohus ei ole pädev hindama isiku tervisliku seisundi võimaliku kahjustumise ohtu või toonud põhjenduseks, et asjas on kogutud piisavalt tõendeid, millest nähtub ilmne eestkostevajadus.

Eeltoodust lähtuvalt on autor jõudnud järeldusele, et eestkoste seadmise või pikendamise menetluses on eestkostet vajava isiku huvide kaitse seaduse tasandil suuremas osas tagatud ning eelkõige on probleemid seotud kohustuste täitmata jätmisega. See võib aga suurendada väära lõppahendi tegemise tõenäosust ning riivata selle kaudu isikute õigusi ja vabadusi rohkem, kui huvide kaitseks vaja.

Autori hinnangul on leidnud kinnitamist teine püstitatud hüpotees, et kohtud määravad isikule eestkostja reeglina maksimaalseks tähtjaks ning maksimaalses ulatuses. Kohtupraktikat analüüsid selgus, et 82% juhtudest seadis kohus eestkoste viieks aastaks, 16% juhtudest kolmeks aastaks ning 2% juhtudest mõneks muuks tähtjaks. Eestkoste seadmine lühemaks tähtjaks kui kolm aastat on seega erandlik ning sellisel juhul oli enamasti isiku paranemine prognoositav. Eestkoste ulatuse osas on enamikel juhtudest (98,29%) seatud eestkoste kõikide asjade ajamiseks. Selline tendents (eestkoste seatakse maksimaalseks tähtjaks ja maksimaalses ulatuses) näitab autori hinnangul, et praktika ei lähtu enamasti seaduse regulatsioonidest, mille eesmärk on võimaldada isiku enda otsustusõiguse võimalikult suure kaitse tagamist.

Märkimisväärselt kõrge maksimaalse tähtaja ja maksimaalse ulatuse osakaal eestkoste seadmisel annab alust kahesugusteks oletusteks: esiteks, enamike abivajavate isikute elu on korraldatud muul viisil ning eestkoste seadmine viimase võimalusena on vajalik vaid kõige

raskematel juhtudel, või teiseks, praktika ei õigusta end alati. Autor on asunud seisukohale, et suure tõenäosusega ei ole alati olnud vajalik seada eeskostet maksimaalseks tähtjaks või kõigi asjade ajamiseks, kuivõrd teatud vaimse tervise häired on kontrollitavad ravimitega ega ole progresseeruvad, seisundi paranemine on võimalik. Aluseks nimetatud seisukoha kujunemisele on statistika eestkoste seadmise aluseks olevate vaimse tervise häirete kohta: 24,7% kõikidest eestkostetavatest oli skisofreenia diagnoosiga – nimetatud häire teatud alaliigid on kontrollitavad raviga, mistõttu ei saa autor olla üheselt veendunud, et suurem osa nimetatud isikutest vajab eestkostet kõikide asjade ajamiseks või maksimaalseks tähtjaks.

Eestkoste tähtja osas on seaduste sätete vahel ebakõla, kuivõrd tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab eestkoste maksimaalseks tähtjaks viis aastat, perekonnaseadus paneb kohtule kohustuse kontrollida eestkoste jätkumise vajadust iga kolme aasta tagant. Praktikas on tekitanud küsimusi, kumb regulatsioon sätestab õige maksimaalse tähtja. Autor on asunud seisukohale, et tähtjad tuleks seaduses ühtlustada, alternatiivse lahendusena tuleks perekonnaseaduse sätet muuta. Kui eestkoste tuleb seada maksimaalseks tähtjaks, tuleb autori hinnangul lähtuda viie aasta pikkusest tähtjast. Perekonnaseaduses praegusel kujul sätestatud kohustus kontrollida eestkoste jätkamise vajadust tuleks siduda autori hinnangul aruande esitamise kohustusega – võimalik lahendus oleks teha eestkostjale ülesandeks koos aruandega esitada ka selgitus eestkostetava tervisliku seisundi kohta, kohustusega võimalusel lisada tervislikku seisundit kajastavad dokumendid.

Autor on seisukohal, et kinnitamist leidis ka kolmas püstitatud hüpotees, et järelevalve teostamine kohtu poolt eestkostjate tegevuse üle aitab kindlustada eestkostetavate huvide paremat kaitset pärast eestkostja määramist ning ennetada ja avastada eestkostetava huvide kahjustamist eestkostja poolt. Kohus kontrollib eestkostjate tegevust pärast eestkoste seadmist kahel viisil: teatud tehingute tegemiseks eestkostetava varaga on vajalik kohtult nõusoleku saamine ning igal aastal tuleb eestkostjatel esitada aruanne oma kohustuste täitmise ja eestkostetavatele tehtavate kulutuste kohta. Aruannete kontrollimisel on tuvastatud mitmeid juhtumeid, kus eestkostja on kasutanud eestkostetava vara oma huvides, seejuures on sageli eestkostjad eestkostetava lähedasteks sugulasteks. Suuremate tehingutega eestkostetavate huvide rikkumise riski vähendab kohtult eelneva nõusoleku saamise regulatsioon. Autori hinnangul aitab järelevalve teostamine kaasa kuritarvitusjuhtumite avastamisele, samuti ennetamisele. Eestkostjad saavad teadlikumaks oma kohustustest, sh kohustus hoida enda vara eestkostetava varast eraldi ning kasutada seda eestkostetava huvides, ning seega suunab järelevalve eestkostjaid algusest peale õigele käitumisele.

Käesoleval ajal peab autor eestkostjate kohustuse täitmise tagamise ja kohustuste rikkumise avastamise ja ennetamise mõttes järelevalvega seonduvat regulatsiooni piisavaks, kuid tulevikus tasub autori hinnangul kaaluda ka täiendavaid võimalusi eestkostetava huvide kaitseks. Ühe võimalusena näeb autor eestkostjate suhtes taustauuringu läbiviimist eestkostja määramise menetluse ajal, vajadusel ka järelevalve raames – uuring võib aidata tuvastada eestkostjaid, kelle suhtes oleks põhjendatud täiendav järelevalve. Asjakohaseks peab autor mõtet teha eestkostjatele koolitusi, kus selgitakse nende kohustusi, õigusi ning järelevalvega seonduvat.

Vaatamata seadusesätete ja praktika teatud lahknevustele, on hilisema kohtupraktika puhul siiski märgata paranemist võrreldes vahetult pärast uue perekonnaseaduse kehtimahakkamist tekkinud praktikaga. Autori hinnangul tuleb aga kohtutel rohkem tähelepanu pöörata sellele, kas alati on vajalik seada eestkoste isiku kõikide asjade ajamiseks; võimaluste piires hinnata, kas eestkostjaks määratakse isik, kes lähtub kohustuste täitmisel eestkostetava huvidest ning kontrollida rohkem ka seda, kuidas muud isikud (st esindaja ja ekspert) oma kohustusi täidavad. Silmas tuleb alati pidada eestkoste põhiõigusi riivavat olemust ning eksliku kohtulahendi võimalikke tagajärgi – lähtuda tuleb põhimõttest, et eestkoste määrataks ulatuses, mis piirab isiku õigusi ja vabadusi nii vähe kui võimalik, kuid nii palju kui vaja.

PROTECTION OF INTERESTS OF ADULT PERSONS WITH RESTRICTED ACTIVE LEGAL CAPACITY UPON ESTABLISHMENT OF GUARDIANSHIP IN ESTONIAN JUDICIAL PRACTICE

SUMMARY

Over the last hundred years the average human lifespan has increased significantly. The improving quality of life and treatment leads to more people living longer. Inevitably, this will also lead to more people, especially in old age, in need of protective measures in order to protect their interests.

There are many ways to protect the interests of a person – by the help of caregivers, by giving the power of attorney for transactions. Important prerequisite is that the person understands that he cannot manage his affairs and recognizes the need for outside assistance so that his interests would be protected. Another measure of protective nature is guardianship. This measure, however, should come into use as a last resort, due to the nature of limiting the personal freedom of self-realization. In the case of guardianship, the guardian acts and makes decisions in the interest of the ward. The prerequisites for the establishment of guardianship are mental illness, mental disability or other mental disorder. The main mental disorders, due to which guardianship is established, are dementia, schizophrenia and mental retardation - 79.9% of wards are diagnosed with these disorders.

In Republic of Estonia, only court has the right to establish guardianship. During the court proceedings, court must collect evidence to such an extent that the need for guardianship and the necessary extent of guardianship is determined as accurately as possible, so there would not be violation of the fundamental rights of the ward more than necessary to protect his interests. In addition, court supervises the actions of guardians in two ways: firstly, guardians need the consent of court for some transactions that are made on behalf of a ward, and secondly, guardians must submit an annual report concerning administration of ward's property and performance of his other duties. Before the new Family Law Act, which entered into force July 1st 2010 and changed the regulation of guardianship considerably, the supervision was executed by a rural municipality or city government, but the supervision was often superficial or non-existent.

Due to the change of the regulation of guardianship, author of present thesis considers it to be relevant to examine how the interests of persons with restricted active legal capacity are ensured during establishment of guardianship.

Aim of this paper is to examine how do currently existing regulations protect the interests of adult persons with restricted active legal capacity in guardianship establishment proceedings, the establishment of guardianship and in court supervision, and whether the regulation is sufficient. The aim is also to examine whether the transfer of supervisory functions to courts has resulted in positive effects on the protection of the interests of wards.

The thesis consists of two chapters. In the first chapter the author analyses the protection of interests of the person with restricted active legal capacity during the court proceeding of guardianship establishment. Author analyses, by which regulations the interests of persons are ensured (persons right to be heard and to appeal the court ruling, the appointment of a representative and determination of expertise to a person who may need a guardian). In the second chapter the author analyses the requirements for a guardian, scope and term of guardianship. The author analyses how to guarantee on the appointment of a guardian, as well as the scope and term of guardianship, that maximum protection of the interests of the ward is ensured. Since the purpose of guardianship establishment is the protection of the ward's interests, the author analyses the obligations of guardian and the consequences of violating obligations.

The author of current thesis has established three hypotheses:

1. The regulations of laws regulating establishment of guardianship are not complete enough to fully guarantee the protection of interests of the persons with restricted active legal capacity during the proceedings of guardianship establishment and by supervising the actions of guardians.
2. The court supervision helps to ensure a better protection of the interests of wards after the appointment of a guardian, also to prevent and detect the violation of ward's interest due to the activity of a guardian.
3. The courts usually establish guardianship for the maximum term and to the maximum scope.

In the current law there are several provisions aimed to ensure full protection of individual rights of a person during the proceedings, and, on the other hand, to secure the sufficiency of

various evidence and positions in order to make sure that a correct decision is made. For instance, a person has the right to be heard in court proceedings and appeal the court ruling, person has the right for appointment of a representative. Determination of expertise to a person who may need a guardian is also aimed at protection of interests of a person as well as making sure there are enough objective evidence in order to establish guardianship, if needed, in necessary scope. The lack of objective evidence may result in an incorrect court ruling, which may not be in the best interest of person, by limiting the personal freedom of self-realization more than necessary.

In some cases, persons right to participate in the proceedings and to appeal is purely formal, since the person is not able to understand (due to their health condition) the content, nature or purpose of the proceedings, neither to submit a complaint. Theoretically, it is possible within the law to lay down the conditions under which the court does not have to send court documents, including court ruling, to a person. On the other hand, limiting this fundamentally important right to participate in the proceedings may not be reasonable due to providing wider judicial discretion. The legislator has solved the situation in a way where the court ruling, which establishes guardianship, is enforceable as of the service of ruling to the guardian. The participation of a person in the proceedings is ensured through the obligation of representative and the court to meet the person personally and hear his opinion, if possible, about establishing guardianship.

Current regulation of Code of Civil Procedure provides an opportunity for the court to appoint a representative – a provider of state legal aid. Author thinks that an amendment of the legislation, which would make the appointment of representative obligatory in the proceedings of initial establishment of guardianship, would be appropriate and consistent with current judicial practice as well as in the best interest of a person. Obligatory, as opposed to optional, appointment of representative enables to avoid a situation where persons interests may remain uncovered. Determining the need for representative ought to be courts discretion in case of proceedings which are based on initial establishment of guardianship (extension of guardianship for instance)

In order to identify the mental health of a person, forensic psychiatric assessment is appointed. Code of Civil Procedure provides some conditions, when expertise is not necessary but according to judicial practice, in the proceedings of initial establishment of guardianship, expertise was always appointed. This kind of practice is justified, because an experts

statement is an important evidence in the proceeding. More problematic, however, is the need for determining expertise in proceedings for extension of guardianship. Provisions of the regulation may, in certain circumstances, create a situation where an expertise is not determined anymore after establishing guardianship, even if guardianship is repeatedly extended. Therefore, the author has made a suggestion to set a period of time during which conducting an expertise is definitely required – this period of time could be 10 years for instance. Additionally the court should examine the health condition of a ward in the meantime, using other medical documents.

In the opinion of the author, the first hypothesis presented in current thesis was not completely proven. Different regulations per se provide almost completely the protection of persons interests in the proceedings of establishing guardianship, but in practice there are problems due to the breach of duties. Most commonly, the representative violates the obligation of hearing the person personally, and drafts an opinion based solely on the written evidence submitted in proceedings, particularly the statement of expert. There are fewer violations by an expert and his obligation to meet personally with the person. Violations of obligations of representative and expert are not always apparent in the documents that they present to the court and as it appears, judges do not always take priority in controlling whether these obligations are met. Undoubtedly, this will lead to lower reliability of the evidence and, in turn, may encourage other violations of obligations. For instance, if a statement of expert is drafted only based on old medical documents and is therefore not very objective, then the judge and representative may believe that meeting the person, who may need guardianship, is unnecessary – that leads to violation of obligations of judge and representative. The author believes, that if a breach of duty is discovered, then the court should replace representative and determine another expertise. Eve Pilt has suggested a change of regulation so that not only attorneys are allowed to be representatives, but also non-profit organisations that are specialized on granting legal aid to persons with mental illness. The author thinks that in this case, there should be certain conditions which these representatives must satisfy.

The judges also violate the obligation of hearing the person personally on different justifications that cannot be derived from Code of Civil Procedure nor are consistent with the nature of proceeding for establishing guardianship. For instance, the court has based on a matter that court is not competent to assess the risks of potential damage to the persons state of health or that there are enough evidence, without hearing the persons opinion, that indicate the need for guardianship.

In the opinion of the author, the second presented hypothesis was proven. In order to ensure that the interests of a person are protected, the guardian must act in the best interest of a ward. Court supervises the actions of guardians in two ways: by consent of court for some transactions made on behalf of a ward, and by annual reports. A court has to verify the contents of the report and by verification procedure, the court has identified several cases in which the guardian used the assets of a ward for guardians own interest. Often these guardians are closely related to the ward. Judicial practice therefore shows, that there are cases of misuse of wards assets. The author believes, that monitoring of guardians helps to discover and prevent misuse, due to the fact that guardians become more aware of their duties – for instance, the obligation to keep the assets of a ward and of a guardian separately. The obligations that derive from court monitoring guide guardians to proper conduct of duties from the beginning

In the opinion of the author, the third presented hypothesis was also proven. Judicial practice analysis revealed that in 82% of all cases (the author analyzed 583 cases, mostly court rulings, in total) the court established guardianship for the term of five years, in 16% of cases for the term of three years and in 2% of cases for some other, shorter, term. Analysis shows that establishing guardianship for shorter term than three years is exceptional and in these cases the improvement of mental health was predictable. The scope of guardianship in most cases (98,29%) is maximum – for all the affairs.

This tendency (the maximum term and extent of guardianship) indicates in author's opinion that, despite the regulations` possibilities for ensuring the greatest possible protection of the persons fundamental rights and personal freedoms, the practice, however, seems to be more like a complete deprivation of legal capacity - a trend that basically does not take priority in persons right to personal freedoms.

The tendency grants grounds for two kinds of assumptions: firstly, the lives of most people who need assistance in their lives are organized in some other way than guardianship and establishing guardianship is necessary only for persons who suffer the most severe mental disorder and whose condition probably won't improve, or secondly, the practice is not always justified. The author believes that guardianship should not always be established for the maximum term or extent due to the fact, that some mental disorders are controllable with medicaments. For instance, in 24,7% of all cases, the person was diagnosed with

schizophrenia – a condition that has some forms which are controllable with medicaments. Due to this, the author is not entirely sure, that most people need guardianship for all the affairs or for the longest possible term.

There is also sort of a conflict between provisions, concerning maximum terms of guardianship: Code of Civil Procedure establishes the maximum term of five years, but according to Family Law Act the court has to check in every three years if there is a continued need for guardianship. This has raised questions about which term should be considered correct maximum term. Authors opinion is, that these terms should be unified or, alternatively, the provision of Family Law Act should be connected with monitoring of guardians - for instance, by obliging guardians to annually report the state of mental health of a ward.

As a conclusion, the author suggests that courts should pay more attention to the question weather the needed extent and term of guardianship has to always be maximum, if the appointed guardian would act in the best interest of a ward and how do other persons (representative and expert) perform their duties in the proceeding. The court should always bear in mind that establishing guardianship limits the personal freedoms of a person – the court has to follow the main principle that guardianship should be established, if necessary, in a scope that limits persons rights and freedoms as little as possible but as much as necessary.

.....
(kuupäev)

.....
(alkiri)

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. English, D. M.. Financial Decision-Making for Adults Lacking the Capacity to Make Their Own. – Journal of the American Society on Aging, 2012, Vol. 36, No. 2, p 66-72.
2. Filakovic, P., Eric, A. P., Mihanovic, M., Glavina, T., Molnar, S. Dementia and legal competency. – Collegium Antropologicum, June 2011, vol 35 issue 2, p 463-469.
3. Frolik, L. A. Science, common sense, and the determination of mental capacity. – Psychology, Public Policy, and Law, March 1999, Vol 5(1), p 41-58.
4. Hall, M. I.. Mental capacity in the (civil) law: capacity, autonomy, and vulnerability. – McGill Law Journal, 2012, 58:1, p 61-94.
5. Jurickova, L., Ivanova, K., Kliment, P. Adult guardianship system in the Czech Republic in comparison with selected European Union Countries. – Sociologia, 2011, vol 43 issue 3, p 266-285.
6. Karp, N., Wood, E. Guardianship monitoring: Promising state and local court practices to protect incapacitated older adults. – Generations, September 2008, vol 32 issue 3, p 22-26.
7. Kerstna-Vaks, K. Hagita menetluse üldised küsimused. Riigikohtu praktika. – Juridica, 2011, V, lk 390-399.
8. Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Iuridicum 2003.
9. Lüderitz, A. Perekonnaõigus: õpik: Günther Beitzke alustatud teose 27., ulatuslikult ümbertöötatud trükk. Tallinn: Juura 2005.
10. Pilt, E. Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. – Juridica, 2004, IV, lk 223-233.
11. Schmidt, W. C., Akinci, F., Magill, S. Study finds certified guardians with legal work experience are at greater risk for elder abuse than certified guardians with other work experience. - NAELA Journal, October 2011, vol 7 issue 2, p 171-197.
12. Surtees, D. How goes the battle? An exploration of guardianship reform. - Alberta Law Review, August 2012, vol 50 issue 1, p 115-127.
13. Uusen-Nacke, T., Göttig, T. Perekonnaõiguse seosed teiste tsiviilõiguse valdkondadega. – Juridica, 2010, II, lk 86-101.
14. Varul, P., Avi, A., Kivisild, T. Restrictions on Active Legal Capacity. – Juridica International, 2004, IX, p 99-107.

15. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. Tallinn: Juura 2010.

Kasutatud normatiivmaterjal

16. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
17. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
18. Perekonnaseadus. – RT I 1994, 75, 1326.
19. Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395, RT I 2010, 34, 181 ... RT I, 27.06.2012, 12.
20. Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus. – RT I 1998, 107, 1766.
21. Puuetega inimeste õiguste konventsioon. 13.12.2006. Eesti poolt ratifitseeritud 30.05.2012. Arvutivõrgus:
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/puuetega_inimeste_le/1._Puuetega_inimeste_oiguste_konventsioon__eesti.pdf, 01.03.2013.
22. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 21.12.2012, 18.
23. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 1994, 53, 889.
24. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12.
25. Äriseadustik. – RT I 1995, 26, 355 ... RT I, 18.12.2012, 8.

Kasutatud kohtupraktika

26. EIKo 20.05.2010, 38832/06, Alajos Kiss vs Ungari.
27. EIKo 03.01.2011, 5193/09, X ja Y vs Horvaatia.
28. EIKo 22.11.2012, 23419/07, Sykora vs Tšehhi Vabariik.
29. EIKo 22.01.2013, 33117/02, Lashin vs Venemaa.
30. RKTko 3-2-3-3-04.
31. RKTko 3-2-3-14-05.
32. RKTko nr 3-2-1-141-05.
33. RKTko nr 3-2-2-1-06.
34. RKTko 3-3-1-42-06.
35. RKTkm 3-2-1-31-11.
36. RKTkm nr 3-2-1-87-11.
37. RKTkm nr 3-2-1-15-12.
38. RKTko nr 3-2-1-68-12.

39. TlnRnKo 12.11.2009, 2-08-60487 (koopia autori valduses).
40. TlnRnKo 29.12.2010, 2-08-60487 (koopia autori valduses).
41. TlnRnKo 20.06.2011, 2-11-376 (koopia autori valduses).
42. HMKm 30.03.2009, 2-08-60487 (koopia autori valduses).
43. HMKm 30.06.2010, 2-10-30825 (koopia autori valduses).
44. HMKm 08.09.2010, 2-12-22418 (koopia autori valduses).
45. HMKm 24.09.2010, 2-10-30822 (koopia autori valduses).
46. HMKm 14.10.2010, 2-09-66055 (koopia autori valduses).
47. HMKm 01.11.2010, 2-10-22943 (koopia autori valduses).
48. HMKm 11.11.2010, 2-10-21525 (koopia autori valduses).
49. HMKm 03.12.2010, 2-10-25155 (koopia autori valduses).
50. HMKm 08.12.2010, 2-10-24770 (koopia autori valduses).
51. HMKm 13.12.2010, 2-10-61698 (koopia autori valduses).
52. HMKm 21.12.2010, 2-10-42046 (koopia autori valduses).
53. HMKm 21.12.2010, 2-10-30825 (koopia autori valduses).
54. HMKm 10.01.2011, 2-10-44040 (koopia autori valduses).
55. HMKm 25.01.2011, 2-09-61501 (koopia autori valduses).
56. HMKm 10.03.2011, 2-11-376 (koopia autori valduses).
57. HMKm 17.03.2011, 2-11-1136 (koopia autori valduses).
58. HMKm 18.03.2011, 2-10-56308 (koopia autori valduses).
59. HMKm 25.03.2011, 2-10-63443 (koopia autori valduses).
60. HMKm 28.03.2011, 2-11-13617 (koopia autori valduses).
61. HMKm 12.05.2011, 2-11-11622 (koopia autori valduses).
62. HMKm 26.05.2011, 2-11-10407 (koopia autori valduses).
63. HMKm 06.06.2011, 2-11-8110 (koopia autori valduses).
64. HMKm 13.06.2011, 2-11-14505 (koopia autori valduses).
65. HMKm 27.06.2011, 2-11-11617 (koopia autori valduses).
66. HMKm 11.07.2011, 2-11-20885 (koopia autori valduses).
67. HMKm 19.07.2011, 2-11-33104 (koopia autori valduses).
68. HMKm 20.09.2011, 2-11-13909 (koopia autori valduses).
69. HMKm 28.09.2011, 2-11-11575 (koopia autori valduses).
70. HMKm 03.10.2011, 2-11-43602 (koopia autori valduses).
71. HMKm 06.10.2011, 2-11-37347 (koopia autori valduses).
72. HMKm 12.10.2011, 2-10-31867 (koopia autori valduses).
73. HMKm 30.12.2011, 2-11-48527 (koopia autori valduses).

74. HMKm 20.01.2012, 2-11-25553 (koopia autori valduses).
75. HMKm 20.03.2012, 2-11-56228 (koopia autori valduses).
76. HMKm 23.03.2012, 2-11-64141 (koopia autori valduses).
77. HMKm 10.05.2012, 2-11-61354 (koopia autori valduses).
78. HMKm 04.10.2012, 2-12-10924 (koopia autori valduses).
79. HMKm 18.10.2012, 2-12-16076 (koopia autori valduses).
80. HMKm 19.12.2012, 2-11-59753 (koopia autori valduses).
81. HMKm 03.01.2013, 2-12-28392 (koopia autori valduses).
82. HMKm 28.01.2013, 2-13-3580 (koopia autori valduses).
83. HMK 2-09-30617 järelevalve toimikus olevad materjalid (koopia autori valduses).
84. HMK 2-10-48539 järelevalve toimikus olevad materjalid (koopia autori valduses).
85. HMK 2-11-14505 järelevalve toimikus olevad materjalid (koopia autori valduses).

Kasutatud muud materjalid

86. Council of Europe Recommendation R(99)4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults. 23.02.1999. Arvutivõrgus:
[http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf),
01.03.2013.
87. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. Arvutivõrgus:
<http://www.pohiseadus.ee>, 27.02.2013.
88. Kangro, T., Lill, A. Tiina Kangro ja Anne Lill: lämbumas vabariigi hoole all. Postimees. 29.02.2012. Arvutivõrgus: <http://arvamus.postimees.ee/755046/tiina-kangro-ja-anne-lill-lambumas-vabariigi-hoole-all/>, 15.03.2013.
89. Kriminaalasja nr 11730000462 lõpetamise määrus, 26.07.2012 (koopia autori valduses).
90. Lill, A. Uus perekonnaseadus: eestkostja kogugu tšekke. November 2011. Arvutivõrgus: <http://www.vedur.ee/puutepunkt/?op=body&id=10&cid=874&cgid=/>,
10.02.2013.
91. Perekonnaseadus. Eelnõu 543 SE III seletuskiri (55 SE III). Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=95322&u=20130404025904>, 05.02.2013.

92. Perekonnaseaduse muutmise seadus. Eelnõu 214 SE III seletuskiri. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1491006&u=20130404025149>, 04.02.2013.
93. Rahvusvaheline Haiguste Klassifikatsioon, 10. versioon (RHK-10). Arvutivõrgus:
<http://www.kliinikum.ee/psyhhiaatriakliinik/lisad/ravi/RHK/RHK10-FR17.htm>,
20.03.2013.
94. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seadus. Eelnõu 194 SE III seletuskiri. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=240492&u=20130313182230> 28.01.2013.
95. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seadus. Eelnõu 194 SE III seletuskirja lisa kooskõlastamistabel. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=240492&u=20130313182230>, 28.01.2013.
96. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seadus. Eelnõu 194 SE III. Õiguskomisjoni istungi protokoll nr 56, 24.03.2008. Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?page=pub_ooc_file&op=emsplain2&content_type=text/html&u=20130404014022&file_id=435752&etapp=24.03.2008&fd=07.12.2008,
28.01.2013.
97. Õiguskantsler Indrek Tederi arvamus eelnõule "Järelevalve eestkoste üle", nr 18-2/120404/1201348, 26.03.2012. Arvutivõrgus:
http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_eelnoule_perekonnaseaduse_eelnou_eestkoste_jarelevalve_kohta.pdf, 14.03.2013.
98. World population growing: 1950-2050. UN raport. New York, 2001. Arvutivõrgus:
<http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/8chapteri.pdf>, 20.03.2013.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kadi Kark (sünnikuupäev: 17.12.1985)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Piiratud teovõimega täisealise isiku huvide kaitse eestkoste seadmisel Eesti kohtupraktikas

mille juhendaja on Andra Olm,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 06.05.2013